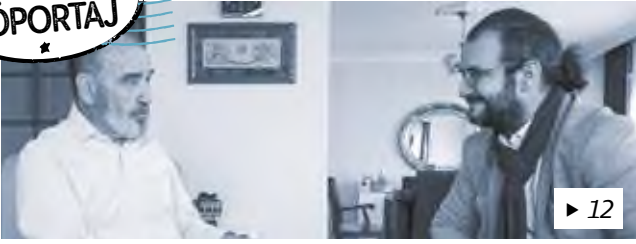

ÖZEL
RÖPORTAJ

► 12

Prof. Dr. Hayrettin Karaman:
"İçtihadızsız bir dinî hayat olmaz"

ÖZEL
RÖPORTAJ

► 28

Ömer Tuğrul İnançer: "Dinin bir kanadı mükellefiyet, bir kanadı muhabbettir"

ÖZEL
RÖPORTAJ

► 36

Prof. Dr. Tahsin Görgün: "Ümmetin içinde içtihad ehliyetine sahip insanların varlığı, farz-ı kifayedir"

Reform, tecdid, ihya... Tarihte olduğu gibi özellikle son yıllarda din (özelde İslam dini) üzerinden sıkça tartışılan kavramlar arasındadır... Her dönemde şiddetli tartışma konuları arasına giren bu kavramlar farklı ekolleri de doğurmuştur. Her ekol de kendi doğruları üzerinden bu kavramlara açıklık getirmeye çalışmıştır. Biz de bu sayımızda kapağımıza taşıdığımız "Dinde reform mu tecdid mi ihya mı?" konusunu her biri alanında çok değerli olan üç isimle konuştuk: Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Ömer Tuğrul İnançer ve Prof. Dr. Tahsin Görgün... Üçüne de aynı soruları yönelttik ve şüphesiz farklı cevaplar aldık... Takdir siz değerli okuyucularımızın...

9 772602 269000

www.acikmedeniyet.com

Fikrî Bağımsızlık | Intellectual Independence | الاستقلال الفكري

YIL: 3 SAYI: 19 | KASIM 2019 | FİYATI: 5 TL.

İbn Haldun Üniversitesinin aylık gazetesidir.

açık medeniyet

Dinde reform mu tecdid mi ihya mı?

Hakkı Öcal
Bir "reform" hikayesi

► 3

Ömer Faruk Harman

Dinin değil, dine bakışımızın ve anlayışımızın ihyaya ihtiyacı vardır

► 16

Necdet Subaşı
İhya, tecdid ve reformun yeni kullanımları

► 20

Çağdaş İslamî akımlar neler?

Çağdaş İslam düşüncesi, içerisinde yaşadığımız dönemden geriye doğru yaklaşık yüz elli yıllık bir serüvenin adlandırmasıdır. Bu dönem içerisinde İslam düşüncesini en bariz şekilde anlamlandırabileceğimiz kaynaklar ise İslamî arka plana sahip fikir akımlarıdır. Bu fikir akımlarının fikrî çizgilerinin belirlenmesi zor da olsa tasnif edilebilir konumdadır.

► 10

Açık Medeniyet Söyleşilerinin ilki Giresun'da gerçekleşti

Açık Medeniyet Gazetesi tarafından organize edilen "Açık Medeniyet Söyleşileri"nin ilki Giresun Belediyesinin ev sahipliğinde "Sahne dar, kimde kültürel iktidar?" başlığıyla gerçekleşti. Giresun Belediyesi Vahit Sütlaş Sahnesinde düzenlenen söyleşiye kültür sanat dünyasından birçok gazeteci, yazar ve yönetmen konuşmacı olarak katıldı.

► 52

The social system and morality of Islam

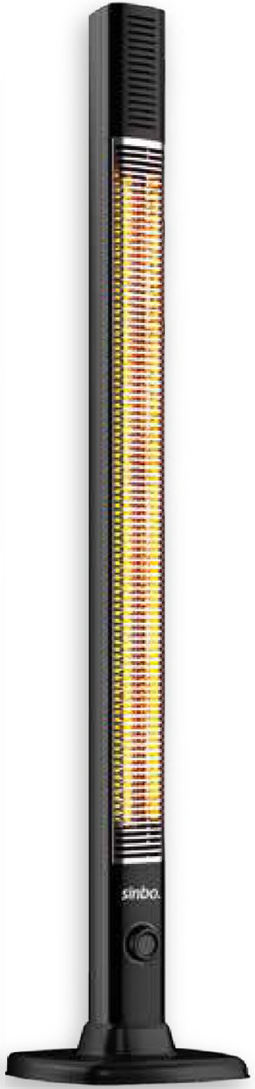
► 47

Gazetenizle birlikte Ekonomi/ Politik eki, Açık Kitap eki ve Hasan Aycın çizgi posteri hediye...

sinbo.

Evin Küçük Devleri

Sinbo: Fikirden tasarıma, AR GE'den üretime, 78 ülkeye ihraç eden Türkiye!

Bir "reform" hikâyesi

HAKKI ÖCAL *

Yıllar önceydi; ABD'de Georgetown Üniversitesinde Suud ailesinden Emir El Velid'in kurulmasına önayak olduğu "Müslüman-Hıristiyan Anlayış Merkezi"nin düzenlediği konferanslara ilgi gösteriyordum. ABD Dışişleri Bakanlığı üzerinde, bir tarihte Mülkiye Mektebinin hariciyeciyi yetiştirme tekeline benzeyen bir tekeli bulunan Georgetown'daki bu merkezin uluslararası ilişkiler alanına kayan çalışmaları da vardı.

Bir süre sonra, bu merkezle ilgisi olmayan bir başka enstitünün bir yetkilisi, beni bir öğle yemeğine davet etti. El Velid Merkezinin çalışmalarını gazetecilik saiki ile izliyor olmam bu yetkiliye yanlış bir fikir vermiş olmalı! Cizvit Tarikatına ait bulunan Georgetown Üniversitesinin dinî nitelikte olmayan

birçok enstitüsünde rahip statüsündeki kişilerin görev yaptığı görülyordu. Bu yetkili de yüksek derecede bir papazdı. Yemekte, Hint Müslümanı bir kadın gazeteci de vardı. Rahip bey, ortaya kalın iki dosya koydu. Birini bana, birini kadın gazeteciye verdi. "Biz" dedi, "Enstitü olarak 'Volk Islam' denen uygulamayı inceledik ve onda Kur'an ve Hadis'in amaçlamadığı, bu iki kaynağın aşırı yorumlanması ile ortaya çıkmış uygulamaları belirledik. Bunların reforma tabi tutulması gerektiğini düşündük. Sizden ricamız lay-person olarak kendi dininizin bu listedeki unsurlar bakımlardan nasıl reforma tabi tutulacağına dair bir kitap yazmanızdır."

Olayın gelişmesini anlatmadan önce, "Volk-Islam" ve "lay-person" kavramlarından ne anladığımı aktarayım. Ben, "Volk-Islam" yani halkın nezdinde yaşayan din olarak İslam kavramını merhum Şerif Mardin'in "Din ve İdeoloji" kitabında görmüştüm. Yatırlara çaput bağlamaktan tutun, halkın din sanarak veya gerçekten dinin bir rüknü olduğu için yaptığı her şeyi kapsayan bir terim olarak öğrenmişim. Lay-person kavramını da ruhban sınıfı bulunan dinlerde, mabetlerin ve diyanet işlerinin sürdürülmesinde görevli ama ruhban olmayan insanlar için kullanılan terim olarak biliyordum.

Ben, hemen önümdeki dosyayı geri ittim. İlk itirazım, "Ben diyanet uzmanı değilim. Halk nezdindekilerle İslam çalışmaları yapan bilim

insanlarının sahih saydığı uygulamaları birbirinden ayırt edecek yetkim yok!" oldu. "Sonra" dedim bu, "Ruhban-ruhban olmayan Müslüman ayrımı da bana aykırı göründü."

Sonuç olarak kendilerine bir ilahiyatçı ile konuşmalarını tavsiye ettim.

Bu hadiseden birkaç gün sonra Musevî bir iş arkadaşım ile Baltimore kentinin tarihî bölgesinden geçerek, bir toplantıya gidiyorduk; bana bir binayı gösterdi. "Bir zamanlar burası halk hamamı idi; burada Museviler gusül abdesti alırlardı." dedi. "Neden bir zamanlar?" "Çünkü artık bunu yapmıyoruz." "Neden yapmıyorsunuz?" "Çünkü bu bir halk inancı sayıldı; vazgeçildi." "Tevrat'ta yok mu peki?" "Var ama yeni yorumlarında yer almıyor."

Yıllar sonra, "aşırılıklar ayıklanmış İslam" konulu bir kitabı görünce Baltimore'daki Yahudi hamamını hatırlayıp o dosyadan bir kopya çekmediğime çok hayıflandım.

Acaba içinde reform gerektiren hangi maddeler vardı?

* İbn Haldun Üniversitesi Rektör Danışmanı ve Medya ve İletişim Bölüm Başkanı.

"İslam, çağları arkasından sürükleyen bir dindir"

Roger Garaudy, "Evet, bugün ben Müslümanım... 'Niçin İslam'ı seçtiniz?' diyorsunuz, İslam'ı seçmekle çağı seçtim." diyor.

İslamiyet'le öbür dinler arasındaki fark şudur: Bana göre İslam, çağları arkasından sürükleyen bir dindir... Diğer dinler ise çağların arkasında sürüklendi. Yani İslam dışındaki bütün dinler zamana uyduruldu ve reforma tabi tutuldu. Mukaddes kitaplar her zamana göre tahrif edildi. Kur'an ise, indirildiği günden beri hep zamana hükmetti. O; zamanı değil, zaman onu izledi, işte aradaki fark budur. Bu, çağlar üstü bir hadisedir. Bugüne kadar bunca savaşların bıraktığı korkunç sosyal, siyasî ve ekonomik sarsıntılardan daha büyük bir hadisedir bu. İslam; materyalizme de, pozitivistlerin görüşüne de, egzistansiyalistlere de hâkimdir. Ama bunlardan hiçbirisi İslam'a hâkim değildir.

Bana göre İslam şudur: Allah'ın Resulü (s.a.v.), "Yarın ölecekmiş gibi ahirete, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya çalışın!" derken, her şeyi anlatmıştır. İslam, anlaşılıyor ki hem maddeye ve hem de manaya hükmetmiştir. Öyle ise, bunların ikisi birbirinden ayrılamaz.

Nasıl koparılamaz? "İlim Çin'de de olsa gidip bulunuz, inanmışın kaybolmuş malıdır ilim ve hikmet", "Ara ve bul!" diyor İslam. İlmin ve çalışmanın burada sınırı yoktur. İslam, dünyayı sarsan bu iki hadiseye sınır koymadığına göre, dünyayı sarsmıştır. Nasıl sarsmıştır? Getirdiği sistemle.

İnsanı, yaratılmışların en olgunu ve en şerefli olarak kabul ederken, onun sömürülemediğini anlatmıştır. İslam; israf, gösteriş ve lüksü bütünüyle yasaklayan ve gayrimeşru serveti bu kuralla imha eden bir sistemler manzumesidir. Halife ile kölenin eşit hakka sahip olması mecbur kılınmıştır. "Deve hadisesi" vardır ki bu, kralların kılıçlarından daha keskin bir hadisedir: Hz. Ömer (a.s.) ile kölesi, bir şehirden diğer bir şehre giderlerken deveye sıra ile binerler. Zaman zaman devenin yularını halife çeker, zaman zaman da köle... İşte, adalet ve hukukta aklın devrimidir bu.

Marksizm, insanı devlete karşı esir eder... Kapitalizm ise, sermayeye karşı... Yani Marksizm ile kapitalizmin ikisi de insanı sömüren bir sistemdir demek istiyorum. Ama İslam, bunlara karşı insana haysiyetini iade eden bir sistemdir.

Dinde reform mu tecdid mi ihya mı?

Serdar Demirel *

Müslümanların kurduğu medeniyetler tarihin farklı dönemlerinde büyük krizlere muhatap oldular ama her defasında koşulların bütün zorluklarına rağmen bunları yönetmeyi ve bazen de krizleri bir fırsata çevirmeyi bildiler.

Mesela ilk asırlarda fütuhatla kapılarını açtıkları farklı medeniyet havzalarında karşılaştıkları epistemolojik, teolojik ve kültürel dirence karşı sergiledikleri epistemik ve teolojik mücadele takdire şayandır. Beytü'l-Hikme'nin kuruluş amaçları, kimlerin görev yaptığı ve faaliyet çizelgesine bakıldığında bu çok net olarak görülebilir.

Karşılaşılan meydan okumaya devlet iradesiyle resmî cevaplar verildiği gibi belki de asıl yapılması gerekenler, sivil ulemanın gayretleriyle başarılıydı. Tam da bu zeminde ve bu mukavemet ruhuyla erken dönemde İslam ilim disiplinleri tesis edilmiş, onlara dair usul ilimleri geliştirilmiş ve bir sonraki aşamada kelim ve İslam felsefesi inşa edilmiştir. Bu sahalarda kurucu metinleri daha çok bu erken dönemde kaleme alınmıştır.

Batı'da, sert çekirdeğinde, "sekülerlik ve sürekli yenilik" olan yeni bir paradigma inşa edilmişti: Profandı... Dine ve geleneğe karşıydı... Varlık teorisi ve bilgi felsefesi kutsaldan arındırılmıştı. Kutsalsız bir dünya hayal ederken kendi kutsallarını icat etmişti.

Karşılaşılan kriz, ilim ehlini zamanında tedbir almaya zorlamıştır. İnşa ettikleri paradigma zemininde farklı medeniyet havzalarından tevarüs ettikleri her türlü bilgiyi değerlendirip yeniden üretebilmişlerdir. Matematikten kimyaya, tıptan sanata varana kadar insanlığa büyük hizmetler sundular. Bu bağlamda İbn Sina, Ömer Hayyam, el-Cezerî, Akşemseddin ve daha niceleri bir çırpıda aklımıza gelebilir.

Krizi aşmalarını mümkün kılan şey de; kendi inanç ve ahlak sistemlerine olan güvenleri, askerî üstünlüğü ellerinde tutmaları ve ötekini taklit etme zaafını kabullenmemeleriydi.

Asırlar süren bir istikrar döneminden sonra Haçlı Seferleri ve Moğol istilasıyla karşı karşıya kaldılar. Bunlar ise büyük askerî meydan okumalarıydı. Büyük yıkımlara ve derin acıların yaşanmasına yol açan bu saldırılar daha çok Müslümanların kendi iç parçalanmışlığının sonucuydu. Kudüs dahi işgal edildi, bu esaret 88 sene sürdü.

Müslümanların kurdukları devletlerde, şehir hayatında, ilim havzalarında iniş ve çıkışlar hep oldu. Bu devrim, insanoğlunun tabiatına paralel seyretti. Emevîler, Orta Doğu'da çökerken Endülüs'te yükseldiler. Abbasîler tökezlerken Selçuklular tarih sahnesine çıktı. Endülüs düştüğünde Osmanlı hilali parladı, Hint İslam Medeniyeti uç verdi.

Müslümanlar; bu süreçler boyunca yaşanan krizler karşısında medeniyet değiştirmeyi, paradigmayı çöpe atmayı düşünmediler, İslam'ın hayat bahşeden imkânlarıyla kendi küllerinden yeniden doğmasını hep bildiler. Varlık biçimlerini belirleyen dünya görüşlerine sadık kalarak bunu başardılar. Çünkü gayet farkındalardı; birey ve toplumun kişiliğini, mana ve kimliğini, değerler inşa ederdi.

Peki, bugüne nasıl geldik?

Büyük kırılma moderniteyle beraber yaşandı

1630'lu yıllarda Avrupa'da, kilise egemenliğine karşı ileride tarihin seyrini değiştirecek birtakım kıpırdamalar başladı. Rönesans, Akıl Çağı, Aydınlanma ve İdeolojiler Çağı ile evrilen bu süreçler totalde modern dönem diye anılacaktı. İkinci Dünya Savaşı, postmodern dönemin ayak sesleriydi. Hâlihazırda ise modern ve postmoderni iç içe idrak etmekteyiz. Tarihin bir ironisi olsa gerek, dünyanın önemli bir bölümünde ise hâlâ premodern dönem varlığını sürdürmektedir.

Batı'da, sert çekirdeğinde, "sekülerlik ve sürekli yenilik" olan yeni bir paradigma inşa edilmişti: Profandı... Dine ve geleneğe karşıydı... Varlık teorisi ve bilgi felsefesi kutsaldan arındırılmıştı. Kutsalsız bir dünya hayal ederken kendi kutsallarını icat etmişti. "Sürekli yenilik", modernitenin kutsal ineği idi. "Bilimsel dünya görüşü", tılsımların reddedildiği yeni dünyada en güçlü tılsımdı. Modernitenin ürettiği izmlerin her biri en bilimsel olma iddiasını taşıyordu. Reçeteleri farklı olsa da sekülerlik ve bilimciliği kutsamada ittifak etmişlerdi. Dinden ve gelenekten radikal kopuş örgütlendi ve başarıldı. Ortaya çıkan farklı bir varoluş tarzıydı.

Modernite ile insan, tanrıya meydan okumuştur. Bugün gelinen aşamada ise insan, kendi eliyle icat ettiği yapay zekânın meydan okumasına nasıl cevap vereceğini bilemez durumdadır.

Batı, moderniteyle büyük maddî sıçramalar yaptı. Askerî ve sanayi üstünlüğü eline geçirerek dünyanın önemli bölümünü sömürgeleştirdi. Bu süreçte Müslümanlar, ilmî üstünlüklerini de Batı'ya devrettiler ve bunun doğal sonucu olarak askerî üstünlüklerini kaybettiler. Birkaç ülkenin dışında Müslüman ülkeler teker teker işgal edildi. Cezayir'den Endonezya'ya kadar sömürgeleştirilen Müslüman coğrafyalar, tabii olarak bunun sebebinin sorgulamaya başladılar.

Sorunu doğru teşhis etmek sağlıklı tedavi reçetelerini yazmayı mümkün kılabilirdi. Lakin sebep ve çözüm yolları üzerinde bir ittifak sağlanamadı. Müslüman dünyada kendi içinde ciddi farklılıklar olmakla beraber iki çözüm yolu önerildi:

Birincisi: Batı tecrübesi olduğu gibi alınmalıydı. Artık dinin yeni dönemde fazla bir rolü olmayacaktı. Seküler ulus devlet ve bunun gereklilikleri eğitimden siyasete kadar adapte edilmeliydi. Çünkü zihinsel dönüşüm moderniteyi doğurmuştu. Aynı zihinsel dönüşüm olmadan süreci lehimize çeviremezdik.

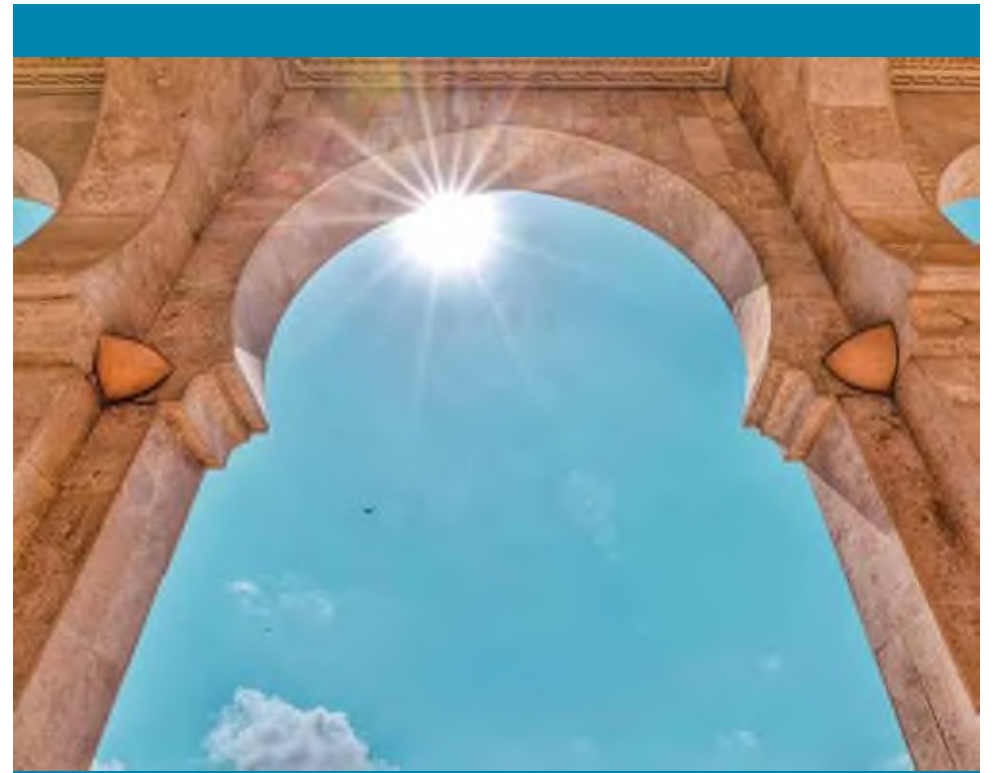
Bunlar, modern olanı tarihin doğal akışının mutlak olumlu sonucu olarak görmekteydiler. Kendine yabancılaşmayı ilerleme olarak gördüler. Bir ileri aşamada bu, bazı kesimlerde kendinden nefret ideolojisine dönüştü.

İkincisi: Müslümanlar tarihte olduğu gibi bu krizi yine İslam'ın sunduğu imkânlarla aşabilirdi. Seküler ulus devlet anlayışına ve onun profan dünya görüşüne karşıydılar çünkü. Yeniliğe karşı çıkan gelenekselciler bir uçta, yeniliği savunanlar ise diğer uçtaydı. Yeniliği sloganlaştıranlar arasında İslam modernistleri de bulunmaktaydı. Bir de ifrat ve tefritten uzak, İslam ilim geleneğinin sunduğu tecdid ve ihya mekanizmasını işleterek Kur'an-ı asrın idrakine söyletme taraftarları vardı. Bu grubun kendi içinde modern dönemde kutsal metinlerle ne tür bir ilişki kurulması gerektiği hususunda zıt yaklaşımları mevcuttu.

Katı gelenekselciler; insanları geçmişte yaşanmış tarih tecrübesine mahkûm etmeyi, karşılaşılan meseleleri tarihin farklı dönem ve koşullarında verilmiş fetvalarla çözebileceklerini sandılar. İçre kapanmayı, dindarlık; farklı teklifleri ise lâ dinî kabul ettiler. Onlara göre yapılması gereken, önerdikleri çözüme samimi teslimiyetti. İslam'ın dinamik usul geleneğine aykırı hareket ettiklerinin farkında bile değillerdi.

Katı İslamcı modernistler ise usulsüz bir teoloji öneriyor, Kur'an ve Sünnet'i modern paradigmanın nesnesi kılmayı salık veriyorlardı. Önerilen davranış tarzı, modern paradigmayla örtüşenleri almayı, örtüşmeyenleri, eğer ilgili hükümler hadis metinlerinde ise uydurma kabul etmeyi; Kur'an metni ise tarihselci bir okumayla miadını doldurduğunu ilan etmeyi kaçınılmaz kılıyordu.

Birinci kesim, canlı tarih akışı içinde donmayı; ikinci kesim ise erimeyi din adına savundular. Oysa geleneği olan bir dine iman etmekle gelenekçi olmak farklıydı. Reform ise, yapı-bozum anlamında dini yeniden yapılandırmayı önermekteydi. Bu ifrat ve tefritin karşısında orta yolu benimsemiş ilim ehli, iki tavrın da sağlıklı olmadığını; zira birincisinin Müslümanları tarihin dışına itmeyi; ikincisinin ise

Modernite ile insan, tanrıya meydan okumuştur. Bugün gelinen aşamada ise insan, kendi eliyle icat ettiği yapay zekânın meydan okumasına nasıl cevap vereceğini bilemez durumdadır.

Katı gelenekselciler; insanları geçmişte yaşanmış tarih tecrübesine mahkûm etmeyi, karşılaşılan meseleleri tarihin farklı dönem ve koşullarında verilmiş fetvalarla çözebileceklerini sandılar. İçe kapanmayı, dindarlık; farklı teklifleri ise lâ dinî kabul ettiler. Onlara göre yapılması gereken, önerdikleri çözüme samimi teslimiyetti.

seküler paradigmaya teslim olmayı, bir diğer ifade ile iddialarından vazgeçerek ötekileşmeyi kaçınılmaz kılacağını söylemekteydiler.

Özetle anlattığımız bu ifrat ve tefrit duruşları bazı kesimlerde katılaşılarak ve derinleşerek bugün de varlığını sürdürmektedir. Günümüz Müslüman ülkelerin çoğunluğunun fiilî işgalleri bitmiş olsa da halklarının zihinleri işgal altındadır. Fiilî işgalin farkında olan insanlar, zihinsel işgalin farkında olamadıkları gibi bunu olumlamaktadır da. Geniş Müslüman kesimlerin bu vasatta ontolojik ve epistemolojik öz güvenleri zayıfladı.

Peki, ne yapmalı?

Yapılması gerekenin ne olduğu sorusuna sadra şifa cevap vermek kolay olmasa gerektir. "Bir şeyin tamamı elde edilemiyorsa, tümü de terk edilmez!" usul kaidesi gereği özetle naçizane kanaatlerimizi belirtelim:

Müslümanlar; evveleminde, kök değerlerine öz güvenlerini tazelemeli, düşünme tarzlarını belirleyen zihin kodlarının Batılı paradigmadan özgür olmadığının farkına varmalıdırlar. Çıkış yolunun ise medeniyetlerinin dinamiği olan tecdid ve ihya geleneğinin öznelere olmaktan geçtiğini görmeleri gerekir.

Bu ne demektir ve nasıl olacaktır?

Batı bilgi birikimi ve bunun ürettiği kültür tecrübesini mutlak inkâr etmek elbette mümkün değildir, ancak nasıl bir ilişki kuracağımız konusu varoluşsal önem-

dedir. Müslümanlar, modern bilgi birikimiyle diyaloga geçerken özü Kur'an'da olan, "özümseme ve ifraz" mekanizmalarının idrakinde hareket etmelidirler. Bu öz, Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir:

"Sana da (ey Muhammed) geçmiş kitapları (musaddıqan) tasdik eden ve (müheyminen) onları kollayıp koruyan Kitabı (Kur'an) hak ile indirdik. Onların aralarında, Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların arzu ve heveslerine uyararak, sana gelen haktan sapma. Biz, her biriniz için bir şeriat ve yol belirledik. Eğer Allah dileyseydi sizi tek bir ümmet yapardı fakat size verdiklerinde, sizi denemek istedi. Öyleyse iyiliklere koşun. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ihtilafa düştüğünüz şeyleri size haber verir." (Maide: 5/48)

Âyette geçen "Müheymin" kelimesi; "heymene"den ism-i fâil olarak bir şey üzerine râkib (gözetici), hâfız (koruyucu), şahit ve emin (inanılan) demektir. Bu ilahî hitap, öncelikle Hz. Peygamber (s.a.v.) ve onun zatı şanında tüm müminlere yol göstermektedir. Şöyle ki; musaddıq ve müheymin olan Kur'an, Allah katından indirilmiş kitaplar cümlesinden önümüzde bulunan tasdik edici ve onun üzerine müheymin yani diğer kitaplar üzerine emin bir nezaretçi ve şahit, kontrolcü ve hâkim olmak üzere hakla inmiştir. Ki bu Kitap, hem müheymin (koruyucu) olan Allah Teâlâ'nın bizzat muhafazası altında olarak bozulma ve tahriften ma'sun (dokunulmaz olarak) kalacak. Hem diğer kitapların amel edilmesi gerekli olarak içermiş oldukları doğru hükümleri kaybolma ve bozulmadan koruyacak, şahitliğiyle hakikatleri düzelterek ve bozukları iptal edecek ve bunun tasdikinden geçmeyen yahut buna aykırı olan diğer kitaplar ve geçmiş şeriatların hükümleriyle amel etmek caiz olmayacaktır. Bu kitap, onlar üzerinde tasdik ve teyidine başvuruda bulunulacak emin bir merci, bir koruyucu ve murâkib, bir hak şahit olacaktır. Ve artık Tevrat veya İncil ile hükmün mutlak olması da bununla mukayyed bulunacaktır. (Elmalılı: 3/253-254)

Bu ölçü, bugün de dışarıdan gelen bünyeye yabancı dünya görüşlerine ve kültürlerine tatbik edilecek sağlam bir ölçüdür. Dışarıdan gelecek bünyeye yabancı bir unsur, yukarıda mezkûr olan ölçüye vurulacak ve eğer İslam değer sistemine aykırılık arz etmiyorsa yahut dönüştürülebilir özelliğe sahipse alınacak, özümse- necek ve nihayetinde içselleştirilecektir. Yok, eğer dönüştürülmesi gayrikabil ise, bünye dışında tutulacaktır. İfade etmeye çalıştığımız "özümseme ve ifraz" ameliyesinin nasıl işletildiğine dair, kadim Yunan felsefesinin materyalist damarının tanrıtanımaş temeli olan "atom teorisi"nin kalamcılar tarafından yeniden kurgulanmasını örnek verebiliriz.

Tecdid ve ihya ameliyesinin bir tahrif hareketine dönüşmemesi için de aşağıdaki hususlar benimsenmelidir:

Bir: Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'in otoritesinin tanınması.

İki: İlmî ve kültürel mirasımızda vahye dayananla beşerî olanın ayırt edilmesi.

Üç: Gayb âlemiyle müşahede âlemi arasındaki farkların gözetilmesi. Gaybın mutlak bilgisinin Allah katında olduğu (Enam: 6/59) ve dolayısıyla gaybe dair bilginin vahiy bilgisine dayanması gerektiği. Meşhûd âlemi anlama faaliyetleri ise bizim bilimsel faaliyetlerimiz alanına girer. Farklı varlık katmanlarını anlamının usullerinin farklı olduğunun teslim edilmesi.

Dört: Varlığı, insan merkezli (anthropocentrism) okuyan Batı bilgi sistemin-den farklı olarak; İslam'ın varlığı Tanrı merkezli (theocentrism) okuduğunun (Mu'minun: 23/115) farkındalığının sağlanması.

Beş: Değişkenler ve sabiteler dengesinin kadim usul geleneğine göre ehil kadrolar tarafından tespit edilmesi.

Sonuç olarak Müslümanlar, merkezî kriterlerine bağlı kalarak karşılaştıkları sorunu çözebilirler. Tarihte bunu başarabildiler, bugün de başarabilirler. Modernite ve postu büyük bir krizin içindedir. İnsan, ontolojik öz güvensizlik cenderesinde acı çekiyor. Hâkim dünya görüşünün ürünü olan modern insan tabiatı ve tabiatını tahrif etti. Paradigma değiştirmeyi gündemlerine almadan sorunları çözmeleri de zor gözükmektedir. Sürekli teknoloji üretimi, durumun vahametini perdelemektedir.

Bu vasatta Müslümanlar; hem kendilerine hem de ötekine bir çıkış yolu sunabilecek tarih tecrübesine, beraber yaşama kültürüne, akıl ve vahiy çatışmasını sona erdirecek imkânlarla sahiptirler. Yeter ki ellerindeki farkına varsınlar.

* İbn Haldun Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi.

Sezai Karakoç:

Din, yenilenmeye muhtaç değildir

*"... Din yenilenmeye muhtaç değildir
ama insanların dini kavrayış
ve hazmedişleri zaman zaman
bayatlama tehlikesiyle karşı karşıya
kalmaktadır.*

*İşte her çağda gelen samimi
din düşünürleri ve erenleri, bu
bayatlamış yapıyı değiştirerek dinin
özünden alınan ilham ve hızlarla
insanoğlunun dini yaşantılarını
tazelemeye çalışırlar ki, bu çalışmalar
dinde değişiklik yapma anlamına
gelmez.*

*Daha çok dinin ruhunu; insana
yeniden sindirmek, umutsuzluğa
düşerek evren karanlığına gömülmek
tehlikesiyle karşı karşıya bulunan
insanlığı yeniden dinin aydınlığına
kavuşturmak çabasıdır bu."*

NOT: Yukarıdaki metin, üstad Sezai Karakoç'un Ekim 1970'den Ocak 1971'e kadar Dirliş Dergisinde yayımladığı yazılardan oluşan "Çağ ve İlham I" kitabının 71. sayfasından alınmıştır.

Gelenekli yenilikçilik: Taktikten ve tahriften uzak bir yenilenme stratejisi

RECEP ŞENTÜRK *

Son iki yüzyıldır, aydınlarımız, cemaatlerimiz ve yöneticilerimiz sahte bir ikilem ile karşı karşıyadır: Gelenekçilik mi yenilikçilik mi? Önlerine bu iki seçenek konulunca, neredeyse tamamı yenilikçiliği tercih etmişlerdir çünkü gelenekçilik artık sürdürülemez ve savunulamaz bir tutum olarak görülmüştür. Peki, yenilikçilik nedir? Nasıl yenilikçilik yapılır? Ancak yenilikçilik, gelenek karşıtlığı olarak tanımlanmıştır. Hâlbuki geleneği veya yeniliği tercih edip diğerini tam olarak dışlamak ne İslamî olarak doğru ve ne de sosyolojik olarak mümkündür.

Eğer yeniliği dışlayan bir gelenekçilik ve geleneği dışlayan bir yenilikçilik doğru ve mümkün değilse o zaman çözüm nedir? Bizim cevabımız: Gelenekli yenilikçilik. Bu yüzden gerçek gerilim; gelenekçilik ve yenilikçilik arasında değil, geleneksiz yenilikçilik ile gelenekli yenilikçilik tutumları arasındadır.

Aşağıda bu iki tutumu karşılaştırmalı ve tenkitli bir yaklaşımla ele alıp, gelenekli yenilikçilik tutumunun neden hem İslamî hem de sosyolojik olarak en doğru tutum olduğunu anlatmaya çalışacağım. Kanaatimizce İslam'ın bir din ve medeniyet olarak ihyası, gelenekli yenilikçilik metoduyla gerçekleştirilebilir.

Geleneksiz yenilikçilik: Seleficiler, modernistler ve metinciler

Seleficiler, -Türkiye'deki laiklerin birçoğunun da içinde yer aldığı- modernistler ve mealciler (veya metinciler) geleneksiz yenilikçilik anlayışını savunurlar. Birbirine zıtmiş gibi görünse de modernistlerin ve selefilerin gelenek karşısındaki tavır aynıdır: Her ikisi de müslükîden mimariye, fıkhıtan tasavvufa İslam medeniyetinin tüm kazanımlarını reddederler.

Bir örnek vermek gerekirse, tasavvuf ve tarikatlar hem laik Türkiye'de hem de Vehhâbî-Selefici Suudi Arabistan'da bir asırdır yasaktır. Ancak tasavvuf ve tarikatlar yasaklanırken Türkiye'de farklı, Suudi Arabistan'da farklı ithamlar ve argümanlar kullanılmıştır: Türkiye'de gericilik olduğu için, Suudi Arabistan'da ise bidat oldukları için yasaklanmışlardır. Son derece ironik bir şekilde, birbirine çok zıt ve asla bağdaşmaz gibi görünen bu iki grup fiiliyatta aynı işi yapmaktadırlar. Aynı

benzerlik İslam felsefesine, fıkıh mezheplerine, İslam mimarisine ve müslükîsine karşı çıkmak ve bunları yok etmeye çalışmak gibi daha birçok alanda da gözlemlenebilir. Son asırda birçok mimarî eser; Vehhâbîler tarafından Hicaz'da, modernistler tarafından başta İstanbul olmak üzere Türkiye'de yok edilmiş veya yok olmaya terk edilmiştir.

Hem modernistler hem de seleficiler, bir ihya ve yenilenme hareketi olarak kendilerini takdim ederler. Onlara göre yenilenmenin metodu, geçmişin mirasını reddetmekten geçer. Tarihimizdeki tüm İslam devletlerini ve âlimlerini reddederler. Seleficilere göre, onlar hepsi bidat ve hurafelere bulaşmıştır. Modernistlere göre hepsi geri kalmış ve akılcılıktan kopmuşlardır.

Son derece ilginç bir şekilde hem modernistler hem seleficiler aynı tarihî yaklaşımı paylaşırlar. Her iki gruba göre de İslam tarihinin başında (asr-ı saadet ve dört halife döneminde) altın çağ yaşanmıştır, ondan sonra günümüze kadar karanlık çağ hâkim olmuştur ve son çağda seleficiliğin ve modernizmin önderlerinin ortaya çıkışı ile uyum ve aydınlanma başlamıştır. Başka bir deyişle; modernist ve seleficiler açısından, İslam'ın ilk döneminde silsile kopmuş ve on üç asır boyunca İslam medeniyeti ve ümmet hep yanlış istikamette gitmiştir.

Selefi ve modernist karışımı bir başka akım da toplumda mealciler olarak isimlendirilen gruptur. Bunlara "metinci"ler demek de mümkündür çünkü bunlar sadece Kur'an metnine bakıp hadis, fıkıh, kelim ve tasavvufu ya tamamen reddederler veya görmezden gelirler. Bunlar kendi düşüncelerini Kur'an'daki İslam veya Kur'an İslam'ı olarak takdim ederler ve Kur'an dışındaki tüm medeniyet birikimini ve ilimleri asılsız hurafeler olarak damgalayıp reddederler. Bu akım da geleneksiz yenilikçiliğe bir başka örnek olarak görülebilir.

Geleneksiz yenilikçilik düşüncesini benimseyen bu akımlar, "medeniyet tasfiyecisi" hareketlerdir çünkü onların -bazen birbirine zıt olan farklı gerekçelerle- reddettikleri birikim İslam medeniyetinin birikimidir. Bu akımlar, İslam'ı, medeniyeti olmayan bir din hâline getirmeye çalışan akımlardır.

Gelenekli yenilikçilik

İslamiyet, sabit ve değişken hükümler üzerine kurulmuştur. Zaruriyyat denilen sabit hükümler, kati hükümlerdir; değişken hükümler ise içtihadı dayalı olan zannî hükümlerdir. Usul-i fıkıh ilmi bir metodoloji ile İslam'da nelerin sabit, nelerin

değişken olduğunu, değişken olan hükümlerin de hangi yolla ve metotla değişeceğini ele alır. "Ezmânın teğayyuru ile ahkâmın teğayyürü inkâr olunamaz" (Zamanın değişmesi ile hükümlerin değişmesi inkâr edilemez) şeklindeki küllî kaide tüm hükümlerin değişme kabul edeceği anlamına gelmez çünkü zaruriyyat ve katiyyat asla değişmez.

Burada göstermeye çalıştığımız gibi daha baştan İslam âlimleri çok sistemli bir değişim teorisi ortaya koymuşlar ve bunu asırlarca uygulamışlardır. Bu yaklaşıma göre iki durum söz konusudur:

Zamanın hükümlere uydurulması: İnsanların kati hükümlere göre değişmesi

Zaruri ve kati hükümler söz konusu ise sosyal şartları onlara göre değiştirmek gerekir. Çünkü zaruri ve kati olan hükümler zaman ve mekân üstüdür. Tarih üstü olan bu hükümler, asla değişmezler; insanlar ve toplumlar bu hükümlere uymak ve kendi şartlarını onlara uydurmak zorundadırlar.

Hükümlerin zamana uydurulması: Zannî hükümlerin insanlara göre değişmesi

Zannî hükümlerin değişen sosyal ve ekonomik şartlara göre hatta iklimlere göre değiştirilmesi veya güncellenmesi mümkündür hatta zorunludur. Bu değişim müctehid âlimler eliyle usul-i fıkıh metodu kullanılarak yapılır.

Günümüzde Müslüman fertler, cemaatler ve devletler önünde en önemli mesele, sabit ve değişkenler arasında çizgiyi nasıl çizecekleridir. Modernistler ve tarihselciler, sabit hükümleri de değişken hükümler arasında saymaktadırlar. Diğer yandan muhafazakâr gruplar, değişkenleri de sabitler arasında görmektedirler. Buradaki kargaşanın sebebi, ideolojilerin devreye girmesiyle usul-i fıkıh devre dışı bırakılmasıdır.

Dolayısıyla çözüm, ecdadımızın asırlar boyu başarıyla uyguladığı usul-i fıkıh ile nelerin sabit nelerin değişken olduğunu belirleyip ona göre ilerlemektir. İşte bizim gelenekli yenilikçilik dediğimiz de budur. Sabit ve değişkenler arasındaki çizgiyi doğru çizemeyen gruplar, bazen asla değişmeyecek hükümleri değiştirmeye çalışırken, bazen de değişmesi mümkün veya gerekli olan hükümleri ısrarla muhafaza etmeye çalışmaktadırlar.

Ancak mesele, sadece fikhî hükümlerden ibaret değildir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi İslam, bir din ve medeniyettir. Fikhî hükümler, dinin sadece zahir kısmını temsil ederler. Batına dair hükümler ve medeniyet söz konusu olduğunda daha geniş bir açıdan konuya yaklaşmamız gerekmektedir.

Yenilik ve değişim nereden başlamalı?

Böylesine geniş bir açıdan baktığımızda hükümleri değiştirerek değil nefisleri yani kalpleri değiştirerek işe başlamak gerekir. Çünkü Allah'ı Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de, "Allah, bir kavim nefislerini değiştirmedikçe onları değiştirmez!" buyurmaktadır. Dolayısıyla yenilik için yeni kalplere ihtiyaç vardır. Bir ihya hareketi, önce kalpleri ihya ile işe başlamalıdır. Hz. Peygamberin (s.a.v.) değişim stratejisi de kalpleri iman, marifet, zikir ve güzel ahlak ile ihya ederek tüm toplumu değiştirme şeklinde olmuştur.

Dolayısıyla günümüzde yenilikçi akımlar manevî yenilenme tarafını asla ihmal etmemelidirler. Çünkü maneviyat ve kalp temizliği olmadan din, bir siyasî ideoloji veya bir hukuk sistemine indirgenmiş olur. Bu da Hz. Peygamberin (s.a.v.) bize bıraktığı din olmaz; çağdaş siyasî ideolojilere alternatif olsun diye tahrip edilmiş, aslından kopmuş bir din olur.

İslam'ın bir din ve medeniyet olarak ihyası

İslam'ın aynı zamanda bir medeniyet olduğunu unutup, onu sadece bir din olarak gören dinî gruplar, mensuplarına bir medeniyet bilinci verememektedir. İbadetlere ve takvaya vurgu yapılırken; İslam medeniyetinin asırlar boyunca ürettiği mimarî, sanat, estetik, şehir planlaması ve müzik gibi kültür ve medeniyet öğeleri ihmal edilmektedir. Hâlbuki bu öğeler, her ne kadar doğrudan din olmasa bile, dindar insanlar tarafından üretilmiş bir medeniyetin ürünleridir.

İslam'ı korumak, İslam medeniyetini korumakla olur. İslam'ı ihya etmek de İslam medeniyetini kültürüyle ve sanatıyla topyekûn ihya etmekle mümkün olur. Medeniyetimiz, geleneğimizdir. Dolayısıyla gelenekli yenilikçilik, İslam'ı bir din ve medeniyet olarak görür ve her ikisini arada fark görmeksizin ihyaya çalışır.

İslamî akımları fikir ve aksiyon haritasında konumlandırma

İslamî akımların düşünce ve aksiyon haritasındaki konumunu yukarıda kısaca izah ettiğimiz eksenlere nispetle belirlemek mümkündür.

Gelenekten maksadımız, İslam din ve medeniyetinin asr-ı saadetten günümüze kadarki tüm kazanımlarıdır. Bu gelenek, canlı bir organizma gibi kendini sürekli yenilemiş ve hâlen de yenileyen bir gelenektir. Ancak bu yenilenme çabalarının dini tahrife dönüşmemesi gerekir. Bunu önlemenin yolu da usul-i fıkha göre yürütülmesidir.

Not: Bu yazı, Kriter Dergisinin Nisan 2018 tarihli 23. sayısında yayımlanmıştır.

* İbn Haldun Üniversitesi Rektörü.

The marvel of positive thinking in Islam

Our thoughts have a powerful ability to determine our feelings and emotional states and ultimately affect how we behave, for better or worse. Islam teaches us to direct the act reflection (*tafakkur*), or deep thought, towards the signs of Allah, the names and attributes of Allah, to his blessings and wonders, to hope in the Hereafter, and to optimism. By controlling our thought processes in a positive manner, we can increase the effectiveness of our prayers and worship as well as relieve ourselves from the anger, depression, and anxieties that worldly thoughts induce.

Contrary to popular belief, we have control over which thoughts we choose to follow. We may not have a choice over which particular thought occurs initially in our minds at a given time, but we do have a choice to either ignore it or pursue it.

Our voluntary thoughts are nothing more than inward statements. Hence, the rule is that we should only engage good thoughts or keep our minds silent.

Abu Huraira reported: The Messenger of Allah, peace and blessings be upon him, said: Whoever believes in Allah and the Last Day, let him speak goodness or remain silent. (Source: *Sahih al-Bukhari* 6110 Grade: *Muttafaqun Alayhi*)

Positive thoughts are those that produce good feelings, good deeds, peace of mind, gratitude, tranquility, contentment, and other positive emotional states. These are truthful thoughts about Allah, hope in the Hereafter, the prophets, our blessings, good deeds, and so on. They produce wisdom and enlightenment in the heart. Negative thoughts are those that produce bad feelings, anger, envy, jealousy, hatred, anxiety, depression, and other negative emotional states. These are thoughts about the world, our wealth, our status, people we do not like or who have wronged us, and so on. The cause of these thoughts is an attachment to the delusions of worldly and materialistic life that cloud the heart and prevent its purification.

Abu Sulaiman, may Allah have mercy on him, said: Thought upon the world is a veil over the Hereafter and a punishment for the people. Thought upon the Hereafter produces wisdom and life in the heart. Whoever looks to the world as his protector will come to accept its delusions. (Source: *Hilyat al-Awliya* 14447)

Ali ibn Hussein reported: The Messenger of Allah, peace and blessings be upon him, said: Verily, part of perfection in Islam is for a person to leave what does not concern him. (Source: *Sunan al-Tirmidhi* 2318, Grade: *Sahih li ghayri*)

Positive thinking and optimism are most important as they relate to our prayers, supplications, and acts of worship. A prayer or supplication that is offered with certainty that Allah will answer is far more effective and beneficial than a weak prayer. For this reason, the Prophet told us to pray to Allah in the certain knowledge that he will answer.

In sum, Islam teaches to direct the thoughts towards what is good and to ignore bad thoughts. Like outward statements, thoughts we pursue are simply inward statements that should be good or at least neutral. If we entertain a bad thought, we should follow it with several positive inward statements to cancel its effect. Positive thinking should lead to an optimistic outlook and good expectations in Allah and his mercy. These good expectations are the inner 300

AÇIK MEDENİYET GAZETESİ

YIL: 3 SAYI: 19 KASIM 2019 FİYATI 5 TL ISSN 2602-2699

açık medeniyet

Fikrî Bağımsızlık | Intellectual Independence | الاستقلال الفكري
Açık Medeniyet Gazetesi, İbn Haldun Üniversitesinin aylık yayınıdır.

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ

ADINA İMTİYAZ SAHİBİ
Prof. Dr. Recep Şentürk

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Hakkı Öcal

**YAYIN KOORDİNATÖRÜ VE
SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ**
Muhammed Akaydın

YAYIN KURULU

Recep Şentürk
Fahrettin Altun
Faruk Yaşlıçimen
Hakkı Öcal
Halil Berktaş
H. Hümeysra Şahin
İsmail Erkam Tüzgen
Muhammed Akaydın
Talha Köse

EDİTÖRLER

Gökhan Gökçe
Ahmed Yusuf
Muhammet Furkan Alpat

YARDIMCI EDİTÖR

Hilal Purde

FOTOĞRAF EDİTÖRÜ

Tevhid Yeni

KREATİF DİREKTÖR

Ali Vefa

REKLAM

Hilal Ajans
0539 599 69 20

TASARIM

Design Monsters
Ahmet Altay

DAĞITIM

Turkuvaz Dağıtım
Pazarlama AŞ
0216 585 90 00

acikmedeniyet

@acikmedeniyet

acikmedeniyet

www.acikmedeniyet.com

İletişim: İbn Haldun Üniversitesi, Ulubatlı Hasan Cad. No: 2 Başakşehir 34494 İstanbul | Basın Müşavirliği: 0531 618 16 23 acikmedeniyet@ihu.edu.tr

Basım: Kültür Sanat Basımevi, Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZB-11 Topkapı, İstanbul Telefon: 0212 674 00 21-29-46 Faks: 0212 674 00 61 www.kulturbasim.com

Yayımlanan tüm yazı, haber ve fotoğrafların her türlü telif hakkı İbn Haldun Üniversitesine aittir. İzin alınıp kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yayımlanan yazıların dil, bilimsel içerik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Çağdaş İslamî akımlar neler?

Çağdaş İslam düşüncesi, içerisinde yaşadığımız dönemden geriye doğru yaklaşık yüz elli yıllık bir serüvenin adlandırmasıdır. Bu dönem içerisinde İslam düşüncesini en bariz şekilde anlamlandırabileceğimiz kaynaklar ise İslamî arka plana sahip fikir akımlarıdır. Bu fikir akımlarının fikrî çizgilerinin belirlenmesi zor da olsa tasnif edilebilir konumdadır. Bu konuda İstanbul Şehir Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Ali Büyükkara'nın "*Çağdaş İslamî Akımlar*" adlı eseri İslam düşüncesinin temsil edildiği düşünce akımlarının ele alındığı teferruatlı bir eserdir. Çağdaş İslam düşüncesi, son yüz elli yıllık döneme tekabül etmekle bünyesinde birçok akımı barındırır. Bu akımların sayıca çok oluşu meseleyi çetrefilli bir hâle getirmektedir. Mehmet Ali Büyükkara'nın bu eseri ise sayıca çok olan bu akımları bir tasnif metoduyla ele almakla meselenin çetrefilli mahiyetini berraklaştırmada önemli bir rol üstlenmiştir.

İslamcılık: İhya, tecdid ve ıslah

İslam dünyasına karşılık sömürge faaliyetlerinin artmasıyla beraber Müslümanlar tarafından bir savunma mekanizması oluşturma çabalarının meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Bu sömürge faaliyetleri 18. yüzyıl sonlarında Napolyon'un Mısır çıkartması, 19. yüzyıl ortalarında Hint bölgesinin İngilizler tarafından işgali, Somali ve Libya'nın İtalya; Cezayir, Fas ve Tunus'un Fransızlar tarafından işgali şeklinde özetlenebilir. İslam dünyası, askerî sömürelere maruz kalmakla fikrî sömürge olmanın da kaçınılmaz olarak muhatabı olmuştur. Buradan hareketle İslam dünyası, içerisinde bulunduğu yahut içerisine itildiği durumu sorgulamaya başlamıştır. "*Bizi bu hâle ne getirdi?*" ve "*Bu hâlden nasıl kurtulacağız?*" soruları çağdaş dönemde İslamî akımların entelektüel zeminini oluşturacak fikirlerin çıkış noktası olmuştur. Bu sorulardan hareketle temelde üç yaklaşım ortaya çıkmıştır. Fakat ilk İslamcı diyebileceğimiz muhitlerde belirli bir yaklaşımdan ziyade temel birtakım meseleler üzerinde eserler verildiğini söylemek gereklidir.

Bu temel meseleler şu şekildedir: İslam'ı her alanda yeniden hâkim kılmak, terakki için içtihad, Batı'dan faydalanma, tasavvufa çift taraflı bakış, kurumların ıslahı ve eğitimde reform, İttihad-ı İslam, şûraya dayalı yönetim... Yukarıda bahsettiğimiz soruların cevabına ilişkin o dönemde yaklaşım olarak bazı kavramların ortaya çıktığı vakidir. Bunlardan

ihya kavramı, dirilişi; tecdid, yenilenmeyi; ıslah ise düzeltme ve iyileştirmeyi temsil etmektedir. İhya, tecdid ve ıslah olarak formüle edilen bu yaklaşımların ortak adı İslamcılıktır. İlk İslamcılar tarafından eserlerde kaleme alınan temel meselelerde İslamcı fikir adamlarının tam manasıyla görüş birliği hâlinde olduklarını söylemek mümkün değilse de İslamcı kimliği teşkil eden bazı ortak kabullerin varlığından söz etmek gerekir. Her İslamcı isim; İslam dininin gelişmeye ve ilerlemeye engel olmadığını, Müslümanların sürekli çalışma hâlinde olması gerektiğini, milletin ve ümmetin birlik ve beraberliğinin gerekli olduğunu savunmuştur.

Fikir hareketi olarak İslamcılık, Osmanlı'da esasen İkinci Meşrutiyet sonrasında "*Sırat-ı Müstakim*" dergisinin 1908'de yayın dünyasına girişiyle ilk ifadelerini sunmuştur. Fakat bunun öncesinde de Mustafa Sabri Efendi'nin de mensubu olduğu 1870'li yıllardan itibaren Osmanlı'nın hâkim siyasî düşüncesi olarak Osmanlı İslamcılık hareketinin de varlığından söz etmek gerekir. İlk İslamcı muhitin temel meselelerinin yanı sıra yazarın akımları tasnif ederken göz önünde bulundurduğu ölçütleri de zikretmek gerekir.

Prof. Dr. Mehmet Ali Büyükkara, akımları tasnif ederken şu kıstaslara vurgu yapar: Dinin ana kaynaklarına bakışlar, dinî geleneğe dönük tavırlar, din-siyaset ilişkilerindeki görüş ve tutumlar, İslam âleminin bugünkü ana sorunları hakkındaki tespitler ve önerilen çözümler, teşkilat karakterleri, liderlik tipolojileri, hitap ettikleri kesimlerin niteliği, odaklandıkları faaliyet biçimleri, üretim çeşitleri ve Batı'ya tavır alış şekilleri...

Bu temel üzerinden yola çıkarak, "*Çağdaş İslamî Akımlar*" eserinde ele alınan üç farklı yaklaşıma bakmakta yarar var.

Gelenekçilik

Gelenekçiliğin diğer akımlardan ayrıldığı özellikleri Prof. Büyükkara şu şekilde değerlendiriyor: "*Gelenekçi bakış açısına göre gelenek kutsaldır ve saygıyı hak etmektedir. Gelenek; aynı zamanda kadim ve daimi olduğu için, aynı geleneğin mensuplarına büyük bir öz güven kazandırmaktadır; zira ulvî bir tarih paylaşmış olmaktadır. Aynı nedenle, mensuplar arasındaki maddî, manevî bağlar ve iç ahengi güçlendiren bir motivasyon sağlamaktadır. Bu durum ortak bir kimlik şuuru ortaya çıkarmaktadır. Değişim, gelişim, yenilik ve modernlik, gelenekten uzaklaşmayı ya da ondan kopuşu temsil ettiğinden şüpheyle karşılanmaktadır. Sabit ve donuk görünelere de gelenekler, özlerini değiştirmeden süreç içinde evrilebilen ve yaşanan zamana intibak edebilen bir esnekliğe sahiptir. Gelenekçi oluşumların süreklilikleri ve modern zamanlarda güçlü şekilde var olabilmeleri bundan dolaydır. Gelenekçiler, modern olana alternatif sunmalarıyla bir denge rolü oynamaktadırlar ve toplumsal değişimin hızlı olduğu süreçlerde bir fren vazifesi görmektedirler. Geleneğin takibindeki kasıtlı ihtimaller yahut geleneğe hürmetsizlik nedeniyle ihmalkâr ve kayıtsız mensuplara bazı müeyyideler uygulanabilmektedir.*"

İslahatçılık

Prof. Dr. Mehmet Ali Büyükkara'ya göre akımların ikincisi ıslahatçılıktır. İslahatçılığı da "*kültürel ıslahatçı düşünce*" ve "*siyasal ıslahatçı düşünce*" olarak tasnif eden Prof. Büyükkara, öncelikle ıslahatçılığın ortak özelliklerine yer verir. İslahatçı yaklaşımın öncelikli şiarı "*Kabahat İslam'ın değil, Müslümanlarındır!*" olmuştur. Gelenekçiler kadar geleneği muhafaza etmemenin yanında modernistler kadar da geleneği sorgulamazlar. Batılılaşma ve modernizm eleştirisi güçlüdür fakat seçmeci ve faydacı bir şekilde modernizmden alıntılarının yapılması mümkündür. Temel kaynaklarda akıl-nakil dengesi kurulmaya çalışılmıştır. Bu dengecilik tutumu gelenekçiler ve modernistler tarafından faydacılık ve fırsatçılık olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir.

Teşkilatçı mantığın ağır bastığı ıslahatçılıkta, gelenekçiliğin önem verdiği liderlik kurumu dinî tahsilin çok da önemli olmadığı bir kurum olarak karşımıza çıkar. Üst kadrolarda daha çok seküler eğitimden gelen teknokrat, mühendis, ekonomist, eğitimci ve gazeteciler yer alır. Faaliyetler ve gözetilen amaçlar daha çok siyaset, ekonomi, eğitim-öğretim, basın-yayın odaklıdır.

İslahatçılığın ilk yaklaşımı olan kültürel ıslahatçılık, tabandan tavana denilebilecek şekilde daha çok insan unsuru üzerine odaklanan yaklaşımdır. Eğitim-öğretim, basın-yayın, sivil toplum ve insanî

yardım kuruluşları, iş adamları örgütleri, vakıflar gibi oluşumlar yoluyla halk tabanına ulaşıp seslerini duyurmaya gayret etmişlerdir. Kültürel ıslahatçı olarak düşünebileceğimiz Ebu'l-Hasan en-Nedvî'nin, "*İktidar sahiplerine imanı ulaştırma çabası, doğrudan iman sahiplerini iktidara ulaştırma çabasından efdaldır*" mealindeki yaklaşımı tabandan tavana ıslahat anlayışını temsil eder niteliktedir.

Siyasal ıslahatçılığa gelindiğinde kültürel ıslahatçılığın aksine tavandan tabana doğru bir ıslahat programı görülür. Toplumun ıslahı yaklaşımı, siyasal ıslahatçıların nazarında çok uzun sürecek bir yoldur, dolayısıyla ıslah, yönetim kadrolarının ele geçirilmesi suretiyle gerçekleştirilmelidir. Siyasal ıslahatçı hareketlerin birçoğu hukukî yollardan uzun süreli bir siyasî mücadeleyi programlamış ve bu süreçte şiddet yollarına başvurmamayı ilke edinmiştir.

Siyasal ıslahatçı gruplara örnek olarak İhvan-ı Müslimin ve farklı ülkelerde yansımaları, Seyyid Kutup ve Radikalleşme Hareketi, Cemaat-i İslamî, Hizbu't-Tahrir, Hizbullah ve Ensarullah verilmektedir. Bunların yanı sıra MSA (*Muslim Students of America*), ISNA (*Islamic Society of North Africa*) ve IIIT (*International Institute of Islamic Thought*) oluşumları fikir yapılanmasını İhvan'dan alan gruplar olarak siyasal ıslahatçı başlığında zikredilebilir.

Modernizm

İslam modernizmi şeklinde ifade edebileceğimiz bu yaklaşım, Müslümanların içerisinde olduğu durumdan Kur'an ve Sünnete dayanmasının yanında geleneğin ilmi ve rasyonel süzgeçten geçirilerek yorumlanması ile kurtulabileceğini savunur. Bu iki temel ilkenin gerçekleşmesinin neticesinde Müslümanlar, muasır değişim ve gelişmelerin altında ezilmeyecek ve sahip olduğu öze intikal edebilecektir. Modernizm, gelenekçi oluşumların tam aksine gelenek için derin bir soruşturma yolunu tutar; ıslahatçılarla kıyas edildiğinde de daha entelektüel bir tabana sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Modernistler, metinselci ve tarihselci yaklaşım olarak temelde ikiye ayrılır. Bunlardan metinselci yaklaşım, evrenselciler yahut Kuraniyyun (*Ehl-i Kur'an*), 19. yüzyılda Hindistan'da Sir Seyyid Ahmed Han'ın fikirleri etrafında oluşmuş ve Hindistan bölgesinin önemli hareketlerinden birisi hâline gelmiştir. Ekolün mensupları Kur'an'da bulunan âyetlerde de belirtildiği gibi Kur'an'ın başka bir kaynağa ihtiyaç bırakmayacak şekilde açık ve yeterli; manasının da herkesin anlayacağı biçimde olduğunu düşünmektedirler. Bu aşamada Sünnetin belirleyiciliği

sınırlanmıştır; maslahatlara aykırı düşen hadis malzemesi klasik usulün metin ve isnad sisteminden tamamen farklı olarak "*akla arz*" ve "*tabiata arz*" yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Tarihselci yaklaşımı benimseyenler, metinselcileri, Kur'an'ın indiği tarihsel şartları görmezden geldikleri için eleştirir. Onların nazarında bu tarihsel şartlar anlaşıldıktan sonra günümüze uygun hükümler Kur'an temelli olarak çıkarılabilir. Bu bağlamı kaybetmek ise sübjektiflik problemini meydana getirir. Tarihselci yaklaşımın fikir babası Fazlurrahman'dır. Fazlurrahman'a göre Kur'an, bu çağa evrensel ilkeleriyle hitap eder. Âyetlerin tekil hükümleri, ibadetlerle ilgili olanlar dışında tarihsel kalmaktadır. Değişmeyen ise Kur'an'ın evrensel ilkeleridir.

Modernizm başlığı altında son olarak gelenekselcileri de hatırlamak gerekir. Modernizm karşıtı fakat modern bir hareket olarak gelenekselcilik, bütün dinlerin özünde bulunduğunu iddia ettikleri ezeli hikmet kavramı uyarınca dünyayı ve çağın olaylarını yorumlayıp anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Bu ezeli hikmetin ortak noktası ise tasavvuttur. Gelenekselci yaklaşımı temsilen René Guénon, Frithjof Schuon, Martin Lings, Seyyid Hüseyin Nasr, Samiha Ayverdi ve Cemâlnur Sargut isimleri zikredilebilir.

Prof. Dr. Mehmet Ali Büyükkara

RÖPORTAJ

Prof. Dr. Hayrettin Karaman

“

İçtihadsız bir dinî hayat olmaz

”

İçtihad denildiğinde ne anlamalıyız?

İçtihad, “konu ile ilgili şer’î delillerden fer’i-şer’î hükümleri çıkarmak için sarf edilen ilmî ve fikrî çaba” şeklinde tarif edilmiştir. İmam Şâfiî gibi içtihadı, kıyasla eş manalı sayan âlimler bulunmakla beraber, Ebû Bekr er-Râzî el-Cessâs (v. 370/980) gibi onu farklı ve daha geniş manalı anlayan ve uygulayan fıkıh bilginleri çoğunluktadır. “Nassın bulunduğu yerde içtihad caiz değildir” kaidesi (Mecelle, md. 14), ya nass karşısında kıyas içtihadını men etmekte yahut da nassa karşı ve aykırı içtihadı mahkûm etmektedir. Nassın bulunduğu konularda onu anlama, delâletlerinden faydalanarak şümulünü tespit etme, nassa dayalı hükmün illetini (hükme esas olan vasfı) bulma, hükmü hayata ve olaylara uygulama, ayrıca maslahat ve zarurete dayalı çalışmalar hep birer içtihaddır. Ve o madde bunları men etmiyor. Biz, içtihadı geniş manasıyla alıyor ve özetle, “Delalet/tefsir ve kıyas yanında, örf, mesâlih ve zarureten hareketle hükme varma usullerini” de içtihad içinde mütalaa ediyoruz.

“

Prof. Dr. Hayrettin Karaman kimdir?

1934 yılında Çorum'da doğdu. İlk İmam Hatip okullarından biri olan Konya İmam Hatip Okuluna girdi ve ikinci dönem mezunları arasında yer aldı (1959). Yeni açılan İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünde okudu ve ilk mezunlarından biri olarak 1963'te mezun oldu. İki yıl İstanbul İmam Hatip Okulunda meslek dersleri öğretmeni olarak çalıştıktan sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsüne fıkıh asistanı oldu. "Başlangıçtan Dördüncü Asra Kadar İslam Hukukunda İctihad" konulu tezi ile fıkıh öğretim üyesi oldu (1971). Aynı yıl İzmir Yüksek İslam Enstitüsüne tayin edildi. 1975'te tekrar İstanbul Yüksek İslam Enstitüsüne döndü.

Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültelerine dönüşmesinin ardından akademik çalışmalarını tamamlayarak sırasıyla doktor, doçent ve profesör unvanlarını aldı. Eylül 1976-Eylül 1980 yılları arasında yayımlanan Nesil dergisini çıkarıcıları arasında bulundu. Yarım asra yaklaşan fikir ve meslek hayatı boyunca, yurt içi ve yurt dışında binlerce konferans, seminer, panel, vaaz, hutbe, kurs, yazılı ve görsel medya programı, eğitim programında yer alarak eğitim, öğretim, tebliğ ve irşad faaliyetini sürdürdü. Aralarında bugünün tanınmış bilim ve fikir adamları olan binlerce öğrenci yetiştirdi. 2001 yılında, özgürlüğün şart olduğu üniversite ortamında hüküm süren baskılara karşı çıkarak Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki görevinden -yaş haddi dolmadan emekliliğini isteyerek- ayrıldı. 2001-2004 yılları arasında Avrupa Uluslararası İslam Üniversitesinde (Hollanda) misafir öğretim üyesi yaptı. Arapça, Farsça ve okuduğunu anlayacak kadar Fransızca bilmektedir. İslam'ın İlk Emri Oku, Nesil, İzlenim, Gerçek Hayat, Eğitim Bilim gibi dergilerde devamlı yazdı. Çıktığı günden beri Yeni Şafak Gazetesinde köşe yazısı yazmaktadır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanlığı, Fakülte Kurulu üyesi yapmıştır. Aydınlar Ocağı üyesi olmuştur. MÜSİAD Yüksek İstişare Kurulu üyesidir. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezinde (İSAM) meclis üyesi ve danışman olarak çalışmış, İslam Ansiklopedisine maddeler yazmıştır. Türkiye Yazarlar Vakfı kültür adamı ödülü almıştır. Bir eserinden (İslam'ın Işığında Günün Meseleleri) dolayı Türkiye Millî Kültür Vakfı ödülüne layık görülmüştür. Katılım Bankaları Birliği Büyük ödülünü almıştır. Üç çocuğu, yedi torunu, dört de torun çocuğu vardır.

”

“Biz, içtihadı geniş manasıyla alıyor ve özetle, ‘Delalet/tefsir ve kıyas yanında, örf, mesâlih ve zaruretten hareketle hükme varma usullerini’ de içtihad içinde mütalaa ediyoruz.”

İslam'ın ana kaynakları, Müslümanları; Allah ve Resûlü'ne (s.a.v.) bilerek, delile dayanarak itaat etmeye, kitap ve sünnet yolundan ayrılmamaya davet etmektedir. Bu davete icabet farzdır; toplumun ihtiyacı için farz-ı kifaye, fertler için ilmî güce bağlı olarak farz-ı ayndır. İlmî gücü olanların başkalarını taklit etmeleri, Allah ve Resûlü'ne (s.a.v.), başkalarının yorum ve anlayışlarına göre itaat etmeleri caiz değildir. Gücü bulunmayanlar için taklidi caiz görenler de bunu zarurete bağlamışlardır. "Zaruret, kendi miktarını aşmamalıdır" kaidesine göre fertler taklit içinde rehavetli bir ömür geçirmek yerine, buldukları imkân ölçüsünde dinin ana kaynaklarına yönelmek, azar azar da olsa taklidi Müslümanlıklarını ittiba ve içtihad mertebesine çıkarmakla mükelleftirler.

Çağın ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak "İctihad" yapacak kimsede bulunması gereken şartlar nelerdir?

Toplum hayatı müctehidlere muhtaçtır. Bu ihtiyaç, yalnızca "farz-ı kifaye" mefhumundan değil, aynı zamanda İslamî hayatın zaruretinden gelmektedir. Sınırlı nassın, sınırsız gelişme ve oluşmaları, teker teker hükme bağlamamış olması tabiidir. Ayrıca hastalık geldikten sonra doktor yetiştirmeye kalkışmak ile dinî mesele ortaya çıktıktan sonra müctehid yetiştirmeye kalkışmak arasında, tutarsızlık bakımından, önemli bir fark yoktur. İctihad, mutlak ve mukayyed diye ikiye ayrılır. Mukayyed olan da mezhepte, meselede şeklinde çeşitlidir.

Usul kitaplarımızda mutlak müctehidde bulunması gereken şartlar konusunda zorlaştırıcı ve kolaylaştırıcıları vardır. Gazzâlî, Karâfi ve Şevkânî kolaylaştırıcılara örnektir.

Kitabı ve Sünneti anlayacak kadar Arapça bilmek, ahkâm ayetlerini bilmek, Sünen-i Ebî Dâvûd ve Sünen-i Beyhaki gibi bir iki hadis kitabında ihtiyacı duyduğu hadisi bulma imkânına sahip olmak, icma edilmiş mesaili bilmek, usul bilmek, iyi niyet ve güzel ahlak kolaylaştırıcıların öngördüğü şartlardır. "İslam Hukukunda İctihad" isimli kitabımda bu konuyu genişçe açıkladıktan sonra şöyle bağladım: Netice olarak diyebiliriz ki taklid derecesinin sonu ve mükellefin kendi tatbikatı için içtihadının başlangıcı olan derece için ileri sürülen şartlar, normal hâllerde her zaman elde edilmesi mümkün olan şartlardır. Mutlak müctehid için ileri sürülen şartlara gelince: Her biri, gerekli olan İslamî ilimler ile iktisat, hukuk, sosyoloji, psikoloji gibi yardımcı ilimlerin bir veya birkaçında mütehassis olan, zevatin teşkil edeceği "İctihad şûrasındanda" bu şartlar da mükemmel yakın bir keyfiyette tahakkuk edebilir. Bu ehli-

”

“Toplum hayatı müctehidlere muhtaçtır. Sınırlı nassın, sınırsız gelişme ve oluşmaları, teker teker hükme bağlamamış olması tabiidir. Ayrıca hastalık geldikten sonra doktor yetiştirmeye kalkışmak ile dinî mesele ortaya çıktıktan sonra müctehid yetiştirmeye kalkışmak arasında, tutarsızlık bakımından, önemli bir fark yoktur.”

”

“Şûra içtihadı veya cemâ'i içtihad diye anılan yetkili heyetin içtihad ile çözüm getiremeyeceği bir mesele olmaz.”

yetin tahakkukunu, üçüncü asırdan sonra imkânsız görenlere karşı, muhtelif zamanlarda verilen fiilî ve kavî cevaplar da tezimizi te'yid etmektedir.

İctihad mekanizması hakkı verilerek icra edildiğinde bugünün sorunlarını/ihtiyaçlarını karşılayabilir mi? Yahut çözemeyeceği hususlar olabilir mi? Şûra içtihadı veya cemâ'i içtihad diye anılan yetkili heyetin içtihad ile çözüm getiremeyeceği bir mesele olmaz. Günümüzde birçok fıkıh akademileri ve fıkıh araştırmaları kuruluşları var; onlar, bu toplu içtihad faaliyetini gerçekleştiriyorlar. Yeni meselelerde doğrudan delillere giderek, eskiden görüşülmüş meseleleri de delillerine bakıp tercih yaparak içtihad ediyorlar.

Zaman zaman var olan usul geleneğimizi yetersiz veya demode bulanların alternatif usul teklifleri gündeme gelmektedir. Bu hususta ne söylemek istersiniz?

İslamî içtihad, Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizin (s.a.v.) uygulamaları ile ashâbın uygulamalarına dayanılarak elde edilmiş olan fıkıh usulü ile yapılır. Bu usulün içinde tefsir ve hadis usulü de yeteri kadar vardır; Peygamberimiz (s.a.v.) örnek nesillerce onaylanmıştır. İlahî olmayan veya bozulmuş bulunan kitaplar ve metinler ile sanat eserlerini anlamak için başka kültürlerin icat ettiği yöntemler ile İslamî içtihad yapılamaz.

Tecdid ve ihya kavramlarının içtihadla ilişkisi nedir? "Allah-u Teâlâ bu ümmete, her yüzyılda bir dinini yenileyecek kimseler gönderecektir" mealindeki hadiste geçen "men yuceddidu:yenileyecek olan" ifadesin-

”

“İlahî olmayan veya bozulmuş bulunan kitaplar ve metinler ile sanat eserlerini anlamak için başka kültürlerin icat ettiği yöntemler ile İslamî içtihad yapılamaz.”

den türetilen “müceddid” ile bu kelimelerin mastarı olan “tecdid”, zamanla lügat manasını aşan manalar kazanmış ve birer İslamî terim hâline gelmiştir. Hadiste geçen kelimeyi, İslam’ın genel ilkeleri ve bağlayıcı nasları bağlamında ele alan yorumcular tecdidi, “eskiyen kısımları yenilemek, yenileri ile değiştirmek” şeklinde anlamamışlardır, çünkü en azından İslam’ın ilk asrında, vahyin getirdiği hükümler ve çözümler ile bunların ışığında yürütülen içtihad, ümmetin gelişmesine ve genişlemesine rağmen ihtiyacı karşılıyor, bu alanda bir eskime ve değiştirme ihtiyacı gözüküyordu. Buna karşılık İslam’a yeni giren topluluklar ve kültür zeminlerinin taşıdığı çeşitli inançlar, gelenekler, dinî davranışlar ve semboller vardı; bunlar belli bir yoğunluğa ulaştığında dinî olmasa da içtimaî meşruiyet kazanıyor, bu gelişme de dinin inanç, ibadet ve varlığa bakış alanlarını kirletiyor, Allah’ın nezdindeki ve sahih kaynaklardaki dini değilse de ümmetin yaşadığı dini kısmen değiştiriyor ve eskitiyordu. Hadiste “ümmetin dinini ye-

”

“İslamî akıl, dini yaşayanlarda oluşur ve bir yandan nesiller arasında tevarüs edilirken diğer yandan içtihad ile gelişir.”

nileyecek olan” ifadesinin kullanılmış olması bu bakımdan anlamlı idi. İşte bu sebeple asırlarca mezkûr hadisteki yenileme, “dine sonradan katılan, dinden olmadığı, dine dâhil bulunmadığı hâlde böyle telakki edilen katkıların temizlenmesi, ayıklanması, İslam’ın ilk saflık ve berraklığına iade edilmesi” şeklinde anlaşılmış, bu manada hurafe ve bidatleri tespit ederek ayıklamaya çalışan, İslam’a sokulmak istenen sapık inanç ve düşüncelere karşı mücadele veren, Raşid Halifeler dönemine ait dinî, siyasî, sosyal yapıyı, İslam’ın amaçlarına ters düşecek şekilde mihverinden saptıranlara karşı muhalefet bayrağını açan kimselerin bu faaliyetlerine “tecdid”, kendilerine de “müceddid” denilmiştir. Eğer bu hareket, iman ve ibadet hayatından siyasete kadar bütün alanları kaplıyorsa “külli tecdid”den, bir veya birkaç alanla ilgili bulunuyorsa “cüz’i tecdid-den” söz edilmiştir. İctihadı elbette ehli yapacak ama içtihadısız sağlıklı ve devamlı bir dinî hayat olmaz. Tecdid, geniş manasıyla içtihadı da içine alır. Kapanmış içtihad kapısını ehil olanlara açmak, önüne gelenin, “İctihad yapıyorum, bu da benim içtihadım!” diyerek dinî ifsat ve tahrif etmesini engellemek de tecdiddir; çünkü ben, tecdidi şöyle tarif ediyorum: Esasını bozmadan dini korumak, toplumun ihtiyaçlarını dinin katıksız ve tükenmez kaynaklarından karşılamak, ilahî nizamdan sapmaları düzeltmek ve engellemek, İslam’ı asrın anlayışına söyletmektir (İslam’ın değişmezlerini asra göre değiştirmek değil, asrın diliyle konuşarak İslam’ı anlatmak ve asrın insanların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktır). Toplumun kalkınması ve dünyada refahı, ahirette felahı için gereken her tedbirin alınması; nazarî, fikrî, amelî faaliyetlerin icrasındır.

İslam’ın sabiteler kısmına giren yönleri hangileridir? Ve Bu yönün tecdid ve ihyayla münasebeti nedir? İslam’ın değişkenler kısmı hangi alanları kapsar?

Değişkenlerin tecdidi denince ne anlamalıyız? Ben, tecdid ve içtihad çerçevesinde değişimi, yenilemeyi savundum ve savunuyorum. Bazı ilahiyatçılar dinin değişmezlerini de değiştirme sonucu doğuran veya bunu hedefleyen bir yenilikten söz edince, söz etmekle kalmayıp, İslamî olmayan akıl ile bunun teorik altyapısını hazırlayınca bunlara karşı çıktım; bizim işimizi, klasik usulde içtihad ve tecdidin görebileceğini söyledim. Batı kaynaklı, Batı özentili anlama, yorumlama, değiştirme, ıslah etme teşebbüs-

”

“Tecdid, İslam’ın değişmezlerini asra göre değiştirmek değil, asrın diliyle konuşarak İslam’ı anlatmak ve asrın insanların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktır.”

lerinin dine uygulanmasının, “Dini; çağın imandan ve ahlaktan bağımsız, nefsanî arzulara bağlı gidişine uydurma tehlikesi” gibi sakıncalarına dikkat çektim. Dinin (ahkâmın) değişeni de değişmeyen de vardır. Bunları; inanç, ibadet, ahlak alanı ile diğer alanlar veya nassın bulunduğu ve bulunmadığı alanlar şeklinde ayırmak yanıltıcı olabilir. Neyin değişmeye açık olduğunu ve nasıl değişeceğini, “İslamî akıl” ile düşünen müctehid belirler, bilir ve gereğini yapar. İslamî akıl, dini yaşayanlarda oluşur ve bir yandan nesiller arasında tevarüs edilirken diğer yandan içtihad ile gelişir. “İslamî akıl” yerine “evrensel akıl” tamlamasını tercih etmiyorum; çünkü bu ifade oldukça çekici ve kabul şansı yüksek olmakla beraber içi boş gibidir. “Bana evrensel akıldan verilerinden örnekler ver!” deseniz, size verilecek örneklerin bir kısmının “Batı aklı”, bir kısmının da “belli bir çevrenin, medeniyetin, kesimin aklı” olduğunu görürsünüz.

İslamî ilim merkezleri bu ihtiyacı karşılayacak ilim adamları yetiştirmede neden eksik kalmaktadır? Bu hususta neler önerirsiniz?

İslam ilim merkezleri, ümmetin ihtiyacını karşılayacak ilim adamları yetiştiriyorlar. Akademide yapılan her doktora, teorik olarak bir içtihadıdır; taklit ve nakil yoluyla ortaya konan bilgi doktora olmaz. Doktora; ya belli bir metodu uygulanmamış bir alanda uygulayacak veya yeni bir yöntem ortaya koyacaktır ki, doktora olsun. Yukarıda zikrettiğim toplu fıkıh araştırmaları faaliyeti de bir içtihadıdır. Olmayan iki şey vardır: 1) Dünyada mevcut âlimleri ümmetin meselelerini çözmek üzere bir araya getirecek ve bütün ihtiyaçlarını temin ederek çalışmalarını sağlayacak bir kurumun eksikliği. 2) Şurada ve burada, toplu veya tek olarak âlimlerin işe yarar çözümleri bulunmasına rağmen bunları uygulayacak siyasî iradenin ve ferdî irade, iman ve ahlakın eksikliği.■

”

“Akademide yapılan her doktora, teorik olarak bir içtihadıdır; taklit ve nakil yoluyla ortaya konan bilgi doktora olmaz. Doktora; ya belli bir metodu uygulanmamış bir alanda uygulayacak veya yeni bir yöntem ortaya koyacaktır ki, doktora olsun.”

www.trt2.com.tr

Türksat 4A (HD) Frekans: 11054 Polarizasyon: Dikey (V) Sembol Oranı: 30000
D-Smart 105, Digiturk 66, Tivibu 55, Turkcell TV Plus 45, Türksat Kablo TV 50

TRT2

Dinin değil, dine bakışımızın ve anlayışımızın ihyaya ihtiyacı vardır

ÖMER FARUK HARMAN *

Dil, insanlar arasında başlıca anlaşma aracıdır ve insanlar, anlam yüklü kelimelerle konuşup anlaşılır. Kelimelerin ise bir lugavî ve bir de istilâhî (kavramsal) anlamları vardır. Lugavî anlamlar temel anlamlardır ve kavramsal manalar bu temel anlamlardan oluşur ancak kavramlar her zaman kelimenin kök anlamlarıyla bire bir örtüşmez. Diğer taraftan kelimelerin zaman içinde anlam değişikliklerine uğradıkları veya farklı bağlamlarda farklı anlamlar ifade ettikleri de bilinmektedir.

Semantiğin, bir dilin anahtar terimleri üzerindeki tahlilî çalışma olduğunu ifade eden Izutsu, semantik metodolojinin en önemli meselelerinden biri olarak nitelendirdiği "kelime ve kavramların anlam ilişkisi" konusunu işlerken: 1. "Esas mana", 2. "İzâfi mana" şeklinde bir ayırıma gidiyor. Ona göre "esas mana"; bir kelimenin kendine özgü olan manasıdır ki kelime ister bir münasebet sistemi (özel konteks, özel bağlam) içerisinde kullanılsın, isterse de tek başına kullanılsın, herkesçe ilk bakışta anlaşılmanadır. "İzâfi mana" ise; kelimenin kökünden gelmeyen fakat içinde bulunduğu münasebet sisteminden (özel bağlam) doğan özel anlamıdır. Bu anlam ilk bakışta herkesçe kavranamaz.⁽¹⁾

Diğer taraftan her ilim dalının kendine özgü terminolojisi vardır ve bu terminoloji bilinmeden tartışma anlamsızlaşır. Üzerinde tartışılan ve fikir yürütülen kavramların tanımında bir mutabakat sağlanmazsa tartışma veya bir meseleyi vuzuha kavuşturma imkânsız hâle gelir çünkü aynı kavrama farklı anlamlar yüklendiğinde hiçbir netice elde edilemez. Din, ihya, tecdid ve reform kavramları da bu açıdan önemlidir. Dolayısıyla konuyu irdelemeden önce bu kavramlardan ne anlaşıldığını açıklığa kavuşturmak gerekmektedir.

Kavramlar

Din: Arapçada "din" kelimesinin üç temel anlamı vardır ki şunlardır: a. Ceza (Karşılık vermek, mukabelede bulunmak), b. Taat: Üstünlüğü kabul, c. Âdet, hâl.

Arapçada "din" kelimesi; iki taraf arasında, bir tarafın emir ve hâkimiyeti, diğer tarafın itaat ve inkiyadına bağlı karşılıklı ilişkiyi ifade eder. Bu kavram Kur'an-ı Kerim'de müfred ve harf-i tarifli şekliyle (ed-din) "Hak Din" ifade eder ki Kur'an'da yer alan "dinullah, ed-dinu'l-kayyim, ed-dinu'l-hâlis, dinu'l-hak, dinu'l-kayyime" ifadeleri de hep ilahî vahye dayanan dini ifade etmektedir. İslamî kaynaklarda din, "Akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahî bir kanundur"⁽²⁾, "Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle şimdiki hâlde (dünyada) salaha; gelecekte (ahirette) felaha sevk eden, Allah tarafından konulmuş bir kanundur."⁽³⁾ şeklinde tanımlanır ki bu son müellife göre din, kaynağı itibarıyla Allah'a, tebliği yönünden peygambere, uygulanması bakımından da ümmete nispet edilir. Bir başka tarife göre din, "Akıl sahibi insanları, kendi irade ve arzularıyla, kendileri için hayırlı şeylere sevk eden ilahî kanundur yani Yüce Allah'ın, onlar için bizzat hayır olana yani ebedî saadete ulaşmak için kullarına vaz' ettiği ilahî kanundur."⁽⁴⁾ şeklinde tarif edilir.

Bu tariflerin hepsi de "Hak Din" in tarifidir ve tariflerdeki ortak ve temel noktalar ilahî vahye dayanması, akıl sahibi insana hitap etmesi, kişinin özgür iradesiyle seçmesi, hayırlı işlere sevk etmesi, dünya saadetini ve ahiret kurtuluşunu hedeflemiş olmasıdır.

Tarifi yapılan hak dinin temel inanç esasları Allah'a (tevhid inancı), nübüvveti (peygamberlere, onlara ilahî vahyi getiren meleklerle ve gelen vahye yani ilahî kelam olan kutsal kitaplara) ve ahirete imandır. İman esasları, ibadetler ve evrensel ahlak ilkeleri; dinin değişmeyen kısmını teşkil eder ki burada, ilahî vahyin bütün tarihî formlarında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir dolayısıyla reforma gerek ve ihtiyaç yoktur.

İlahî dinin tarihî formlarında değişiklik gösteren kısım şeriat denilen, muamelat ile ilgili, gündelik hayata ve beşerî ilişkilere dair kısımdır ki bunda da zamanın ve şartların farklılaşmasına bağlı olarak zaten kural değişiklikleri söz konusu olmuştur. Mesela Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa (a.s.) ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliği ettiği dinin

şeriatlarında farklılıklar vardır ancak temel inanç esaslarında hiçbir fark yoktur.

İhya: Kelime olarak "diriltmek, yeniden canlandırmak" anlamına gelen kelime; kavram olarak "iyi duruma getirmek, canlandırmak, geliştirmek, güçlendirmek" gibi anlamlara gelmektedir. Bu yönüyle ihya ve tecdid benzer anlamları ifade etmektedir.

Tecdid: "Yenilenme ve yenileme" anlamına gelen tecdid, bir işi ya da bir şeyi ciddiyetle ve bir yöntemle yeniden ve aslına uygun biçimde yenileme faaliyetini ifade eder. Dinin tecdid, "dinde değişiklik yapılarak bazı unsurların çıkarılıp yeni bazı unsurların eklenmesi şeklinde dinin yeniden tanımlanması (reform) anlamında olmayıp "zaman içerisinde zayıflayan dinle irtibatın yeniden güçlendirilmesi demektir."⁽⁵⁾

Ebu Davud'un naklettiği bir hadiste Efendimizin (s.a.v.), "Allah, her devirde bu ümmete bir yenileyici gönderecektir." dediği rivayet edilmektedir.⁽⁶⁾ Tecdid, ihya ve islah kavramlarının, modern söylem içindeki içerikleri zenginleştirilmiştir, ancak bu kavramlar, gerçekte kaynağını İslam'ın Peygamberinden alan bir hadis etrafında derinlikli bir anlam kazanmıştır.

Reform: "Yeniden biçimlendirmek, yeniden şekil vermek, yeniden düzenlemek, daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik, iyileştirme, asıl şeklini verme, bozulmuş bir şeyi düzelterek, eski doğru hâline getirmek, düzeltme, islahat" demektir. Yani reform, önceki formun yetersiz, kifayetsiz, eksik olduğu ön kabulüyle hareket ederek yapılan "yeniden şekil verme" hareketidir.

Dinde reform, tecdid ve ihya

Din kavramı açıklanırken ifade edildiği gibi dinin değişmeyen (iman esasları, temel ibadet formları ve evrensel ahlak ilkeleri) ve zamana, şartlara göre değişen kısmı (şeriat) vardır ve bu iki kısım, "Sabit Din, Dinamik Şeriat" olarak da ifade edilmektedir.

Dinde reform; eğer din, orijinal şeklini kaybetmişse, temel kaynakları ve buna bağlı olarak da iman

esasları değişikliğe uğramışsa yani deforme olmuşsa olabilir. Bu açıdan bakıldığında Hristiyanlık, Hz. İsa'dan (a.s.) hemen sonra, Saint Paul'un (Pavlus) farklı yorumuyla mahiyet değiştirmiş, orijinal şeklini değiştirerek farklı bir şekil almıştır. Hz. İsa (a.s.), "Allah'ı Rabbi bir bilecek, O'nu bütün kalbinle seveceksin!" dediği hâlde günümüz Hristiyanlığı dinin merkezine İsa Mesih'i koymuş ve teslis inancını benimseyerek onu ilahlaştırmışlardır. Hz. İsa (a.s.), "Sanmayın ki ben şeriatı yahut peygamberleri iptale geldim, ben iptale değil ikmale geldim." (Matta 5/17) dediği hâlde Pavlus, Galatyalılara Mektup'ta, İsa Mesih'in gelişiyi şeriat fonksiyonunu yitirmiş demektir. Hâlbuki Hz. İsa (a.s.), şeriatı kaldırmadığı gibi kendisi de şeriatı göre yaşamıştır.

Diğer taraftan Kutsal Metinler, orijinal şekliyle vahyedildikleri gibi korunamamış; savaşlar, göçler, vahyin geldiği dönemde yerleşik hayata geçemeyiş ve göçebe bir hayat, metinlerin çoğaltılmasındaki problemler tahrifle sonuçlanmıştır. Bir Hristiyan yazar, Vatikan onaylı bir Kutsal kitap Ansiklopedisinde (*Dictionnaire de la Bible*), kutsal kitabın metnindeki değişiklik ve bozulmaları örneklendirdikten sonra, "Ne var ki Tanrı, bizim kutsal metinleri korumayı taahhüt etmemiştir." demektir.

Ayrıca Katolik kilisesinde kutsal metinlerin yorumu, dinin anlaşılıp anlatılması ruhban sınıfının tekelindedir ve kilise geleneği (*tradition*), kutsal

metinlerden daha önemlidir. Bu şartlarda dinin asliyeti, orijinalitesi kaybolduğundan reform düşünülebilir ancak son peygamberin tebliğ ettiği dinde, ilahî dinin daha önceki formlarında söz konusu problemlerin hiçbiri söz konusu olmadığından hatta Kur'an-ı Kerim kendisini, daha önceki dinlerde vaki olan bozulmaları düzelten, onları yanlışlardan koruyan (*müheymîn*) olarak nitelediğinden reforma gerek yoktur. Çünkü Kur'an, vahiy sürecinde hem ezberlenerek hem de yazıya geçirilerek iki koldan muhafaza altına alınmıştır.

Dinin temel kaynağı olan Kutsal Kitabı; vahyedildiği gibi muhafaza edilmiş olan, Kutsal Kitabın ilk muhatabı ve tebliğcisi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) örnek hayatı ve kişiliği en detaylı bir şekilde bilinen, ayrıca dinin yorumu mahiyetindeki sözleri, çok sıkı tahkik ve kontrolden geçirilerek günümüze kadar gelen bir dinin reforma değil olsa olsa, asırların birikimi olan geleneği hesaba katarak, orijinal kaynaklarından hareketle yeniden ve günümüz ihtiyaçlarına çözüm bulacak ve cevap verecek şekilde yorumu gerekmektedir ki bu da içtihad ve ihya ile gerçekleşecektir. Çünkü naslar sınırlıdır ancak hadiseler sınırsızdır. Müslümanlar bu sınırsızlığın üstesinden, ortaya koydukları usul ile geldiler. Zaman içerisinde bu sürecin sürekli devam etmesi gerekiyordu. Biz bu medeniyetin çocukları olarak uzun süre bunu kaybettik. Bunu belirleyen kavramlardan biri ihyadır, biri islahat, biri tecdittir biri de içtihad. Onun için bu kavramları dikkatle ele almamız lazım. Dinin değil, dine bakışımızın

ve anlayışımızın ihyaya ihtiyacı vardır. Çünkü hak dinin nasları ölmez ki ihya edilsin. İslam, eskimez ki yenilensin ama bizim bakışımız eskiyebilir.

Yenileme etkinliği tecdiddir ve müceddid de bunu gerçekleştirecek yegâne kişidir. Özgün İslam ruhunun yeniden hayatiyet kazanmasına aracılık etmesi için müceddidlerin varlığına duyulan gereksinim artmıştır. Tecdidle, toplumun rutinleşen ya da sektete uğrayan dinsel tabiatı yenilenecek ve böylece Allah'ın iradesi de gerçekleştirilmiş olacaktır. Nihayet İslam toplumları yeterli koşulları taşıdığına inanılan müceddidler sayesinde bütün zamanlara kendilerini ehliyetle ulaştırarak yeni ve güçlü bir dinamizm ve yeterliliğe sahip olacaktır.⁽⁷⁾

Kaynakça

- 1) Izutsu, Kur'an'da Allah ve İnsan, s. 15, 21-22; *God and Man in the Qur'an*, s.11-12.
- 2) Seyyid Şerif Cürçani, *Kitabu't-Tarifât*, Beyrut, 1995, s. 105.
- 3) Tehanevi, *Keşşafu ıstılahati'-fünun*, Kahire, 1963, II, 305.
- 4) El-Lekani, *Şerhu Cevhereti't-Tevhid*, Kahire, 1955, s. 16.
- 5) Tahsin Görgün, "Tecdid", *DİA*, İstanbul, 2011, XI, 234.
- 6) Ebu Davud, *Sünen*, *Kitabu'l-Melahim*, I.
- 7) Necdet Subaşı, "İhya, Tecdid ve İslah'ın Modern Kullanımları", *Tezkire dergisi*, sayı 33, Temmuz/Ağustos 2003, s. 132-133.

* İbn Haldun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.

Why Islam doesn't need a reformation

In recent months, cliched calls for reform of Islam, a 1,400-year-old faith, have once again intensified. "Islam needs reformation from within", "We need Muslim reformation" are the lines that can easily be seen on the pages of Western media outlets. Even after the massacre in Paris in January 2015, Financial Times nodded to those in the West who believe the secular Egyptian president Abdel Fattah el-Sisi, "could emerge as the Martin Luther of the Muslim world." Unfortunately this narrative is not new. The New York Times's celebrity columnist Thomas Friedman called for an Islamic reformation back in 2002.

Apparently anyone who wants to win the war against violent extremism and save the soul of Islam, not to mention transform a stagnant Middle East, should be in favor of this process. After all, Christianity had the Reformation, so goes the argument, which was followed by the Enlightenment; by secularism, liberalism and modern European democracy. So why can't Islam do the same? And shouldn't the west be offering to help?

According to an article in British daily Guardian, Al-Jazeera English presenter Mehdi Hasan writes that the reality is that talk of a Christian-style reformation for Islam cannot happen.

Mehdi Hasan

Islam isn't Christianity. The two faiths aren't analogous, and it is deeply ignorant, not to mention patronizing, to pretend otherwise - or to try and impose a neatly linear, Eurocentric view of history on diverse Muslim-majority countries in Asia or Africa. Each religion has its own traditions and texts; each religion's followers have been affected by geopolitics and socio-economic processes in a myriad of ways. The theologies of Islam and Christianity, in particular, are worlds apart: the former, for

instance, has never had a Catholic-style clerical class answering to a divinely appointed pope. So against whom will the "Islamic reformation" be targeted? To whose door will the 95 fatwas be nailed?

The truth is that Islam has already had its own reformation of sorts, in the sense of a stripping of cultural accretions and a process of supposed "purification".

Mehdi Hasan argues that reforms are of course needed across the crisis-ridden Muslim-majority world: political, socio-economic and religious. Muslims need to rediscover their own heritage of pluralism, tolerance and mutual respect. But what they do not need are lazy calls of an Islamic reformation from non-Muslims and ex-Muslims, the repetition of which merely illustrates how shallow and simplistic, how ahistorical an deven anti-historical, some of west's leading commentators are on this issue.

It is much easier for them, it seems, to reduce the complex debate over violent extremism to a series of cliches, slogans and soundbites, rather than examining root causes or historical trends; easier still to champion the most extreme and bigoted critics of Islam while ignoring the voices of mainstream Muslim scholars, academics and activists.

Sosyal teorinin tezahürü olarak tecdid literatürü

18. asır tecdidine dair Batılı akademik literatür, kolonyal tarihin ilgisi ışığında ortaya çıkmış ve Batılı sosyal teorinin doğrudan tezahürü olarak gelişmiştir. Söz konusu literatürde bu alanın kapsamı ve kökenlerine dair doldurulması gereken büyük boşluklar bulunması da bu gerçeğin sonucudur. Nitekim Osmanlı merkez bölgesi (*Anadolu ve Rumeli*), Maveraünnehir ve Irak gibi coğrafyaları, tecdid düşüncesi ve hareketleri çerçevesinde inceleme teşebbüsleri son derece zayıftır.

İstanbul Şehir Üniversitesi Öğretim Üyesi ve TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi Dr. Eyyüb Said Kaya'ya göre, tecdid düşüncesinin kökeni hakkında, İbn Teymiyye bağlantısı dışında, neredeyse hiç çalışma yapılmamış; özellikle Şâfiî ehl-i hadis geleneğinin ve Yemen Zeydiliği içinden çıkan İbnü'l-Vezîr - Şevkânî çizgisinin 18. asır tecdid metinleri üzerindeki etkisi takip edilmemiştir.

Dahası, 18. asır tecdid hareketlerinin çıkış sebepleri hakkında getirilen açıklamalar hâlâ ilk örneklerindeki yüzeyselliği aşamamıştır. En sık tekrarlanan "*İslâm toplumlarındaki siyasî, sosyal ve dinî bozulma*" gerekçesi, Asr-ı saâdet'ten sonraki herhangi bir zaman dilimi için kullanılabilir mahiyettedir ve zaten hicretin ilk asırlarından beri İslâmî dünya görüşünün bir yansıması olarak dile getirilmektedir. Umumiyetle bu sebebe ilave olarak dile getirilen söz konusu hareketlerin tasavvufî düşünce ve hayatın bazı yönlerine tepki olduğu iddiası ise, tasavvuf tarihinde bu kadar geniş bir haritada, bu kadar çeşitli hareketlerin meydana

gelmesini tetikleyecek önemde neyin vuku bulunduğunu cevaplayamamaktadır.

18. asır tecdid düşüncesinin tecessüm ettiği tarihteki gelişmeler olarak hadis ilminde ve tasavvufî hayatta yaşanan canlılığın gösterilmesi, aslında Batılı İslam çalışmalarında hayli yaygın olan fakat dile getirilemeyen İslam ilimlerinin mesailiyle meşgul olmaktan ziyade, biyo-bibliyografik malzemeye uğraşma eğiliminin sonuçlarından biridir.

Dr. Kaya, bu eğilimin fıkıh mezheplerinin teşekkülünden kelâm tarihine kadar İslam medeniyetinin pek çok dönemi ve başlığı hakkında, İslam ilimlerinin mesailini bilmeye gerek olmadan rahatlıkla gözlenebilecek gelişmeleri işlemeyi tercih ettiğine dikkat çekiyor. Tecdid hareketlerinde öne çıkartılan gelişmeler umumiyetle tabakat, mu'cem ve icazet kayıtlarına dayandığı için, bu tür malzemede en kolay gözlenebilen hadis rivayetleri ve tarikat intisabı bilgileri araştırılmış; buna

mukabil tecdidin kelâm, tefsir, fıkıh, fıkıh usulü gibi alanlardaki yansımaları inceleme konusu olarak tercih edilmemiştir.

"İslam ilimleri anlayışının birkaç disiplinle sınırlı tasvir edilmesi hatadır"

Dr. Kaya'ya göre, İslam ilimlerinin hepsini ilgilendiren tekliflere sahip bir anlayışın sadece birkaç disiplinle sınırlı şekilde tasvir edilmesi, İslam medeniyeti tarihi yazımına dair esaslı bir hatadır. İ'tizâl, zâhirilik yahut Meşşâî mantığı nasıl İslam ilimleri alanının bütününe etkilemişse; tecdid düşüncesinin etkisi de benzer kapsama sahiptir ve 18. asır tecdidinin bu noktada bir istisna olduğuna dair delil yoktur. Aksine, İslam ilimlerinde 18. asır tecdid düşüncesi ve hareketleriyle bağlantılı olduğu anlaşılan çeşitli gelişmeler rahatlıkla tespit edilebilir. Mesela bu dönemde fıkıh sahasında uzun geçmişe sahip bazı tartışmalara yeni anlam ve işlevler yüklendiği görülmektedir. Nitekim bazı tecdid önderlerinin eserlerinde içtihad ve taklit tartışmaları üzerinden önceki nesillerin fikhî birikiminin anlamı ve bağlayıcılığı sorgulanmış, geçmiş 9. asra kadar uzanan tahrir kavramı yeniden gündeme getirilerek fıkıh mezhebinin mahiyeti ele alınmıştır. Aynı şekilde telif kavramı; 13. asırdan itibaren fıkıh usulü sistematığıne dâhil olmakla birlikte, hakkındaki en yoğun tartışmalar söz konusu tecdid hareketlerinin tarihine paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Öte yandan fıkıh tarihine dair önceki dönemde benzerine rastlanmayan değerlendirmelerin bu

dönemde bazı tecdid önderleri tarafından kaleme alındığı görülmektedir. 18. asır tecdid hareketleri, nihaî tahlilde İslam dünyasının içinde bulunduğu hâle dair itirazda bulunan oluşumlardır. Batılı literatür, bu itirazın konusu olan hâlin mahiyetini araştırma noktasında dikkate değer bir ilerleme kaydedememiştir. Bu literatürde, 18. asır tecdidini tanımlayan cümlelerde “daha eğilimli”, “daha mesafeli”, “daha organize”, “daha çok vurgulayan” gibi mukayese ifadeleri kullanılmakta fakat hangi duruma kıyasla olduğu neredeyse meskût geçilmektedir. Mukayesenin bir tarafı meçhul olduğu için, kıyasın da bir anlamı kalmamaktadır. Kıyasın meçhul kalan tarafı, 13 ve 14. asırdan başlayan ve İslam medeniyetinin “ikinci klasik dönemi” diye adlandırılabilir olan zaman diliminin karakteristikleridir. Bu dönem, 18. asra yaklaştıkça İslam medeniyetinin teşekkül sürecinden sonra ortaya çıkan ilk klasik dönemden burada sayılamayacak kadar çok boyutta farklılaşmıştır.

Tecdid hareketlerinin eleştirileri; İslam medeniyetinin teşekkül sürecinden kendi dönemlerine kadar neredeyse dokuz asır sürmüş tarihinin tamamına yönelik gibi gözükmese de, bu eleştirilerin atıfları ve örnekleri dikkate alındığı takdirde hedeflerinin özellikle ikinci klasik dönemi ve özellikle 16 ve 17. asırlara denk düşen zaman dilimi olduğu anlaşılacaktır. Söz konusu devir yeterince incelenmediği müddetçe, tecdid hareketlerini çevreleyen siyasî, ekonomik, küresel ve yerel şartların bu hareketler üzerinde ne kadar belirleyici olduğu meselesi spekülâtif değerlendirmelere açık kalacaktır.

18. asır tecdid hareketlerinin görüşlerini inceleyenlerin ya bu oluşumların tarihî önemiyle onların önderlerine ait metinlerin muhtevası arasında bir türlü anlamlı ilişkiler kuramayıp söz konusu metinlerde yeterince orijinalite bulamaması yahut bu metinlerin bir kategori altında toplanamayacak kadar farklı ve birbirleriyle ilgisiz görüşleri yansıttığını öne sürmesi de tecdid hareketlerinin eleştirilerini teksif ettiği dönemin aydınlatılmamasından kaynaklanmaktadır.

18. asır tecdid hareketleri, geçmişleri ve kendi devirleri hakkındaki tasavvurlarını kendi dünyalarının kavramlarıyla nitelemeye çalışmıştır. Ancak bu çabaların içinde doğduğu dünya, modernleşme tecrübesiyle yok olduğu nispette, tecdide ait görüş ve metinler de tarih dışı kalmıştır. 18. asır tecdidini yeniden anlamayı sağlayacak bir üst dil geliştirmenin gereğini henüz fark etmemiş görünen İslam dünyasına karşı, Batılı akademi bu alanla kendi dilini ve meselelerini kullanmak suretiyle yani günümüzde sosyal teori denen alanın ürünlerinden faydalanarak ilgilenmiştir. Bu ilginin sonuçları da, yukarıda gösterildiği gibi, sosyal teorinin yakın tarihini takip etmiştir. Modernleşme arifesindeki tecdid hareketlerine dair Batılı literatür, modern Batı düşüncesinin bir tezahüründen ibarettir.

“Bazı fikhî hükümleri güncellemek, dinde reform değildir”

Prof. Dr. Ali Erbaş

Dinde reform tartışmalarına ilişkin konuşan Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş, “Dinin değişmez sabiteleri dışında kalan ve içtihadın mümkün olduğu alana dâhil olan bazı fikhî hükümleri; değişen şartlara göre güncellemek, dinde reform yapmak anlamına gelmemektedir. Ashında bu davranış, İslam’ın evrensel hakikatlerini, onların özüne dokunmadan her çağa ve topluma aktarmak ve vahyin ışığında hayata rehberlik etmek demektir.” ifadelerini kullanıyor.

Dünyanın, tarihinin en zor dönemlerinden birini yaşadığı, özellikle İslam dünyasının savaşlar, işgaller, şiddet ile yoksulluk altında zor ve sıkıntılı süreçlerden geçtiğini belirten Erbaş, insanlığın yaşadığı buhranları, sosyal, kültürel, manevî hatta siyasî krizleri çözebilecek yegâne imkânın, İslam’ın hayat veren evrensel hakikatleri olduğunu aktardı.

Yeryüzünü İslam’ın barış ve adalet mesajıyla tanıştırmaya mükellefiyeti taşıyan Müslümanların, öncelikle iç meselelerini çözerek vahdeti sağlamaları gerektiğini vurgulayan Erbaş, “Bugün Müslümanların en temel sorunu parçalanmışlıktır. Coğrafi parçalanmışlığın beraberinde getirdiği zihinsel dağınıklığın neticesinde, gücünü ve imkânlarını yeterince kullanamayan İslam dünyası, emperyalist müdahalelere ve meydan okumalara karşı koyamamaktadır.” diye konuştu.

Prof. Erbaş; İslam’ın; gerçeğin kendisi olduğunu, bütün alt yorumların üstünde, hiçbir mezhep ya da mezheple sınırlandırılmayacağını belirten Erbaş, herhangi bir mezhep ve mezhep bağlamında değil, İslam’ın temel ilkeleri doğrultusunda düşünerek vahdetin, birliğin temini adına gayret göstermenin herkesin vazifesi olduğuna dikkati çekti.

İslam’ın bütün insanlığın huzur ve mutluluğu için gönderildiğini, kıyamete kadar baki kalacak hak dini olduğunun altını çizen Erbaş, İslam’ın zaman ve mekâna göre değişmeyen, başta tevhid olmak üzere inanç ve ibadet esaslarına dair sabiteleri, varoluşa, insana, hayata, çevreye dair evrensel ilkeleri ve ahlakî değerleri olduğunu aktardı.

Bununla birlikte İslam âlimlerinin bireysel ve toplumsal hayatın değişen ve gelişen ihtiyaçlarına yönelik yine kitap ve sünnete dayanan bir “Fıkıh Usulü” geliştirdiklerini vurgulayan Erbaş, şöyle devam etti: “Dinin değişmez sabiteleri dışında kalan ve içtihadın mümkün olduğu alana dâhil olan bazı fikhî hükümleri, değişen şartlara göre güncellemek, dinde reform yapmak anlamına gelmemektedir. Ashında bu davranış, İslam’ın evrensel hakikatlerini, onların özüne dokunmadan her çağa ve topluma aktarmak ve vahyin ışığında hayata rehberlik etmek demektir. Kesin ve açık bir nassın olduğu yerde içtihad edilemeyeceği gibi, böyle bir nassın olmadığı konularda zamanın değişmesine bağlı olarak hükümlerin de değişebileceği malumdur.”

“Yetkin olmayan kişi ve grupların dinî söylem ve uygulamalarına itibar edilmemelidir”

İlmî disiplinden yoksun, gerçeklikten uzak, özensiz söylemlerin dinî alanda bilgi karmaşasına, yanlış dinî algı ve tasavvurlara, bireysel ve sosyal sorunlara hatta krizlere neden olduğunu aktaran Erbaş, “Hem dine dair görüş beyan edilirken hem de dini öğrenme ve anlama çabası güdülürken hassas ve ilkeli davranılmalı, toplumun genelini ilgilendirmeyen ve ilmî ortamlarda müzakere edilmesi gereken hususlar kamuoyu önünde tartışılmamalı, yetkin olmayan kişi ve grupların dinî söylem ve uygulamalarına itibar edilmemelidir.” İfadelerini kullandı.

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş; birlik ve beraberliği zedeleyen, barış ve huzuru bozan, fitne ve tefrikaya yol açan söz, anlayış ve davranışların İslamî olamayacağını belirterek şöyle dedi: “Aynıştınca ve ifsat edici söylemleri İslamî referanslarla meşrulaştırmaya çalışmak dinin istismar edilmesidir. Din istismarı; iletişim imkânlarının hayatın her alanında yaygınlaştığı günümüzde, farklı isim, görüntü ve yöntemlerle tezahür eden, çok boyutlu ve girift bir sorun hâline gelmiştir. Dinin temel kaynaklarına, akla ve ilmî gerçeklere aykırı söylemler, hikâyeler, rüyalar ve hurafeler üzerinden bir istismar alanı açılmaktadır. Menfaat beklentisi ve popülist yaklaşımlarla hakikatin örtbas edilmesi, İslam’ın kişisel çıkarlar uğruna kullanılması, dinimize ve milletimize karşı en büyük kötülüktür.”

İhya, tecdid ve reformun yeni kullanımları

NECDET SUBAŞI *

“ Uygun bir Tanrı'ya nasıl bulabilirim?”
M. Luther

“Böylece onlar paradoksal bir modernlik gösterdiler;
fikirler bugünündü, tutumlar dünün.”

Octavia Paz

“Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm
Dolaştım mülk-ü İslâm'ı, bütün viraneler gördüm”
Ziya Paşa

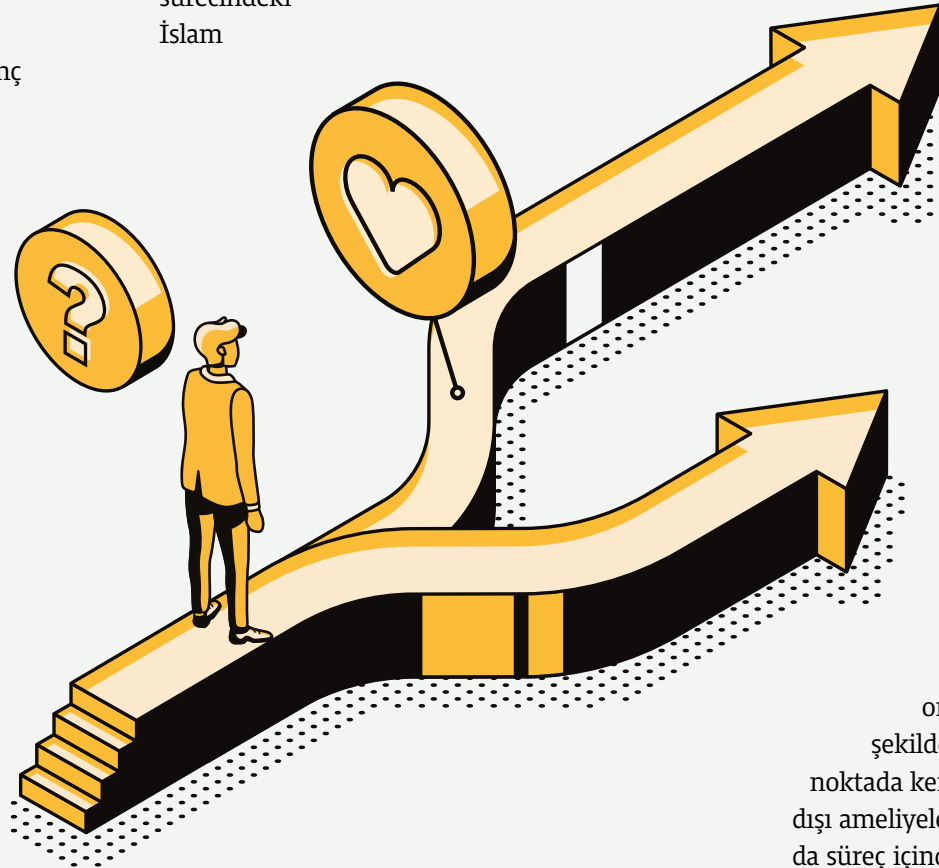
Bir din olarak İslam'ı, içinde yaşanılan zamanın ruhuna uygun bir şekilde yeni bir okumaya tabi tutma fikriyatı yaklaşık iki asra yayılan bir geçmişe sahiptir. Bu fikriyat; özünde Müslüman kültürünün sahip olduğu siyasî ve entelektüel müktesebat bir yük olarak görülmekte, mevcut problemlerin aşılması için “modern” yöntemlere ilgi duyulmaktadır.

Müslüman dünyanın kendi dışındaki inanç ve kültürlerle karşılaşma alanları hemen her yüzyılda farklı formlarda gerçekleşmiştir. Bu karşılaşmaların çoklukla bir hesaplaşma, yüzleşme ve zaman zaman da komplekse kapılma şeklinde gerçekleşmesi bir 19. yüzyıl gerçeğidir. Fetihler, fikrî alışverişler, Batı felsefesiyle temas kurulması vs. gibi yoğun bir ilişkisellik içinde ortaya çıkan buluşma zeminleri, İslam toplumunun kendi öz güveni içinde çoklukla birer genişleme alanı olarak görülmüştür. Gerçekten de gerek fetihler gerekse felsefi ve siyasî diyaloglar, Müslüman irfan ve kültürünün sınırlarını genişletme ve evrensellik iddiasını temellendirme konusunda her zaman “rahmet” olarak değerlendirilebilecek yeni fırsat alanları oluşturmuştur.

Tarihsel açıdan İslam toplumu değişik vesilelerle yaşadığı daralma, gerilme ve genişleme süreçlerinde genellikle yeni durumların yüklediği gerçekliği kavrama ve bu gerçekliği kendi tahayyülüne ekleme konusunda şaşırtıcı bir performansa

sahip olmuştur. Bugün dünyanın hemen her tarafında temel sabiteler etrafında bütünleşmeyi başarmış olmakla birlikte oldukça çeşitlenmiş bir kültürel temsilin başka bir izahı bulunmamaktadır. Bu bağlamda Arap, Fars, Türk, Kürt ya da Hint dünyası örneğinde açıkça görüleceği gibi İslam'ın hem tüm etnik ve kültürel kimliklerle bir aradalığı hem de bütün bu çeşitliliği temel ve ortak sabiteler etrafında yeniden şekillendiren gücünü doğru anlamak gerekir.

Çağdaş İslam'ın tarihi, geleneğin din bağlamında ortaya koyduğu zengin ilişkiler ağını yeniden okuma ve onu işlevsel düzeyde dönüştürme çabası içinde olmuştur. Aslında günümüz İslamî gerçekliğini üreten bu durum, on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan kimi tarihsel olaylar etrafında gerçekleşmiştir. Öyle ki başta içtihad olmak üzere; tecdid, ihya ve ıslah gibi bazı temel kavramlar, dinin mutlak otoritesini canlandırma çabalarının birer parçası olarak yeniden harekete geçirilmişlerdir. Ancak içtihadın, tarihsel hareketlilik içindeki var olan kopuklukları birbirine bağlayan enerjisi, ihanın geleneği canlandıran teması, müceddidin yenileyici gayreti ve ıslahatçının gündelik hayatı yeniden düzenleme çabası, günümüz koşullarında modernitenin kendi epistemolojik haritası dikkate alınmadan anlaşılabilir değildir. Gelenekte farklı niyet ve pratiklerin birer parçası olarak ihya, tecdid ve ıslah, modernleşme sürecindeki İslam

dünyası içinde yeni reformcu taleplerin tarihsel arketipleri olarak işlevsel kılınmıştır.

Bu bağlamda hemen her Müslüman; İslam'ın kuşatıcılığından, yeterlik ve bütün zaman ve mekânlarda kendine sağlam bir vasat oluşturma gücüne sahip olduğundan emindir. İslam'ın hiçbir şekilde verili hayatın gerisinde kalmadığı gerçeği

Müslüman geleneğini tahkim eden güçlü bir güven duygusu sunmaktadır.

Buna karşılık Batı'yla ilişkilerde ortaya çıkan gerilim, başından beri gündelik hayat ve siyaset kültürünün ana bileşenleri arasında yer alan İslam'ın sömürgeci pratikler marifetiyle gözden düşürülmesine yol açmıştır. Nitekim bu yöndeki düzenleme ve pratiklerin ortaya çıkardığı hafıza kaybı ve dinî temsil makamlarında gözlenen çözüme, İslam'ın siyasal ve toplumsal meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda ortaya atılan sorular çoklukla Batı müfredatının ürünüydü ve Müslüman dünyası bu soruların çoğuna ancak aynı paradigmatik kabullerden beslenen aydınlar aracılığıyla cevap bulmak zorunda kalmıştır.

Sömürgeci-oryalist tahayyülün girdabında tam bir acziyet içinde kendi kültürlerine korunaklı bir yer açmaya çalışan yeni kuşak aydınlar, ulemanın görece geri çekilmesine ve dinî otoritenin misyon daralmasına paralel olarak yenilgi, kayıp ve travmalarla eşleşen durağanlığının nasıl aşılabileceği konusunda birbirinden farklı pek çok siyasetle bir yol arayışı içine girdiler.

Öte yandan yeni birer dünya görüşü olarak dinlerin yerine kaim edilmeye çalışılan ideolojiler de, hayatın tüm alanlarında dinlerin bilinen misyonlarını “ele geçirerek” seküler bir hayat çerçevesi sunmaya çalışmaktadırlar. Bu çıkış ve ataklar karşısında kimi dinî söylemler de dinin ideolojik bir şekilde yorumlanması konusunda şaşırtıcı bir heves ve ilgiye sahip olmuşlardır.

Bu arayışlar içinde Müslüman geleneğinin gözden geçirilip ayıklanmasını öneren söylemler etkili olmuştur. Bir tür reformasyon olarak da değerlendirilebilecek bu söylemin proje boyutu oldukça ağır maliyetler üretmiştir. Modern dünya gereklilikleri içinde İslam'ın yeniden biçimlendirilmesinden, onu yeni zamanların ruhuna uygun bir şekilde okuma gerekliliğine kadar pek çok noktada kendine zihni bir karşılık bulan bu sıra dışı ameliyeler, geleneğin kudretli kavramlarını da süreç içinde kendi siyasetlerine âlet etme konusunda hiçbir sınır tanımamışlardır. Tecdid, ihya ve ıslah bu anlamda modern reformasyon arzusunu derinleştirmek için kullanılan kullanışlı birer kavramsal set olarak seferber edilmiştir. Bu bağlamda atılan adımlar arasında bilumum ağırlıkların atılması, Batı'nın baskın değerleri karşısında kompleks yaratan bazı kabullerin terk edilmesi, Müslüman kültürüne nüfuz etmiş bazı temel değerlerin gözden düşürülmesi yer almaktadır.

Hiç kuşkusuz tecdid, ihya ve ıslah kavramları; İslam'ın evrensellik vurgusunu bir iddiayla sınırlı tutmayan, aksine bu iddiayı tahkim eden anahtar kavramlar arasında yer almaktadır. Ulemanın; Müslüman toplumundaki bilinen yeri ve ağırlığı, dinin gündelik hayatın akışındaki belirleyiciliği, asrın ruhunun yakalanması ve daha genel anlamda mevcut paradigmalara eş zamanlılık gücüne sahip olmasında etkili olmuştur. Bu çerçevede; Müslüman geleneğinde peygamberlerin varisleri olarak kabul gören ulema, İslam'ın yeni zamanlarla uyumundan çok, yeni zamanları tanzim eden değerlerle yüzleşme cesaretini her zaman gösterebilmesi nedeniyle, bütün bu dikkatlerini bir ibadet mantığı içinde sürdürmeleriyle her zaman yüksek bir bilinç kadrosu olarak değerlendirilmiştir.

Bugün, İslam reformasyonu başlığı altında ithal sorulara ithal cevaplar vererek dinî gerçekliğin tarihsel akışına mesafeli duran aydınların bile Müslüman kamuoyuyla açık bir şekilde paylaşmadıkları projelerinin son tahlilde ihya, tecdid ve ıslah kavramlarını devreye sokarak ancak tamamlanabildiğini gözlemlemek, gerçekte bu terminolojinin devasa ağırlığı ve gücü hakkında bilgi vermektedir.

İslam'ın çağdaş yorumlarında geleneksel bilgi ve tecrübe genellikle ihmal edilmekte, modern ve seküler tezlere itirazın açıkça göze alındığı ender durumlarda bile temel sabitelerle çok az temas kurulabilmektedir. Bu şizofrenik durum, her şeyden önce İslam'ın mevcut bakiyesini yeterli düzeyde takdir edemeyen bir yaklaşımın sonucudur. Müslüman kültürünün belli başlı boyutlarını öteden beri bir yük olarak görmeye açık bu tasavvur, son tahlilde İslam'ın yeni açılımlarını ortaya koymaya kalkıştığı her seferinde tarih ve gerçeklik karşısında paradoks yaşamaktadır.

Görünürde ihya, tecdid ve ıslah kavramlarını seferber etmekle beraber son tahlilde dinin hâlihazırdaki sosyopolitik açmazlarına daha fazla odaklanan ve geleneksel bakiyenin yeni bir düzenlemeye tabi kılınmasını önceleyen bu problematik, gerçekte reformcu söylemin örtük stratejilerinin esaslı bir parçası olarak görülmelidir.

Canlanma, yenilenme ve düzeltme talebinin dinî sorumluluk olarak va'z edildiği bir tasavvur dünyasında bugün bu sorumluluğu kimlerin deruhte edeceği elbette dinamik bir merak konusudur. Durağanlığı, yeni bir coşkuyla aşmak gerekir. Müslüman gerçekliğine sirayet etmiş zayıflatıcı tercihler, argüman ve eylemlerin artık geleneği dışarıda bırakmayan bir duyarlılık içinde ele alınıp sorgulanması gerekir. Bu da her şeyden önce güçlü bir aidiyeti, derin bilgilenme arzusunu ve sağlam bir dünya bilgisini zorunlu kılmaktadır. Ne var ki bütün bu hissiyatın her zaman takvayı önceleyen bir hassasiyet olmaksızın din katında başarı kazanması da pek mümkün gözükmemektedir.

Tecdid, ihya ve ıslahın sekülerleştirici bir niyetin himayesi altında kullanıma açık hâle getirilmesi her zaman endişe vericidir. Bu bağlamda ulemaya düşen, epeyce zamandır ihmal edilen bu role yeniden sahip çıkmaktır.

* Milli Eğitim Bakan Müşaviri.

ÇİZGİ

Ahmet Altay

“Gazzâlî’yi anlamak İslam’ı anlamaktır”

Prof. Dr. Bedri Gencer, “İslam tarihinin en büyük müceddidi Gazzâlî’nin Buhari, Şafii ve Eş’ari’nin başlattığı süreci tamamlayıp dinî anlayışı tahkim ederek, İslam’da sekülerleşmeye giden yolun tıkandığına dikkat çekerek, Gazzâlî’yi anlamamanın İslam’ı anlamak olduğunu” belirtiyor.

Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Bedri Gencer, İslam dünyasının mütefekfiri Gazzâlî’nin, tarih, felsefe, fıkıh açıdan sahip olduğu önemi anlatarak, onu anlamak için dinler tarihinin iyice araştırılması gerektiğine dikkat çekiyor.

Hristiyan dünyasında yaşandığı gibi dinlerde teodise problemlerinden kaynaklanan sekülerleşmenin “reform ve aydınlanma” olarak yansıtılan iki ana boyutu olduğuna vurgu yapan Prof. Gencer, “Reform, dinin içinden, İslam’da şeriat, Hristiyanlıkta teoloji (akide) olarak dinin dogmatik yapısının taşıyıcı, aydınlanma ise dinin dışından taşıyıcı, önce şeriat ile hikmetin telifi, bilahare Hristiyanlıktaki gibi hikmetin şeriatın yerine geçirilmesi demektir. Dinin yozlaşması demek olan reformla aydınlanma, ancak nihaî olarak teodise probleminin halliyle sonuçlanacak tecdidle önlenebilir.” ifadelerini kullanıyor.

Prof. Gencer, reform ve aydınlanmanın önünü kesecek antireformcu ve antiaydınlanmacı tecdidin, nakil ve akıl arasındaki irtibat ve dengenin iyi kurulması gerektiğini ifade ederek, böylece dinin ve din anlayışının tahkimine bağlı olduğunu anlatıyor.

Prof. Dr. Gencer, şu ifadeleri kullanıyor: “Yani ilim-zan (hadis-rey), iman- akıl (vahiy-akıl), ilim-

hikmettir (şeriat-hikmet). Buhari, rivayet=hadisin sübutunu, Şafii, delalet bakımından ilim-eser (hadis-rey, rivayet-dirayet) münasebetinde ilim=hadis=rivayetin önceliğini, rivayetin asıllığını, dirayetin rivayette içkinliğini vurguladı. Rivayeti sünnete, sünneti vahye eşitleyerek hadis=sünnet=din formülüne ulaştı. Böylece ‘Mevrid-i nasda içtihadı mesağ yoktur.’ diyerek, dinde keyfi reform ihtimalinin önünü kesti. Eş’ari ise nakil-akıl dengesinde vahiy ve imanın akla önceliğini, dinin son tahlilde inanmak ya da inanmamak arasındaki sınırdan bir tarafın tercihi olduğunu ortaya koydu.

İslam tarihinin en büyük müceddidi Gazzâlî ise Buhari, Şafii ve Eş’ari’nin başlattığı süreci tamamlayıp dinî anlayışı tahkim ederek, İslam’da sekülerleşmeye giden yolu tıkadı ve akidevî-siyasî olarak Sünnîliği formüle ederek meşruiyet krizini önledi. O, farklı seviyelerde Allah’ın marifetine imkân veren tasavvufi hiyerarşik bir tevhid anlayışıyla Allah’ın zatının adalet sorgulamasından tenzihini, diğer taraftan teodise prob-lemine alanını usul-i dinden usul-i fıkıh kaydırarak, müessirden esere, (Allah) şari’den şeriata geçişi sağladı. Böylece şeriat ile hikmetin telifi yoluyla tanrı merkezli, şeriat merkezli bir din anlayışına geçerek, İslam’da teodise problemini kalıcı bir şekilde çözümlendi. Kısaca Gazzâlî’yi anlamak, İslam’ı anlamak demektir.”

“Müctehid ve müceddid mertebesine çıktı”

Dört mezhep imamı başta olmak üzere İslam tarihindeki bütün müctehid ve müceddidlerin de istisnasız süfi olduğunu ileri süren Prof. Gencer,

“Hucetü’l-İslam denen Gazzâlî de ancak tasavvuftan nasibini aldıktan sonra müctehid ve en büyük müceddid mertebesine çıkmıştır.” değerlendirmesini yapıyor.

Prof. Gencer, bu hususta İslam tarihinden örnek vererek şöyle devam ediyor: “İmam Şafii, ilm-i zahirde mütebahhir olduğu hâlde Şeyban er-Rai’nin önünde talebenin mektepte oturduğu gibi oturur ve ondan bazı meseleler sorardı. Bu yüzden bazılar ona Aziz Mahmud Hüdayi’nin, ‘İlim-Amel Seyr-u Sülu’k’ adlı eserinde belirttiği gibi ‘Senin gibi bir âlim, nasıl oluyor da böyle bir bedeviye mesele soruyor?’ deyince, ‘Şeyban, bizim bildiğimiz ilmi de bizim bilmediğimiz ilmi de bilmektedir.’ diye cevap veriyor. İkincisi, dinî ilimler yanında astronomi ve matematik gibi tabii ilimlerde de İslam tarihine altın harflerle adını yazdırmış olan büyük âlim Ali Kuşçu, Herat’ta ziyaret ettiği Nakşibendi şeyhi Molla Cami’den astronominin en ince meseleleriyle ilgili doyurucu cevaplar aldıktan sonra bu hakikati keşif melekesini Nakşibendiliğin geliştirdiğini söylemiştir. ‘O günden sonra bana, bu âlemde kutsal nefes denilen şeyin varlığı malum oldu. Bazı mürşitler, bu kudretin Hâcegan tarikatıyla meşgul olmaktan ileri geldiğini, çünkü bu tarikatta akli terbiye eden ve idrak melekesini kuvvetlendiren bir tesir bulunduğunu söylediler.’ şeklinde ifade eder.”

“Gazzâlî’nin ne yaptığını anlamıyorlar”

İbn Rüşd’ün, İmam-ı Gazzâlî’nin yazdığı “Tehafütü’l-Felasife” (Filozofların Tutarsızlığı) isimli eserine karşılık olarak, “Tehafütü’t-Tehafüt” (Tutarsızlığın Tutarsızlığı) adlı eseri yazmasından sonra Rüşd ve Gazzâlî arasındaki tartışmaları değerlendiren Prof. Gencer, “Modern Batılı ve oryantalist görüş,

İmam Şafii, Eş'ari ve Gazzâlî'yi İslam'da reform ve aydınlanmanın önünü keserek, İslam dünyasının geri kalışına sebep olan kişiler olarak hedefe oturtmuştur." diye konuşuyor.

Prof. Gencer, modern Batılı ve oryantalist görüşün Şafii'nin dirayeti, Eş'ari'nin akıl ve iradeyi, Gazzâlî'nin ise felsefeyi öldürdüğü iddiasında bulunduğunu söyleyerek, şunlara dikkat çekiyor: "Maalesef İslam dünyasında ve Türkiye'de bilhassa ilahiyat camiasında da Batı kaynaklı bu Gazzâlî aleyhtan görüş revaç bulmuştur. Hatta bu husumet, ülkemizdeki bazı ilahiyatçıların 'Gazzâlî'ye sövmeyen, benim dersimden geçemez!' dedirtecek kadar cinnet derecesine varmıştır. Bunlar, Gazzâlî'nin ne yaptığını anlamıyorlar veya anlamak istemiyorlar. Gazzâlî'nin ne yaptığı, bugün bile tam olarak anlaşılammıştır demek mübalağa olmaz. Gazzâlî, aslında 'Tehafütül-Felasife' ile radikal bir tenkide tabi tuttuğu felsefeye dair, birbirine bağlı üç şey yapmıştır. Bunların birincisi teodise ve ona bağlı meşruiyet krizlerini çözerek felsefenin içtimai varlık sebebini ortadan kaldırmıştır. İkincisi, onun epistemolojik haddini çizmiş, teknik sahasına çekilmeye zorlamıştır. Üçüncüsü ise mantığa dayandırmak suretiyle kelama da 'ontoloji' gibi teknik bir muhteva kazandırmış ve felsefeyi entegre etmiştir. Böylece Gazzâlî'den sonra felsefe kelamla imtizaç ederek, 'İkinci Klasik Dönemi' başlatan yeni bir ivme kazanmıştır."

"İbn Rüşd, Batı'nın filozofudur"

Lafzen "teoloji" manasına gelen "ilahiyat"ın; dinde, tasavvufta, felsefede ve teosofide farklı mana ve anlamlar taşıdığını aktaran Prof. Gencer, "İlahiyat, dinde kelam yani teodise probleminde bağlı tanrı araştırması, tasavvufta marifet, felsefede ontoloji, teosofide ise 'ilm-i hakikat' denen kelam, ontoloji manalarını taşır. Hristiyan emsali Augustine, 'teoloji olarak din', Gazzâlî ise tam aksine 'sünnet olarak din' anlayışını temellendirdi. İşte ilahiyat camiası bakımından çağdaş İslam dünyasındaki mücadele de 'sünnet ile teoloji olarak din' anlayışları arasındaki mücadeledir." diye konuşuyor.

Prof. Dr. Bedri Gencer, İslam dünyasında Gazzâlî ile İbn Rüşd arasındaki Tehafüt muhakemelerinde Osmanlı dâhil, genelde Gazzâlî'nin haklı bulunduğunu dile getirerek, şunları kaydediyor: "Böylece o, İslam dünyasında sahil din anlayışının ve düşüncesinin önderi olarak sarsılmaz bir otorite kazanmıştır. İbn Rüşd, Batı'dan farklı olarak umumi değil, hususi-batını olarak hükmetti esas aldı. Aslında İbn Rüşd, Batı'nın, 'allame-i mutlak' şeklinde ifade edilen Fahreddin Razi de Doğu'nun filozofudur. Modern çağda Batı'nın Eş'ari ve Gazzâlî gibi İslam âlimlerini mahkûm ederken; İbn Rüşd gibi âlimleri sahiplenmesi manidardır. Mesela ilginçtir, Gazzâlî'ye göre temel kaynaklar kitap, sünnet, icma ve akıldan ibaret iken İbn Rüşd bunlardan aklı hariç tutmuştur."

Martin Luther ve Reform Hareketi

Reform, 15 ve 17. yüzyıl boyunca tüm Avrupa'yı etkileyen Katolik Kilisesine karşı yapılmış dinsel bir harekettir. Katolik kilisesinin aşırı zenginleşmesi ve yozlaşması, siyasetle ve dünyasal etkinliklerle daha fazla ilgilenmeye başlaması birçok din adamının tepkisini çekmiş ve reform hareketlerine yol açmıştır.

Reform hareketleri; önce Almanya'da sonrasında ise Fransa, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerinde de etkili olur. Bu reform hareketi Hristiyanlığın yeni ve büyük üç mezhebenden Protestanlığın doğmasını sağlamıştır.

Reform hareketinin lideri Cermen kökenli teolog ve filozof Martin Luther'dir. Luther'in kaderi, kendinden önce ortaya çıkan ve sapkın olarak ilan edilip yakılan reformcular gibi olmamıştır. Büyük bir başarı yakalamış ve Avrupa tarihinin akışını değiştirmiştir. Bu dönemde Almanya, Papalık tarafından sömürülüyordu. Bundan dolayı İtalya'ya büyük bir nefret duyuluyordu. Martin Luther de bu durumdan fazlasıyla yararlanmıştı.

Martin Luther; Roma'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Papa'nın Hristiyanları kandırdığını, haksız olarak zevk ve lüks içinde bir hayat yaşadığını fark etti. Luther, bu durumu gördükten sonra Hristiyanlığın amacına dönmesi gerektiğini söylemiş ve Roma Kilisesine (Katolikliğe) karşı oluşacak büyük bir hareketin temellerini atmıştır. Böylece Luther, on yıl içinde kendisini ilk "Protestan" isyanının başında bulmuştur.

Bir rahibin Almanya'da affedilme sertifikaları (Endüljans) satmaya başlaması ise bardağı taşıran son damla olmuştu. Bu sistem, Papalığın kasasına büyük gelir sağlıyordu. Bu duruma Luther'in yanı sıra Saksonya Elektörü de büyük tepki göstermişti.

Affedilme sertifikalarını satan rahip bölgeden sürülmüştür. Luther, ilk kez bir eylemle

Katoliklere meydan okuyarak hükümdarının izlediği siyaseti destekliyordu.

Luther'in 95 tezinin orijinal nüshaları

Martin Luther, 31 Ekim 1517'de Wittenberg Kalesi Kilisesinin kapısına bu affedilme sertifikalarına karşı fikirlerini içeren; 95 maddeden oluşan bildiriye asarak Protestan Reformu hareketini resmen başlattı. Luther, bu metni hazırlarken daha önce reform hareketine girişmiş olan isimlerin görüşlerinden etkilenmişti. İncil'in farklı dillere çevrilmesi ve matbaanın bulunup halk tarafından da okunabilir hâle gelmesiyle, insanlar kilisenin doktrinlerinin yanlış ve yobaz olduğunu düşünmeye başlamıştı. Martin Luther, astığı protesto metninde özellikle Endüljansa karşı çıkar. Bu bildiri Papalık tarafından hiç de hoş karşılanmamıştı.

Luther, sonuçta aforoz edilmesine kadar ilerleyecek olan bu süreçte birçok tartışmayla yüz yüze kalmıştı. Almanya'da Luther'i savunanlar olduğu gibi ona karşı çıkanlar da vardı. Böylelikle Almanya ikiye bölünmüştü. Bu bölünmenin beraberinde de 1522-1525 yılları arasında Şövalyeler Kavgası ve Köylüler Savaşı adı altında iki büyük olay meydana gelecekti.

Reform hareketini başlatan Martin Luther

Böylelikle Hristiyanlık; Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık olarak üçe bölünmüştür. Luther ise Protestanlık mezhebinin kurucusu olarak tarihe geçmiştir.

Dinin yanı sıra Martin Luther, eğitimin de laikleşmesini istemiştir. Martin Luther, eğitimin yararlarını hararetle savunurken, "İyi okullar hayattaki tüm doğru davranışların çiçek açtığı bir ağaçtır ve ağaçların çürümesi durumunda dinde ve tüm sanat kollarında körelme kaçınılmazdır!" ifadesiyle okulların ve okumanın sivil hayatta büyük bir aydınlık kaynağı olduğu düşüncesini yaymaya çalışmıştır.

İslam modernizminin iki önemli temsilcisi: Cemâleddin Afgânî ve Muhammed Abduh

Cemâleddin Afgânî

İslam dünyasında 12. yüzyıldan itibaren fikrî bir duraklama yaşanmış, ardından da artarak hissedilen bir gerileme baş göstermiştir. Düşünce planında başlayan bu duraklama ve gerileme, zamanla diğer alanlara da yansiyarak hayatın her sahasında açıkça kendisini gösterdi. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Orta Çağ boyunca Müslümanlar arasında taklit hastalığının ortaya çıkması, içtihad kapısının kapatılarak gelişen hayat şartlarına göre yeni fikir ve düşüncelerin üretilmemesiydi.

İslam dünyasının içine düştüğü bu kötü durumdan kurtulabilmesi için tüm Müslümanlara yönelik ilk ciddi genel çağrının Cemâleddin Afgânî tarafından yapıldığı görülür. Afgânî'nin gerek kimliği ve kişiliği, gerekse savunduğu fikirleri etrafında pek çok tartışma yapılmış, onun lehinde ve aleyhinde çok çeşitli yazılar yazılmıştır. Afgânî, İslam'ın temel ilkelerinin akıl ve ilimle çatışmadığını, aksine bunlarla uyum içerisinde olduğunu söyleyerek insanın tabiatına en uygun bir din olduğunu savunur. Bunu yaparken Müslümanları, mensup

oldukları din sayesinde Orta Çağda oluşturdukları muhtevayı genişletip aşarak modern toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya çağırmayı amaçlar.

Bu anlayışıyla, İslam'ın Orta Çağın ihtiyaçlarına cevap verdiği gibi, iyi ve doğru yorumlandığı takdirde modern çağın ihtiyaçlarına da cevap verecek güçte bir din olduğunu anlatır. İslam'ın ilk dönemlerdeki safiyetiyle kabul edilmesi gerektiği görüşüne sahip olan Afgânî, sefin savunduğu "saf İslam" anlayışı ile modern gelişme ve yaklaşımları telif etmeğe çalışır. O; Müslümanların akıllarını özgürce kullanmaları, içtihad yaparak taklidi reddetmeleri, Kur'an ve sahih sünnete bağlı olarak yeni yorumlar yapmaları gerektiğini söyler. Geri kalmışlıktan kurtulabilmek için bunun gerekli olduğunu savunur.

Afgânî: İslam, cahiliye Araplarını dahi birleştirdi
Milletlerin dinsiz yaşamayacağını belirten Afgânî, Müslümanların gerileme ve çöküş sürecine girmelerinin sebebi olarak, onların bidat ve

hurafelere dalarak dinden uzaklaşmalarını gösterir. Cahiliye Araplarının, İslam öncesinde çok kötü bir vahşet ve tefrika içerisinde olduklarını, her türlü ahlaksızlığı ve zulmü rahatlıkla yaptıklarını söyleyen Afgânî, İslam dininin onları birleştirerek kuvvetlendirdiğini, çeşitli ülkelerin fethine vesile olduğunu, kafalarını aydınlattığını, düşüncelerini sağlamlaştırdığını, ahlakî hayatlarını düzelttiğini, hükümlerini doğrultarak onları dünyaya hâkim kıldığını, idaresi altındakileri adaletle yönettiğini, ilim ve medeniyet sahibi yaptığını hatta cahil ve ümmî bir kavim iken, Aristo ve Eflatun felsefesini anlayacak ve nakledecek seviyeye geldiklerini, bu sayede de büyük bir medeniyet kurduklarını anlatır.

Müslümanların birliği konusundaki girişimleri Afgânî'yi, Panislamizm'in en büyük savunucuları arasında yüceltti. Ancak onun bu konudaki görüşleri, tüm dünya Müslümanlarını üniter bir yapı içerisinde birleştirmek tarzında değildir. O, Müslüman milletlerin kendi hür iradeleriyle bağımsız millî devletlerini kurmalarını, sonra bu bağımsız devletlerin konfederasyon şeklinde bir birlik oluşturması gerektiğini anlatır. Bu şekilde büyük bir birlik oluşturan Müslümanların güçlü bir şekilde Batı'nın karşısına çıkmaları gerektiğini vurgular. Afgânî, söz konusu görüşleriyle hem sınırlı bir milliyetçiliği kabul ediyor hem de bir tür halkçılık diyebileceğimiz demokratik bir idare sistemini savunuyordu.

Muhammed Abduh

Afgânî'den sonra Orta Doğu'daki en kapsamlı ıslahat ve yenilikçi hareketinin Muhammed Abduh tarafından başlatıldığı görülür. Klasik usulle yetişmiş bir âlim olan Abduh, Afgânî ile tanıştıktan sonra ondan etkilendi ve bu vesile ile modern düşünceden de haberdar oldu.

Abduh, İslâm'ın akılla en güzel bir biçimde uyduğu ve insan fitratına en uygun bir din olduğunu söyler. Ahlak ve adalet anlayışı ve tarihteki güzel tatbikat örnekleriyle inanan-inanmayan bütün insanların İslam'ın ahlak ve adaletini takdir ettiklerini anlatır. Ona göre İslam; akidelerinin açıklığı, hükümlerinin kolaylığı, hukukunun adaletiyle insanlığın takdirini kazanmıştır. Eğer beşer fitratı, bir din istiyorsa, bu dinin, beşerin menfaatlerine en uygun, kalbine ve hislerine en yakın, dünya ve ahiret hayatında en çok güven veren bir din olması gerekir. Bu şartları taşıyan bir din, nefisleri ele geçirmek için çok para sarf eden, çok zaman harcayan, çeşitli yollara ve araçlara başvuran propagandacılara ihtiyacı olmaksızın kalplere yerleşecek ve ruhlara nüfuz edecektir.

Abduh, İslam'ın doğuş dönemindeki saf ve berrak hâliyle yayılışını yukarıdaki görüşlerine delil gösterir. Ona göre, İslam'ın doğuş döneminde insanları kendisine inanmaya zorlamadığı hâlde çok hızlı bir şekilde yayılması, bu dinin beşerin fitratına ne

kadar uygun bir din olduğunun en açık delilidir. Abduh, bu görüşlerini Batılıların, "İslam kılıç dinidir, yayılışında şiddet ve baskı vardır" iddialarını reddetmek için delil olarak kullanır.

Pratikte akılcılık

Abduh; akıl ve din anlayışında, teoride dinin önemini vurgulamakla beraber pratikte akılcıdır. Ona göre, akıl ile nakil arasında uyum olması ve bunların birbiriyle çelişmemesi gerekir. Çünkü ikisi de Allah'ın eseridir. Şayet bunlar arasında bir çelişki görünüyorsa, bu naklin kaynağında veya yorumunda bir problem olduğunu ya da aklın belli bir inanç ve etki doğrultusunda kullanıldığını gösterir. Çünkü aklın nakle, naklin de akla uygunluğunu ortadan kaldıran bizzat insanın zaaflarıdır. Hakikatte bunların tabiatında birbirine uygunsuzluk yoktur. Her iki değeri de hedefinden saptırıp, belli maksatlar için kullanan insandır. Bütün bunlara rağmen, şayet akıl ile nakil çatışır gibi görünürlerse, akli delillere itibar olunur ve akıl nakde tercih edilir.

Dinde temel kaynak olarak Kur'an ile çok az sayıda benimsediği sahih hadisleri kabul eden Abduh, farklı sünnet anlayışında olanları müsamaha ile karşılar. Ayrıca mezheplerin değişik yaklaşımlarına hatta diğer dinlere mensup insanların inanç ve düşüncelerine de hoşgörüyle bakar. İnsan hürriyetine çok büyük önem veren Abduh, bu noktada insanın gerçek hürriyetinin Allah'a kul olmakta yattığı hususunu ısrarla vurgular. Bu yüzden de Allah ile kul arasındaki tüm vasıtaları ve otoriteleri şiddetle reddeder. Abduh, düşünceyi taklitten kurtararak hür düşünceyi savunmuş, dini ilk Müslümanların anladıkları şekilde anlamaya gayret etmiş, aklın tasarruflarının ancak din ile sınırlandırılabileceğini söyleyerek onu, aklın aşırılıklarından muhafaza etmeye çalışmıştır.

Muhammed Abdüh

Dinde reform mu tecdid mi inşa mı?

MEHMET ERDOĞAN *

İslam fıkhnın (ve ona dayalı olarak kurulup gelişen İslam Medeniyetinin) devasa sorunları olduğu doğrudur. İmdi biz bu sorunları nasıl aşabileceğimizin arayışı içerisindeyiz.

Bizde, "Rençperin akıllı olması gerekmez, bakar herkes ne yapıyorsa o da onu yapar." diye bir söz vardır. Bize lazım olan da böyle bir tavrıdır.

En başta insanlarımız bu işi nasıl başardılar? Bir kere yolda idiler ve yolda yol almalarının gereğine de inanmaktaydılar. Bu ancak bilinç hâli ile olacak bir şeydi. Kervanı çoğu kez yolda düzdüler. Geleceğe doğru başlatılan bu insanlık yürüyüşünde kesinti ve kopukluk yaşanmadı.

Hz. Peygamberin (s.a.v.) örneğinde başlatılmış bir yürüyüşü bu. Çıkış ve hareket noktaları belli, tuttıkları yol belli, yolun ilkeleri belli, varmak istedikleri yer de belli idi. Gerisini yolda, yolun gereği her ne ise onu yaparak devam ettirdiler.

Bu süreçte durmak ve durağanlık yoktu. İctihad, bu sürecin adı idi ve her an işlevde idi. Sürekli yeniden yorumlamalarla işi götürdüler. Şimdiye dek almış oldukları yol ve durdukları yer, bir sonraki atacakları adımları zaten belirliyordu ve bunda bir sıkıntı da duymuyorlardı. Daha sonra gelenlerin atılan bu adımları geriye doğru temellendirme ve delillendirme çabaları, her şeyin Kitap'tan (ve Sünnet'ten) hareketle yapılmış olduğu iddiasını taşısa da bu hep öyle değildi. Hz. Ömer'in (a.s.) Sevad uygulamasını, İmam Şâfiî'nin bir soru üzerine İcma'ı, muhataplarını susturmak için belli bir süre arayıştan sonra Kitap'tan delillendirmeleri bu bağlamda örnek olarak hatırlanabilir.

İctihad faaliyeti sürecinde, "dinde değişiklik yapılarak bazı unsurların çıkarılıp yeni bazı unsurların eklenmesi şeklinde dinin yeniden tanımlanması" (DİA) anlamında reformist bir çabaya rastlamıyoruz. Bunun kabulü de zaten mümkün değil. Biz; dinin, onun bedenlenmesi mahiyetinde olan ve dini içkin bulunan şeriatın ve ona elbise dikme ve yaşam alanları oluşturma çabası olan fıkhnın

bir süreç hâlinde, devam ettirilebilmesi hâlinde hayatta tutunabileceğine inanıyoruz. Böylesi bir fıkhnın olaylar ve yeni gelişmeler karşısında canlılığını kaybedip başarısız olacağını söyleyemeyiz. Böyle bir iddia haksızlık olur. Olumsuzluklar, fıkhnı bir süreç hâlinde sürdürememenin ve donukluğun sonucu ortaya çıkmıştır. Bu da onun, anın yaşanmakta olduğu hayatın içinde tutunamaması, dışarı itilmesi sonucunu doğurmuştur.

Mecelle'den başlayıp 1917 tarihli HAK (Hukuk-ı Aile Karamamesi) ve 1923 ve 1924 tarihli Hukuk-ı Aile Kanun Tasarıları ve Mecelle Tadil Komisyonu Kararları üzerinde kısa bir değerlendirme, sürecin canlılığı ve olumlu anlamda ivmesi konusunda bize bir fikir verebilir. Şöyle ki: Mecelle, Hanefi mezhebi çerçevesinde hazırlanmış olmakla birlikte mezhep içi görüşlerin sıradüzeninde esnetmelere yer vermiştir. Mecelle Tadil Komisyonu dört mezhepten yararlanma yolunu açmıştır. HAK, dört mezhebin dışındaki diğer müctehidlerin görüşlerinden de yararlanma örneklerini içermektedir. 1923 ve 1924 tarihli Meclis'e kadar gelmiş ve el altında bekletilen tasarınlarda ise Batı hukukundan da yararlanmanın imkânları belirmiştir. 1926 Hukuk Devrimi ile işte bu süreç kopmuştur.

Ondan sonra bizde yapılan bütün fıkhn çalışmaları zihin jimnastiği şeklindedir. Hayatın içinde olunmadan başarılı fıkhn faaliyeti sürdürülemez.

Muhafazakâr kesimin çoğu kez yaptığı kırık yamalı bohça şeklinde güncel bir fıkhn da olmaz. Bu kesinti, bir anlamda fırsat olarak da görülebilir ve enkaza dönüşmüş yapı içinden işe yarar malzeme tedariki yerine yeni bir inşa için yola koyulma da mümkün olabilir. Böylesi hayırlı bir faaliyet, bizzat hayatın içinde ancak başlatılabilir ve başarılı olabilir.

Diyanet ve tababet birbirine benzer. Doktor önce hastayı süzer, ona sorular sorar, tetkikler yaptırır, ondan sonra teşhis ve tedavi aşamasına geçer. Fıkhn da aynı şekilde hayatın gerçeklerinden başlamak zorundadır. Önce gerçekliğin tespiti (tavsîf), sonra ona uygun bir hüküm inşası (tekyîf).

Yoksa yarım doktorun candan ettiği gibi yarım fakı da dinden eder.

Dua ile!

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

İslam tarihinde tecdid denemeleri

üzere yeni kararlar alınmıştır. Nitekim halife, fıkhi konularda yeni görüşler belirttiği gibi yeni icraat ve kararlarıyla da Müslümanların problemlerini çözmek üzere birçok adım atmıştır. Mesela Hz. Peygamberin (s.a.v.) yaşadığı bölgede bulunmayan ürünlerden nasıl zekât alınacağı hususunda Hz. Peygamberin (s.a.v.) uygulamalarını da dikkate alarak talimatlar vermiştir. Bununla birlikte tecdid düşüncesinin ilk örnekleri Hz. Peygamberin (s.a.v.) yetiştirdiği sahabelerinin uygulamalarında görülmekle birlikte literatürde bu dönem için tecdid ifadesi kullanılmaz.”

Peki, tecdid ile içtihad arasındaki farkı ne? Prof. Demircan'a göre temel tartışma konularından birisi, tecdid taraftarlarıyla karşıtlarının bazı hadis-i şeriflerin ya da rivayetlerin kabulüyle ilgilidir. Bu durumda rivayetlerin değeri etrafında da tartışmalar çıktığına dikkat çeken Demircan, "Diğer taraftan dinî metinlerin yorumunda da farklı yaklaşımlarla karşılaşırız. Müslümanlar, problemlerin çözümü olarak içtihadı asırlarca kullanmışlardır. Son birkaç asırdır içtihad kurumunun sağlıklı bir şekilde kullanılmamasının, meselelerin içinden çıkılmaz krizlere dönüşmesine sebep olduğunu müşahade ediyoruz. Tecdid ve güncellenmenin hayati boyutu, içtihad kurumunun işleviyle alakalıdır. Zira İslam, hayatı yönlendiren ve şekillendiren bir dindir. İslam, insanın hayatta karşılaştığı meselelere cevap verememeye başladığında, fonksiyonunu yerine getiremez." diye konuşuyor.

Dinde tecdid ve güncelleme konusu son yıllarda gündeme gelmiş gibi gözükse de tarihi kökenleri olan bir mesele. Dinin temel kaynaklarını korumak kaydıyla tecdid, İslam tarihinin erken dönemlerinden itibaren karşılaşılan bir yaklaşımdır. Tecdid düşüncesi, Müslümanların karşı karşıya kaldıkları sorunları çözmek üzere çıkış yolları aramaları sonucunda gelişmiştir.

Tarihte örnekleri görülen bu tecdid düşüncesinin dışında kalan görüşler ise Müslümanların ilgisine ve kabulüne mazhar olamadı. Zira dinin sabitelerinin değiştirilmesi ya da yenilenmesi, dinde tecdid ve güncelleme olarak değil bir sapma olarak kabul edildi.

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Adnan Demircan'a göre tecdid; dinin sabitelerinde değil, onların yorumlanmasında olur. Buna ihtiyaç duyulmasının temel nedeni, şartların değişmesiyle yorumların günceli yakalayamaması ve hayatın gerisine düşmesidir. Bu durumda yorumların gözden geçirilmesi ve yeniden ele alınması kaçınılmaz olur. Tecdidin bir boyutu da tarihî tecrübemizden ve İslam öncesi geleneklerimizden gelen yanlışların temel kaynaklara göre tashihidir. Tecdid, öncelikle Kur'an-ı Kerim'e ve sünnete aykırılık taşımamalıdır. Yeni bir durum ya da sorun karşısında Kur'an ve sünnetin ruhuna uygun bir çözüm üretme çabası tarih boyunca olmuştur.

Prof. Demircan'a göre, Hz. Peygamberin (s.a.v.) yaşadığı dönemde ve onu takip eden yıllarda Kur'an ve sünnet hakkında farklı yorumlar yapılmamıştır. Henüz bilgi taze olduğu ve nüzul sürecine

şahit olanlar hayatta olduğu için fazla bir ihtilaf bulunmadığı gibi farklı kaynak ve kültürlerden beslenen görüşler de yaygınlaşmamıştı. Ancak zaman geçtikçe tali derecedeki kaynaklar olarak zikredebileceğimiz insanların bilgi birikimi, örf ve âdetleri etkili olmaya başladı. Böylece dinî düşüncede farklı görüşler şekillendi.

Ancak bu yeni görüşler, Kur'an ve sünnete aykırı olduğunda meşruiyet problemi yaşandı. Zira tecdid, dinî düşüncenin kendi dinamikleriyle kendisini yenilemesi hâlinde meşru kabul ediliyordu. İslam medeniyetinde Müslümanların karşı karşıya kaldıkları meseleleri veya dinî alandaki yanlışlıkları düzeltme ve yenileme düşüncesine ilk dönemlerden itibaren şüpheyle bakan ve reddeden bir damarın mevcut olduğu da inkâr edilemez. Esasen hem yenileme hem de yenilemeye karşı olmak iki farklı yöntem olarak İslamî kaynakların yorumuyla ilgili yaklaşımlardır.

"Yenileme ve yenilemeye karşı olmak dini koruma refleksiyle hareket eder"

Prof. Demircan'a göre bu iki yaklaşım da dini koruma refleksiyle hareket ediyor. Aslında geleneği olduğu gibi koruma düşüncesine sahip olanlar da zamana bağlı değişimi tamamen reddetmezler. Nitekim zamanın değişmesiyle ahkâmın değiştiği ilke olarak kabul edilir.

İslam tarihinin erken dönemlerinde tecdid olarak isimlendirilebilecek örneklerin görüldüğünü belirten Prof. Demircan konuya şöyle açıklık getiriyor: "Mesela Hz. Ömer'in (a.s.) halifeliği döneminde çevre devletlerin hâkim oldukları topraklarda fetihler gerçekleştirilince karşılaşılan meseleleri çözmek

Tecdid ile reform arasındaki fark

Prof. Demircan; İslam dünyasındaki tecdid kavramının, reform kavramından farklı anlama sahip olduğunu belirtiyor. Zira reform, Batı medeniyetinin dinamikleri çerçevesinde ortaya çıkan bir kavramdır.

Reformda temel metinlere ve sabitelere yönelik sorgulama, tavır alışı ve tepki söz konusuysen, tecdidde daha çok temel kaynakların hayatla buluşturulması maksadıyla yorumlanması hedeflenir. Tecdid kavramı, İslam tarihinin ilk dönemlerinden itibaren bilinmektedir. Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamberin (s.a.v.) şöyle buyurduğu nakledilir: "Allah, her yüzyılın başında bu ümmet için dinini yenileyecek birini gönderir." (Ebu Dâvûd, "Melahim", 1 [hadis no: 4291]).

Günümüzde tecdid ve ıslah düşüncesi üzerine çalışan birçok âlim ve düşünür bulunduğu dikkat çeken Prof. Demircan, ancak çalışmalarının İslam dünyasında büyük bir harekete dönüştüğünü söylemenin zor olduğunu belirtiyor.

İslam tarihinde temel kaynaklara dayalı olmayan ya da aykırılık ihtiva eden fikir ve yaklaşımların tecdid olarak değerlendirilmediğini, bunun bir tür sapma olarak görüldüğünü hatırlatan Prof. Dr. Adnan Demircan, "Modern dönemde de İslam medeniyetinin maruz kaldığı saldırılardan ve krizden İslam'ın kendi dinamiklerini sorumlu gören ve Batı'nın değerlerini çözüm olarak teklif eden yaklaşımlara sahip aydınlar bulunduğu dikkat çekiyor." ve "Ancak bunların, İslam dünyasında etkili bir karşılığının olmadığı da bir gerçek." ifadelerini kullanıyor.

Yenilenmenin diyalektiği

KADİR CANATAN *

Çok geleneksel görünen ama gerçekte geleneksel olmayan bir görüşe göre güncelleme ve yenilenme dinin doğasına aykırıdır. Din, sabit ve değiştirilemez hükümlerden oluşur. Bunları koyan insan değil, Allah'tır. Kur'an, Allah'ın bir kelamı olduğuna göre güncelleme ve yenilenmeye konu olamaz. İnsanların yapması gereken Kur'an'ı; modern hayata göre uyarlamak değil, bu hayatı Kur'an'a göre düzenlemektir!

Çok makul ve cazip gelen bu görüş, gerçekte geleneksel bir görüş değildir. Gelenek, Kitab'ın tefsirini kabul etmiş ve tefsir bilimi diye bir bilimin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Tefsir tarihine ve kitaplarına baktığımız zaman, bazen bir âyet veya hüküm konusunda birçok görüşlerin serdedildiğini görürüz. Müfessir; farklı görüşleri sunmaktan çekinmez, bilakis hepsini anlatıp tartıştıktan sonra kendi görüşünü beyan eder. Bir konuda birden fazla

görüşün olması, temelde iki sebepten kaynaklanır. İlk olarak kişilerin anlayışları farklıdır ve aynı metni okusalar da bundan farklı şeyleri anlayabilirler. İkinci olarak dinî kaynaklar (*Kur'an ve hadisler*) farklı yorumlara ve anlayışlara açıktır. Burada ifade biçimleri, Arap dilinin özellikleri ve metnin bağlamı gibi birçok etken rol oynar. Tefsir bilimi kadar fıkıh bilimi de farklı görüşlere her zaman açık olmuştur. Kaynaklardan hüküm (*norm*) çıkarma faaliyeti fıkıhın ana meselesidir. Tıpkı tefsirde olduğu gibi kaynaklar farklı okunabileceği gibi, kendisi hakkında hüküm çıkarılacak sosyal bağlam ve hüküm çıkaran fakihin ilmi ve sosyal konumu da anlama faaliyetine etki eder. Fıkıhî görüş farklılıkları farklı mezheplerin de doğuşunu beraberinde getirmiştir. Mezheplerin varlık gerekçesi, reylerin (*görüşlerin*) farklı olmasıdır. Eğer aynı kitabı okuduğumuz hâlde farklı sonuçlara ulaşabiliyorsak, burada sorgulanması gereken şey; farklılıklar değil, bu farklılıklara lakayt kalan ve dini belirli yorumlarla sabitlemek isteyen düşüncedir. Kaynakları (*Kitap ve hadisler*), tarihin bir döneminde anlaşılacak şekliyle sabitlemek, aslında bir dönemin ulemasının (*âlimlerinin*) yorum ve görüşlerini sabitlemek demektir. İşte, bu görüş yeni ve modern bir görüştür. Geleneğe belirli bir bakışın ürünü olan bu görüş geleneksel değil, gelenekçi görüştür. Yani tarihte hiçbir zaman böyle düşünülmemiş bir şeyi, bugün üreten ve geleneği kutsayan bir anlayıştır.

Peki, ne yapmak gerekir?

Aslında yapılması gereken, dinî düşüncede doğru ve isabetli bir başlangıç noktası tespit etmektir.

Bu konuda yoğun düşünen çağdaş düşünürlerden

Abdülkerim Sürüş şöyle bir formülasyon yapmıştır, ki biz de bu formülasyonun iyi bir çıkış noktası olduğunu düşünüyoruz. Sürüş der ki, dinde bir sabit bir de değişken alan vardır. Sabit olan, dinî metnin ya da kaynağın kendisidir. Başka bir deyişle Kur'an metni sabittir ve değiştirilemez. Bununla birlikte dinî kaynakların yorumu değişkenlik arz eder. Yorum, kişiye ve zamana göre değişebilir. Bunun kanıtı, tefsir ve fıkıh bilimlerinin tarihinde farklı görüş ve yorumların ortaya konulmuş olmasıdır. Bu başlangıç noktasını aklımızda tuttuğumuzda, güncelleme ya da yenilenmenin nerede ve nasıl yapılacağı açıktır. Güncelleme ya da yenilenme Kur'an metnini ya da hadisleri değiştirmek değildir. Güncellenmenin alanı, yorum ve içtihadlar alanıdır. Geçmişte yapılan yorumları bire bir takip etmek yerine, çağın ve modern toplumların sorunlarına Kitap ve Sünnet'in ışığında yeni çözümler üretmektir. Bu noktada iki şey olabilir: Bazen eski görüşler yeni yorumlarla değiştirilebilir ki, bu durumda değiştirilen şey dinî nassın kendisi değil âlimlerin yorumlarıdır. Bazen de, yeni sorunlara yepyeni yorumlarla çözümler getirilebilir. Her ikisi de Kur'an'ın çağdaş bir yorumla kavuşturulması ve Müslümanlığımızın yenilenmesi anlamına gelecektir.

Son söz: Yüzyıl kadar önce Said Nursi'nin söylediği gibi, "Ya yeni bir hâl ya izmihlal (çöküş)!" Bundan daha özlü ve cesur söylenmiş bir söz olamaz.

* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Yenilenme bilinci ve İslam

YAŞAR ÇOLAK *

Yenilenme bilinci, hayatın gidişi ile sürekliliği arasında bir köprüdür. Yenilenme; bir taraftan gidişi düzenleme, etkin kılma, daha işlevsel hâle getirme arzusundan kaynaklanır. Bir taraftan da, dönüp geriye bakma, öz eleştiri yapma, anlamı zenginleştirme gibi bir fonksiyon içerir. Yenilenmenin bilince dönüşmesi bir sıkıştırma/yoğunlaşma değil bir genişleme, dengeleri kurma ve önünü görme olayıdır. Kendini yenileyen, düşüncesini ve işlerini yeniler. Yenilenen işler ve ilişkiler yeni heyecanları doğurur. Böylece toplumda içten içe bir canlanma, pozitif bir hareketlilik görülür. Sonuçta kendini yenileyenler, topluma yenilikler sunma gibi bir misyona imkân ve zemin hazırlamış olurlar.

Yenilenme, varoluşa ilişkin sorumluluk üstlenmiş Müslümanlar için daha önemli hatta kaçınılmazdır. Kur'an ifadesiyle her an yeni bir tasarrufta bulunan Yüce Yaraticının yoluna girmiş olanların, hayatîyetlerini ve verimliliklerini koruyabilmek için, kendilerini sürekli yenileme, geliştirme ve nispi olarak da değiştirmeleri zorunludur. Çünkü yenilenmeye direnç, zaman içinde çelişkilerle kucak kucağa yaşama ve heyecanı kaybetme riskini de beraberinde getirecektir. Yenilenme olgusuna, İslam açısından baktığımızda aşağı yukarı aynı şeyler geçerlidir. Onun, sürekli değişen çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek potansiyeli vardır. Bu potansiyel, yenilenme (*tecdid*) yöntemine sahip oluşunda saklıdır. Şu kadar var ki, İslam dini yenilenme olgusuna toptancı bir ret veya kabul anlayışıyla yaklaşmaz. Yenilenmesi gerekenleri yeniler, muhafaza edilmesi gerekenleri korur. Bu sebeple İslam'ın her devirde ve her toplumda geçerli değişmez ve sabit değerleri olduğu gibi zamana ve mekâna, mahallî ihtiyaçlara göre değişiklik arz edebilecek hükümleri mevcuttur. Değişmez hükümler düzgün daire çizimleri elde etmek için kullanılan bir ayağı sabit diğer ayağı hareketli olan pergel gibi işlev görürler. Kılavuzluk yapacak ayağı dikeceğiniz noktayı isabetle seçer ve sağlam tutarsanız onun etrafında genişleyen halkaların kök değerlerle olan irtibatından endişe duymazsınız.

Temel ve sabit hükümler, İslam toplumunu belli bir ahlakî çizgide tutmak ve dejenerasyonu önlemek amacını taşır. Değişebilen hükümler de toplumun zaman ve mekân boyutlu değişim ihtiyacına karşılık verir. Değişimi sağlayan enstrüman içtihadıdır. İctihad ise yeni durumlar karşısında aklın istidlal (*hüküm çıkarma*) faaliyetidir. Kur'an âyetleri ve sahih sünnetin açık hükümlerinde değişiklik söz konusu değildir. Değişen, Kur'an âyetlerinin ve Sünnetin anlaşılma biçimleridir. Bizim yenilenme bilincini diri tutmaya en çok muhtaç olduğumuz alan da budur. Zira Kur'an'ın, insanlığı götürmek istediği hedeflerde herhangi bir değişiklik olamaz. Ancak hedeflere doğru ilerlerken araçları yenilemek kaçınılmazdır. Araçları yenileyemez isek belki de farkında olmadan hedeflerden de her geçen gün uzaklaşmış olacağız. Hayatın anlamını bulmak isteyen hakikat arayışı içindeki insanların yolunun bir şekilde kesiştiği bir rahmet olan İslam'a yapılabilecek en büyük haksızlık, onu değişim dinamiklerinden mahrum göstermektir. Bunun için kesif ve çok etkin propagandalar yapılıyor. Bunun önüne geçmek, Müslümanların müşterek davası olmalıdır.

* İbn Haldun Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi.

“

Dinin bir kanadı mükellefiyet, bir kanadı muhabbettir

”

İçtihad denildiğinde ne anlamalıyız?

Evvela her bir konuyu anlarken lügat manasıyla başlayıp sonra ıstılahî manasına geçmek lazım. İçtihad; sözlükte bir zorluğu yenmek, bir külfeti aşmak, bir kapalılığı gidermek, aşikâr etmek için bütün bir gayretle çalışmak, ona vakit hatta gerekirse ömür tahsis etmek manasına gelir. İstılahta ise herhangi bir kaidenin kişiye ve topluma göre uygulanmasındaki farklılıkları gözeterek ona uygun bir hâle getirmek ve herkesin anlayışına sunmak manasına gelir.

“

“Esas sünnet, Efendimiz Hazretlerinin (s.a.v.) neyi, ne zaman, hangi hikmet tahtında yapmıştır onu araştırmak, öğrenmek, bilmek ve o hikmete uygun hareket etmektir.”

Ve fıkhıta genellikle şöyle bir tabir vardır: İctihad, usulü fıkhıta değil fıru-ı fıkhıta yapılır. Yani herhangi bir nassın, âyet veya hadisin uygulanması sırasında en uygun uygulama nasıl olur? Çünkü Efendimiz Hazretleri (s.a.v.), Hz. Aişe'nin (a.s.) tabiriyle canlı Kur'an'dı. Denilir ki Kur'an'daki ahkâmı fiil hâline dönmesi, bu yalnızca ahlaki açıdan algılanıyor fevkalade eksik elbette İslam ahlakıdır ama ahlaktan ibaret değildir. Bir de ibadet var. Allah, Kuran-ı Kerim'de namazı kılın, rükû edin, secde edin diyor. Secdenin şeklinin başı iki defa yere koymak, rükûnun şeklinin yere paralel bedeni yere eğmek olduğu Kur'an'da yazmıyor. Bunları Efendimizden (s.a.v.) öğreniyoruz. Ama bunun yanı sıra mesela iftitah tekbirinde Efendimiz Hazretlerinin (s.a.v.) omuz hizasına kadar elleri kaldırdığı, kulak memesine kadar kaldırdığı hatta dirseklerini kırmadan havaya kadar kaldırdığı gibi değişik uygulamaları var. Bunların içinden toplumların tercihine, göre o toplumun usulüne, ahlakına, hayat tarzına uygun olanını seçmek müçtehidlerin işi... Mesela biz Hanefi fıkhında çocuklarımıza öğretirken, gusül abdesti alırken ağza burnu su vermek farzdır deriz. Değildir. Farz olması için lisanen yazılması lazım Kur'an-ı Kerim'de. Böyle bir şey yok. Bir tek prensip var, vücudun dışını yıkamak. İşte burada içtihad devreye giriyor. Mesela İmam-ı Azam hazretleri diyor ki: Ağız ve burun dışarıyla çok temas hâlinde olduğu için vücudun dışı sayılır bu emir oraya dâhildir, dolayısıyla yıkamak lazım. İmam Şafii hazretleri diyor ki ağız ve burun vücudun dışı ve teni değildir. Basit söylüyoruz ama bunlar o kadar basit değil yani.

Mesela yine namazın farzı; slogan hâlinde ezberlediğimiz kıyam, kırat, rükû, sücut... Kıyamdan kasıt nedir? Biz muhakkikler değil mukallitler olduğumuz için biz sadece taklit ediyoruz ve hikmetini de araştırmıyoruz. Hakiki sünnet Efendimizin (s.a.v.) tatbikatını aynen yapmak demek değildir. O, çocuk seviyesindekilerin işidir. Esas sünnet, Efendimiz Hazretlerinin (s.a.v.) neyi, ne zaman, hangi hikmet tahtında yapmıştır onu araştırmak, öğrenmek, bilmek ve o hikmete uygun hareket etmektir.

Çağın ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak “İctihad” yapacak kimsede bulunması gereken şartlar nelerdir?

İctihad yapma şartları, ne dün için ne bugün için ne de yarın için değişmez. İstinbât kaideleri denen bir takım kaideler vardır. Yani ibare çözmekle başlar bu. Şimdi Arapça bilenler, eğer ibare çözme dersi almamışsa ibare çözemezler. Bunun yanı sıra Arapça konuşmayan Müslüman kardeşlerimiz, Urduca konuşanlar, Farsça konuşanlar, Türkçe konuşanlar Arapça bilmiyor ama ibare çözmeyi öğrenmiş. Kur'an-ı Kerim'i cümle cümle ibare olarak çözer ama Arapça

Ömer Tuğrul İnançer

konuşamaz. Bakkaldan peynir alamaz. Bunun yanı sıra günlük hayatı Arapça konuşan Lübnanlı Hristiyan da hatta Lübnanlı Müslüman, Suudlu Müslüman gibi günlük bu ilimle meşgul olmamış olan da ibare çözemez. Dolayısıyla evvela Arapçayı yani demin arz ettim ya konu konuşulurken evvela lügat manasından başlanır. Lügat manasından sonra istilahî manasına geçilir. Lügat manası Kur'an-ı Kerim'in âyetlerinin de lügat manasıyla çözülmesi ise ibare çözenin birinci basamağıdır. Bir kere Arapça bilecek hem de ibare çözebilecek kadar. Bir misal arz edeyim; tarihimizde meşhur Kadızâdeliler ile Sivâsiler kavgası vardır. Çıkış noktası şu: Kur'an-ı Kerim'de bir âyet var, “Her zerre Allah'ı tesbih eder fakat siz bunun farkına varmazsınız!” Hz. Pir Abdülmecid Sivâsi Efendimiz buyuruyor ki, “Ben farkına varırım!” Kadızâdeli Mehmet Efendi de âyete aykırı laf söyledi, kâfirdir, diyor. Hâlbuki Abdülmecid Sivâsi Hazretleri, Arapça gramer kitabı yazacak kadar çok iyi Arapça âlimidir. Diyor ki; bu âyetteki fiil çekimi ve özne arasındaki rabita, “hepiniz anlamazsınız” ama anlayanlarınız vardır manasına gelir. “Ben o anlayanlardanım” diye bunu sadece lisan kaidesi ile ispat ediyor ve Kadızâdeyi susturuyor. Şimdi burada evvela müçtehid olabilmek için bu derecede Arapçayı iyi bilmek lazım. Sonra tarih, kozmografya, astronomi, tıp, matematik, geometrisiyle beraber... Şimdi hepsini sayamayacağım ama benim bildiğim 17 tane ilmi, ordinaryüs profesör seviyesinde bilmek lazımdır, müçtehid olabilmek için.

İctihad mekanizması hakkı verilerek icra edildiğinde bugünün sorunlarını/ihtiyaçlarını karşılayabilir mi? Yahut çözemeyeceği hususlar olabilir mi? İstişare, aynı zamanda Efendimiz Hazretlerinin (s.a.v.) sünnetine riayet edilerek yapılan bir fiil ol-

“17 tane ilmi, ordinaryüs profesör seviyesinde bilmek lazımdır, müçtehid olabilmek için.”

duğu için Efendimiz Hazretlerinin (s.a.v.) ruhaniyetinin de teşrif edeceği ve yardımda bulunacağı, şefaat buyuracağı izahtan varestedir. Ama bunu maddî kafayla düşünenler algılayamazlar. İstişarenin çözemeyeceği hiçbir mesele yoktur. Çünkü dinî mübînî İslam... Mübîn; açık, aşikâr, bilinen, anlaşılabilen demektir. “Allah, kuluna taşıyamayacağı yükü yüklememiştir!” yani bu meseleler varsa, bu meseleleri çözecek kabiliyet de mutlaka verilmiştir. Ama tekrar tekrar arz ediyorum mukallitlikle, maymunlukla olmaz. Çünkü en iyi mukallitler, maymunlardır. Biz hazreti insanız, Allah'ın yeryüzünde halifesiyiz, O'nun esmasını taşıyoruz. O'nun ruhundan ruh üfürdüğü varlıkları. Eşref-i mahlûkatız. Onun için de mükellefiyetimiz var. Ama yeterli olmamak gibi bir problem, bizim mukallitliğimizden kaynaklanıyor. Taklidi bırakıp tahkike yükselirsek, çözülemeyecek hiçbir mesele yoktur. Ayrıca bugünün meseleleri diye ortaya koyduğumuz şeylerin geçmişte nasıl çözüldüğünü hiç incelemediğimiz için eskiden bunun çözümü yokmuş gibi yeni çözümler icadı peşinde koşuyoruz. Hâlbuki mutlaka çözümü olmuştur. Yeter ki yeterince inceleme yapalım. Tabii 1928'den önce yazılmış ilim kitaplarını okumaktan aciz bir toplum

Ömer Tuğrul İnançer

”

“Evvla moda denen şeyin ne olduğuna, lügat manasına bir bakalım. Moda kelimesinin manası, geçici heves demektir. Bir ilmî mesele, günün modasına göre usullendirilerek çözülemez.”

olduğumuz için, yazı inkılabından öncesini okuyamadığımız için, ancak doksana bir senedir okuyabildiğimiz için, o da okuduğumuzun ne kadarını anlıyoruz. Eski Türkçe bilen kaç kişi var Türkiye’de... Onun için eskiden ne olduğunu bilmiyoruz. Eski ile rabitamız koştuk. Köksüz kaldık. Yeniden kök salmaya çalışıyoruz. Bundan ibaret.

Zaman zaman var olan usul geleneğimizi yetersiz veya demode bulanların alternatif usul teklifleri gündeme gelmektedir. Bu hususta ne söylemek istersiniz?

Evvla moda denen şeyin ne olduğuna, lügat manasına bir bakalım. Moda kelimesinin manası, geçici heves demektir. Bir ilmî mesele, günün modasına göre usullendirilerek çözülemez. 18. asırdan önce rasyonalizm yoktu. İlim alışverişi vardı. Aklına güvenmek yerine âlime güvenmek vardı. İlme güvenmek, ilim bir yuvarlak kavramdır. İnsana, Allah, insandan tecelli eder. Kâğıttan, kitaptan değil. Bunun en tipik örneği de Efendimiz Hazretlerine (s.a.v.) gelen Cebrail’in (a.s.) bin defa geldiyse dokuz yüz doksan dokuzu insan suretindedir. Niye? Başka surette de gelebilirdi. Oradaki manayı kavramak lazım... Onun için en hakikî mürşit ilimdir lafı da geçerli bir laf değildir. İlim, senin kendi gayretinle aldığın şey ise, onun adı ilim değil. Ahmet’in Mehmet’in yazdığı kitabı okuyarak, o kitapta böyle yazıyor bu kitapta böyle yazıyor demek nâkilliktir. Onu hoparlörler ve papağanlar senden benden daha iyi yapar. İlim, âlimin sana verdikleridir. Yani insandan kaynaklanır. Evvla bunu doğru anlamamız lazım. Öyle insanımız yok diye metodu demode görmek, fevkalade küstahlıktır. Bu şöyle bir benlikten kaynaklanıyor. Eskilerin hepsi geriye, biz çok ileriyiz. Senin büyük ninen tokmakla dere başında çamaşır yıkıyordu. Ninen, evde leğende ve teknede yıkıyordu. Annen, merdaneli çamaşır makinesinde yıkıyordu. Hanımın, şimdi tam otomatik kurutmalı makinede yıkıyor. Bunun adı gelişmek midir? Teknolojinin gelişmesini medeniyet ve ilerilik saymak, dolayısıyla eskileri de hep geri saymak... Büyük ninenin tok-

makla yıkadığı çamaşırın temizliği ile hanımının düğmeli makinede yıkadığı çamaşırda temizlik farkı var mı? Yok. Hanımın daha az yoruluyor. Temizlikte fark yok. Kim demiş demode diye? Temizlik her zaman vardır. Makine değiştirmeyi modernlik mi zannediyorlar? Ayrıca deterjan kullanarak, denizine varıncaya kadar dünyayı kirleten cinayet yerine büyük ninen külle, kille hiçbir pisliği olmayan madde ile çamaşır yıkıyordu. Bana sorarsan o daha ileri... Öyleyse, “Günümüz daha ileri, eski metotlar geri, değiştirmek lazım!” fikri bizatihi çok eski bir kafadır. Sen evvla eski ecdadının eteklerine eriş, ondan sonra tenkid etmeye kalk. Bugünün metoduyulaymış! Maalesef bunu yapanlar var. İsmail Hakkı Bursevî Efendimizin “Rûhu’l-Beyân” tefsirini Türkçeye tercüme ettiler ve bastılar. O kitabın ön sözünün veya takdim yazısının altında bir sürü profesör imzası var. Ve orada şöyle bir cümle var; “Bugünün ilmi ile açıklanması mümkün olmayan bazı hususlar, bu kitaptan kaldırılmıştır.” Bre cahiller, İsmail Hakkı Efendimizin aklının erdiği şeye, senin bugünkü kıt aklın yetmiyor diye onun kitabına yazdığı hususu hangi hakla, hangi telif hakkına riyayetsizlikle kaldırıyor? Bir de utanmadan buna imza atıyorsun. Ortalığın ayağa kalkması lazım... Sen, “Shakespeare’in, Voltaire’in, Descartes’in herhangi bir eserinin bugünün şartlarına uymuyor, ben burasını neşretmiyorum.” diye yaz bakıyım da bak ne oluyor dışarıda. Ama biz İsmail Hakkı Bursevî gibi bir zatın yazdığı eseri -ki dünyanın en yüksek, gelmiş geçmiş muhabbet tarafına ba-

“İstişarenin çözemeyeceği hiçbir mesele yoktur. Çünkü dinî mübînî İslam... Mübîn; açık, aşikâr, bilinen, anlaşılabilen demektir. ‘Allah, kuluna taşıyamayacağı yükü yüklememiştir!’ yani bu meseleler varsa, bu meseleleri çözecek kabiliyet de mutlaka verilmiştir. Ama tekrar tekrar arz ediyorum mukallitlikle, maymunlukla olmaz.”

kılarak yapılmış tek tefsiridir- değiştirebiliyoruz. Onun için bu işler öyle modayla, usul değiştirmekle olmaz. Kimse kendi yeteneksizliğini, kendi cahilliğini ecdada yüklemesin. Evvela ecdadı öğrensinler, İmam-ı Âzam’ın attığı tırnak olsunlar. Acaba İmam-ı Şafii’nin “*Kitab-ı el-Umm*”ülü orijinal hâliyle okuyabiliyorlar mı? Bugün sizin sorduğunuz bu soruyu fikir diye ortaya atanlara ben soruyorum. İmam-ı Şafii’nin “*Kitab-ı Umm*”ülünü acaba okumuşlar mı? “*Kitab-ı Umm*”ülü önce anlasınlar sonra metot değiştirirler.

Tecdid ve ihya kavramlarının içtihadla ilişkisi nedir?

Tecdid, malum yenileme; ihya, hayat verme. Allah (c.c.) bu kitabı ben indirdim -hatta kitap yerine zikir kelimesi geçer orada, malum- kıyamete kadar da hükmünü koruyacak olan benim buyuruyor. Dolayısıyla yenilenmesi ve canlandırılması İslam’ın mümkün değildir. Allah’ın işine müdahale edilmez. Müslümanları yenilemek ve Müslümanlara hayat vermek ise doğru, o yapılması lazım. Çünkü İslam başka, ne yazık ki bugünkü Müslümanlar başka. Kaidelerde bir değişiklik yok. Sen hele bir kaideliyi tatbik et, bakalım bugünkü hâlinle kalacak mısın kalmayacak mısın? O kaidelerin hiçbirini tatbik etme, kendi bildiğine, nefesine git, sonra kabahati kaideye yükle. Nerede bu bolluk ya? Ne münasebet. Neyi tecdid ediyorsun? Neyi ihya ediyorsun? Müslümanlığı tecdid ve ihya edeceksen, ona hepimiz muhtacız. Ama yok bu laf İslam’a aitse, tanrılık taslama haddini bil, derler adama. Çünkü dinin vazih, koruyucusu peygamber değildir, Allah’tır. Hem öyledir hem öyle olduğunu, “*Ben, kıyamete kadar bunun hükmünü koruyacağım.*” dediğini biliyoruz. Nitekim noktası virgüllü şimdiye kadar hiç değişmemiş. Fakat asr-ı saadetten beri kaideye aykırı davrananlar var. Ama asr-ı saadette Cenab-ı Peygamber (s.a.v.) ve hayatı dolayısıyla, onun ikazıyla hemen düzeltilebiliyor. Ona rağmen mirasla ilgili âyetler nazil olduğu zaman Abdullah İbn Mesud (a.s.) gibi Abdullah İbn Abbas (a.s.) gibi Hz. Aişe (a.s.) gibi malum çok büyük bir İslam hukuku âlimidir Hz. Aişe (a.s.)... O âyetin tatbikata intikalinde Efendimiz Hazretlerine (s.a.v.) ayrı ayrı fikirler beyan ediyorlar. Ne buyuruyorlar bu durumda Efendimiz Hazretleri (s.a.v.), “*Senin dediğin gibi tatbik edilecek ortam da*

Ömer Tuğrul İnançer

olabilir, o zaman öyle yaparsınız.” Ve bu hususta yedi tane ayrı fikir vardır. Doğru dürüst İslam miras hukuku bilsek yani buna ferâiz ilmi denir. O zaman miras hukukundaki içtihadın daha asr-ı saadette başladığını kabul ederiz. Bir başka genel misal; Efendimiz (s.a.v.) hac ettikten sonra on binlerce, 124 bin olduğu rivayeti var da bunlar hepsi Efendimizle (s.a.v.) direkt görüşmemişlerdir ama diyelim ki binlerce kişi ilk defa hac ediyorlar. Ya Rasulullah, ben şu yerde şöyle yaptım, bu yerde böyle yaptım, bir birinden farklı teferruatla ilgili hususları arz ediyorlar, kendi fiilleriyle ilgili. Efendimiz Hazretlerinin (s.a.v.), hiçbirine seninki yanlış olmuş veya olmamış dediği vaki değil. Doğru, öyle yapmışsın, doğru yapmışsın, iyi yapmışsın, bütün verdiği cevaplar bu. Çünkü teferruat hakkında soruyorlar. Haccın bir tane şartı vardır: Arafat’ta olmak. Gerisi hepsi teferruat. Çünkü hepsinin telafisi var ama Arafat’ta olmamanın telafisi yok. Onun için hadis gayet sarih, “*el-hacc-u Arafat*”. Hac, Arafat’tır. Peki, tavaf? Yapmazsan deve kesersin. Allah’tan özür dilersin. Hac yanmaz. Ama Arafat’a çıkmazsan hac yanar. Yani yanar değil olmaz. Bu teferruata Efendimiz (s.a.v.), olur, diyor.

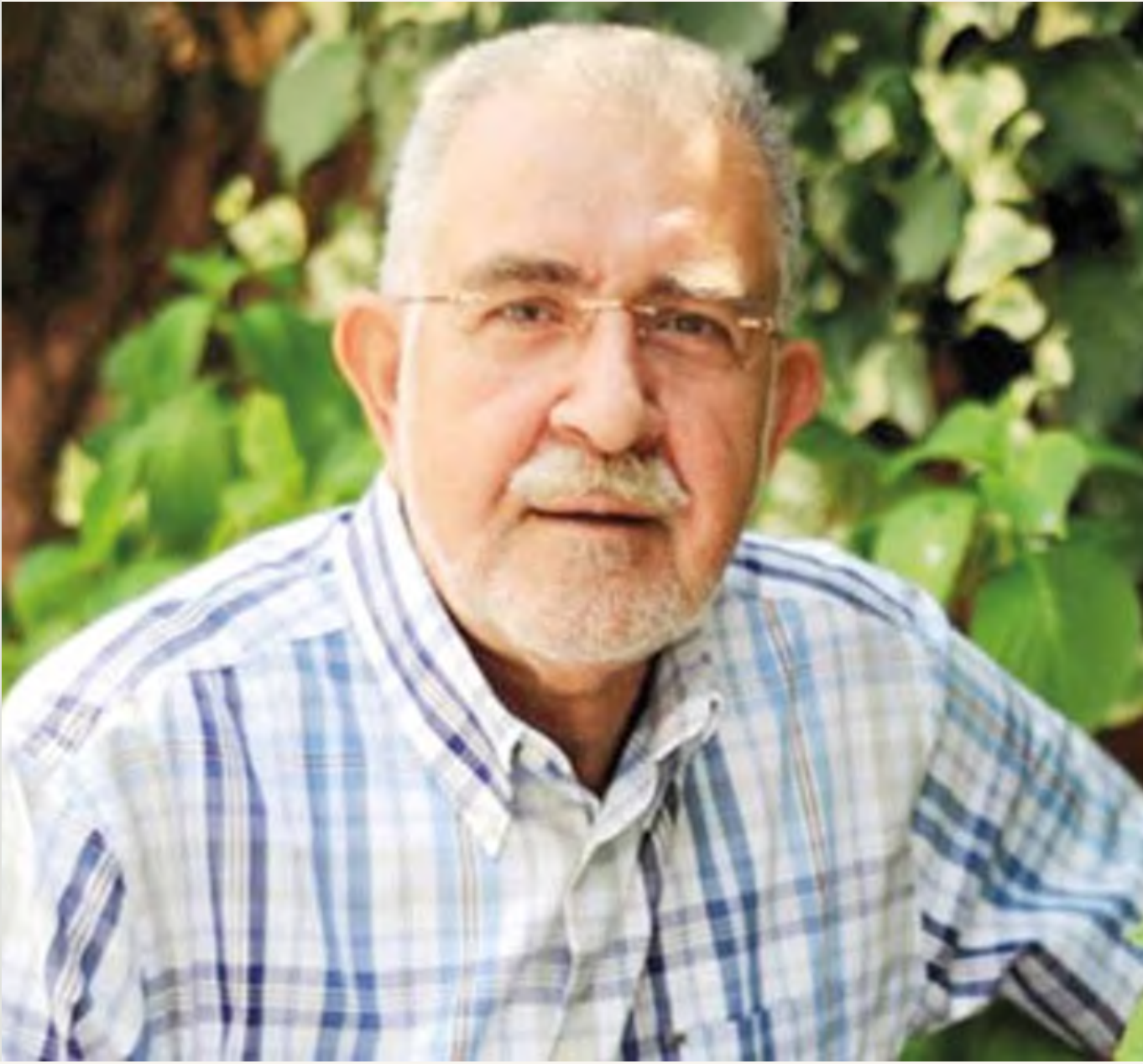
İslam’ın sabiteler kısmına giren yönleri hangileridir? Ve bu yönün tecdid ve ihyayla münasebeti nedir?

Sabiteler, Kur’an-ı Kerim’deki farzlardır. Tabii bu farzlarla birlikte haramlar ve helaller meselesidir. Bakın İslam’da ibâha yani mubah olma esastır. Allah (c.c.), kullarına, ihsan buyurduğu nimetleri sayıydu Kur’an-ı Kerim birkaç kütüphane cildi kadar olurdu. Onun için nadir olan haramları saymıştır. Sayılmamış haramların dışında her şey helal-

“Allah’ın saydığı haramlara haram katmak, ne peygamberin ne müçtehidin ne şunun bunun yetkisinde değildir. Sayılanların dışında haram yoktur. Bunun dışında sosyal içtihadla, siyasî güçle, şunla bunla, Allah’ın haram kılmadığına haram demek, küfürdür.”

dir. Buna ne müçtehidin hatta - bu tabir güzel değil ama Efendimiz (s.a.v.) beni affeder- Rasulullah Efendimizin (s.a.v.) bile gücü yetmez, Allah’ın koyduğu kaideye kaide ilave etmek... Zaten bütün peygamberlerin ve Efendimizin (s.a.v.) de tabii “*İsmet*” ve “*Sıdk*” sıfatı böyle bir şeyi önler. Böyle bir şeye meydan vermez. Allah’tan aldığını tebliğ eder. Dolayısıyla Allah’ın saydığı haramlara haram katmak, ne peygamberin ne müçtehidin ne şunun bunun yetkisinde değildir. Sayılanların dışında haram yoktur. Bunun dışında sosyal içtihadla, siyasî güçle, şunla bunla, Allah’ın haram kılmadığına haram demek, küfürdür. Yani kâfir olur. Bir insan sabah-tan akşama kadar içki içse ve “*Allah beni affetsin!*”

Ömer Tuğrul İnançer

”

Normal mevsimlerde kışın palto giyersin, yazın ince giyersin. Bu bir değişkenlik değildir. Günlük hayatın gereğidir. İslam'da bir şey değişmez. Müslümanlar, kendi nefislerinden kaynaklanan değişiklikleri İslam'da değişiklik olarak görmesinler.”

dese, o benim sarhoş din kardeşimdir. O, benim sevgilimdir. Öteki herif; hiç içmiyor, ağzına içki sürmüyor ama “Nereden çıkardınız kardeşim içkinin haram olduğunu?” diyor. O, benim kardeşim değildir. O, kâfirdir. Arz edebildim mi? Öyleyse Allah'ın koyduğu kaidelerin üstüne kaide koymak veya o kaidelerden birini veya birkaçını çıkarmak küfür alametidir. Öyleyse sabiteler bunlardır. Bunun dışında sabite diye bir şey yoktur.

İslam'ın değişkenler kısmı hangi alanları kapsar? İslam'ın sabiteleri de değişkenleri de yoktur. Normal mevsimlerde kışın palto giyersin, yazın ince giyersin. Bu bir değişkenlik değildir. Günlük hayatın gereğidir. İslam'da bir şey değişmez. Müslümanlar, kendi nefislerinden kaynaklanan değişiklikleri İslam'da değişiklik olarak görmesinler. İslam'da hiçbir şey de-

ğişmez. İctihadlar da değişmez. Bu, sabit demek değildir. Yeni bir ihtiyaç hâsıl olduğunda yeniden ictihad yapılır demektir. Bundan ibarettir ama zaten öyle yeni bir şey olmuyor. Efendim, fezaya gidiyor, gitsin... Soruyorlar, “Kutuptaki adam nasıl namaz kılacak?” Aç kitabı oku, yazıyor. En yakın ikamet yeri, yerleşiklik yeri neresi ise onun namaz vaktine göre namaz kılarısın. Kutupta altı ay yaz, altı ay kış oluyormuş. Olmuyor öyle bir şey, olmuyor. Sadece güneş tamamen batmadığı için yazın, zifiri karanlık olmuyor, kırık karanlık oluyor. Kışın da pırl pırl aydınlık olmuyor, hafif bir alaca aydınlık oluyor. Bu da kaç gün sürüyor biliyor musun? Üç gün. İslam'da sabiteler ve değişkenler yoktur, bunlar; oryantalistlerin, şarkiyatçıların, akvaryumu dışarıdan seyredenlerin, balıkların hayatı hakkında fikir mütalaa etmeleri gibidir. Akvaryuma girsinler, o zaman öğrenirler nasıl yaşanacağını.

Değişkenlerin tecdidi denince ne anlamalıyız?

İki yüz sene evvel Kuzey Afrikalı kadın, çarşaf; Rumelili kadın, ferace; Afganistanlı, İranlı kadın, çadır giyiyor idi. Kıyafetlerin isimleri bu. Bunları değişken olarak görmek mümkün değil. Çünkü Cenab-ı Hak bunları örfe bırakmış. Mesela Hz. Ali (a.s.), “Ya Rasulallah (s.a.v.) benim hiç mahm mülküm yok ama iki tane kalkanım var.” deyince, Efendimiz (s.a.v.), “Kalkanının birini sat, Fatıma'yla (a.s.) olan nikâhın için gelen misafirlere bir şey ikram et.” diye cevap veriyor. Sonra Hz. Ali de (a.s.), kalkanının birini satıp bal şerbeti ikram ediyor misafirlere. Yani düğünde bir şey ikram etmek sabitedir; bizim mahallede tarhana çorbası ikram edilir, sizin mahallede etli pilav ikram edilir, ötekisinin mahallesinde de bal şerbeti ikram edilir. Bunların adı değişkense bunları ben, değişken olarak görmüyorum. Burada mühim olan düğünde bir şey ikram edilmesidir. Mesela

”

“Ben, Efendimizin (s.a.v.), topluluğumuz tarafından, bütün Müslüman toplumu tarafından tanınmadığı fikrindeyim. Çünkü varlığından haberdar olmak, tanımak demek değildir.”

nikâhta kadına mihr verilir. Bizde altın verilir. Azerbaycan'da gümüş verilir. Çölde bidonla su verilir mesela...

İslamî ilim merkezleri bu ihtiyacı karşılayacak ilim adamları yetiştirmede neden eksik kalmaktadır? Bu hususta neler önerirsiniz?

İslami ilim merkezleri önce ilmihal öğretsinler. Biz ilmihal bilmiyoruz daha, ilmihal. Allah Kur'an-ı Kerim'inde, Müslümanların vasıflarını sayarken, “Allah'ın hudutlarını muhafaza ederler” buyuruyor. Hudut, malum, had kelimesinin çoğuludur. Yani Müslümanlar, hadlerini bilirler. Öyle olması lazım, Allah öyle tarif ediyor. Biz haddimizi bilmiyoruz, ilmihal bilmeden İbn Arabî okumaya kalkıyoruz. Bu farklılıkları anlamak için önce haddimizi bileceğiz. Önce ilmihal öğreneceğiz. Sonra en çok baştan başa ihmal ettiğimiz muhabbet faslı, hiç yok... Hâlbuki din, insanı yükselten ve ilerleten bir kurumdur. Bunu dünyevî bir misalle anlatmaya çalışsak; kuş türü. Kuş, hem yürür hem yükselir. Neyle yapar bunu? Çift kanadıyla yapar. İşte dinin bir kanadı mükellefiyet, bir kanadı muhabbettir. Muhabbet kanadını kırdılar. Onun için şimdi yükselemiyoruz. Kuş ayağı ile yürümeye çalışıyoruz. O da sadece hayatın günlük ihtiyaçlarını gidermekle sınırlı kalıyor. Bir kere İslam merkezi diye bir şey yok. Bu kadar ayrı, bu kadar tevhitte kopmuşuz. Ha günümüze gelirsek, elhamdülillah 1930-1952 arasındaki ezansızlık zulmü yok. Bugün birtakım gayretler var, doğru. Doğru ama bugün aynı zamanda ne oldum deliliği de var. Evvela eğitim, öğretim denen belanın kalkıp, talim ve terbiye verilmesi lazım. Efendim işte onun karşılığı o kelimeler değil mi? Öyle olsaydı böyle demezdik. Çünkü talim, artı terbiye, maarif neticesini verir. Eğitim, artı öğretim, işte bugünkü hiç neticesini veriyor.

Bak, Efendimiz (s.a.v.) ne buyuruyor; “Dünyası için dinini, dini için dünyasını terk eden bizden değildir.” Dünyaya dünya kadar, dine din kadar ehemmiyet vereceksin. Birini ehemmiyetsiz kılamazsın. Onun için o dengeleri kurmak da hep Efendimizin (s.a.v.) ölçüsüdür. Ben, Efendimizin (s.a.v.), topluluğumuz tarafından, bütün Müslüman toplumu tarafından tanınmadığı fikrindeyim. Çünkü varlığından haberdar olmak, tanımak demek değildir. Çok basit, bu yazıyı okuyanlar kendilerine sorsunlar, bir insanın en yakını nikâhlıdır. Ve Efendimizin (s.a.v.) muhterem zevceleri Ahzab Suresindeki âyete göre müminlerin anneleridir. Biz daha anasının adını bile bilmeyen Müslümanlarız. Herkes kendine sorsun bakayım, Efendimizin (s.a.v.) zevcelerinin yalnızca isimlerini sayabilecekler mi? Sonra, “Ben, Peygamberi (s.a.v.) tanıyorum” diyor. Çözüm, Efendimizi (s.a.v.) tanımadır. Onun hayatı seniyesinde, bizim her derdimize deva, her kelimize ilaç vardır. Yeter ki tanıyalım.

Kudüs Şairi: Nuri Pakdil

*Kudüs sevdahsı, yedi güzel adamın ağabeyi,
antiemperyalist, antikapitalist, antinasyonalist,
antisiyonist, antifaşist, antifiravunist, devrimci Nuri
Pakdil, tedavi gördüğü hastanede 18 Ekim 2019'da
Hakk'ın rahmetine kavuştu.*

- **1934** yılında Kahramanmaraş'ta dünyaya geldi.
- **Lise eğitiminin** ardından İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi.
- **İlk çalışmalarını**, şiir ve deneme türlerinde memleketinde "Demokrasiye Hizmet" gazetesinde yayımladı.
- **Lisedeyken** "Hamle" adında bir dergi çıkardı.
- **1969** yılında Rasim Özdenören, Âdil Erdem Bayazıt ve Mehmet Akif İnan ile birlikte "Edebiyat" dergisini ve 1972'de Edebiyat Dergisi Yayınlarını kurdu.
- **Edebiyat Dergisi** Yayınları, 1972-1984 yılları arasında 18'i Nuri Pakdil imzasını taşıyan 45 kitap yayımladı.
- **2013** yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülüne layık görüldü.
- **Kasım 2014**'te Necip Fazıl Saygı Ödülünün ilkini aldı.
- **2015** yılında en büyük hayali olan Kudüs'e giderek Mescid-i Aksa'da Cuma namazı kıldı.
- **18 Ekim 2019**'da 85 yaşında Ankara'da tedavi gördüğü hastanede hayata veda etti.

Anneler ve Kudüsler

*Tûr Dağımı yaşa
Ki bilesin nerde Kudüs
Ben Kudüs'ü kol saati gibi taşıyorum*

*

*Ayarlanmadan Kudüs'e
Boşuna vakit geçirirsin
Buz tutar
Gözün görmez olur*

*

*Gel
Anne ol
Çünkü anne
Bir çocuktan bir Kudüs yapar*

*

*Adam baba olunca
İçinde bir Kudüs canlanır*

*

*Yürü kardeşim
Ayaklarına bir Kudüs gücü gelsin*

(Ocak 1972)

Değişmek ve kendi kalmak geriliminde tecdidi konuşmak

VAHDETTİN IŞIK *

Bilindiği gibi erken dönem modernleşme teorileri, dinin hükmünü tamamladığı varsayımıyla kutsalın yerine akli konumlandırılmayı hedeflemişti. Avrupa'nın küresel iktidar odağı olmasıyla sonuçlanan yeni gelişmelerle bu yeni ideolojinin, Avrupa-dışı dünyada da izdüşümleri oldu. Bu çerçevede İslam âleminde de Batı felsefesini anlamaya çalışan yoğun bir çaba olduğunu biliyoruz. Bahsi geçen çabayı sarf eden entelektüellerin bir kısmı, Aydınlanma düşüncesine eklemlenmeyi, başka bir kısmı tarihî mirası olduğu gibi korumayı tercih etti. Üçüncü bir mahfil ise hem Aydınlanmacı tutuma karşı tavır almayı hem de kendi medeniyetini tevarüs ettiren birikimin zaafı ile yüzleşmeyi gerekli görüyordu. Bu sonuncu tercihi yapanların çizgisini İslamî tecdid hareketi olarak adlandırabiliriz.

Kuşkusuz İslamî tecdid hareketi, modernleşmenin meydan okuması ile ortaya çıkmış değildir. Nitekim İslamî gelenekteki ana akımları hatırlamak, bir İslamî tecdid geleneğinden bahsetmenin mümkün olduğunu bizlere gösterecektir. Bu bağlamda açıklayıcı olduğunu varsaydığım tasnife göre, İslam geleneğinde iki ana tutumdan bahsedebiliriz. Bu çizgilerden biri "Medîne Örfü"nü esas alan "amelî ve naklî gelenek"tir. İkincisi ise, farklı kültürlerle karşılaşmanın Müslümanları yüz yüze getirdiği soru(n)ların üstesinden gelebilmek için "aklî-nazarî yaklaşım"ı önelemekteydi. Elbette bu tasnifi, iki ana tutumdaki önceliği ifade etmek için kullanıyoruz. Zira, "amelî ve naklî gelenek"te aklî ve nazarî bir veçhe bulunduğu gibi, "nazarî gelenek"te de elbette amelin ve naklin bir değeri bulunmaktadır.⁽¹⁾

Kanaatimizce Batı ile sürdürülen ilişkilerde yaşanan bu gerilim, Müslümanlar arasında süregelen tartışmalarda hâlâ etkisini önemli ölçüde sürdürüyor. Bu gerilimi, İslam düşüncesinin tecdid geleneği içerisinde çözmeyi hedefleyen ciddi bir birikim oluşmuş durumdadır. Bu geleneğin ve son dönem Osmanlı ulemasının önemli temsilcilerinden

olan merhum Elmalılı Hamdi Efendi, Ocak 1909'da yayımlanan "Makâle-i Mühimme" başlıklı yazısında tam da bu gerilim alanını müzakere etmektedir.⁽²⁾ Onun, "Fıkâh, çağın muhtelif meselelerini kuşatacak şekilde yeni açılımlar mı gerçekleştirecek yoksa kendi içine kapanarak ülkeyi bir taassuba mı sürükleyecek?" mealindeki soruya verdiği cevap da dönemin meşhur tartışma başlıklarından birisi olan "İslam'ın terakkiye mani olup olmadığı meselesi"ne dair söyledikleri de "yeni" ile "muhkem" olan arasındaki ilişkiyi belirlemedeki rikkatini göstermesi bakımından önemlidir.⁽³⁾ Hamdi Efendi'ye göre terakki kavramı, çok yönlü ve izafi bir manaya sahiptir. Dünyada hiçbir şey, tek başına terakkiyi temin edemez. Ona göre, ebedî hayata müteveccih olmayan insan ruhu, gerçek huzuru kaybeder. İnsanın beş on günlük ömründe nail olabileceği saadet dahi ahirete yönelik çabalarının semeresidir. Bu sebeple insanın değeri, maddî imkânlarına göre değil salih amellerine ve faziletine göre belirlenebilir. Bu yüzden de "terakki, mazideki kıymetlerden istiğna değil onları ta'dilat ve keşfiyat-ı cedide ile daha mütekâmil kıymetlere iblağ etmek" ile mümkündür. Onun ifadesiyle söylersek, terakki için yapılması gereken ise "servet-i eslâfa servet-i ahlâfı zammeylemektir."⁽⁴⁾

Hamdi Efendi, bu "mutedil" tutumunda yalnız değildir. Çağdaşı olan Ahmed Naim Bey de

"müstağni kalamayacağımız şey, vaz'-ı cedîdden ziyâde, keşf-i kadîmdir" derken bir yabancılaşmaya yol açmamak için tecdidin kadim olana istinaden yapılabileceğini vurgulamaktadır.⁽⁵⁾ Benzer bir şekilde Said Halim Paşa'nın "ıslahât ve ta'dilat" ile "tebdilen ıslâh" arasındaki farkı ayrıntılı bir şekilde açıklaması da aynı bağlamda anlaşılmalıdır. Paşa'ya göre, yabancılaşmış aydınların yenilenmeden anladıkları şey; öncelikle mevcut olanı terk etmek, ardından da onu yıkıp yerine Avrupâî olanı ikame etmektir. Bunların kötümserliğe düşmesinin sebebi de vatanındaki her şeyi, ıslahat ve düzeltmelerle kurtulamayacak kadar bozuk görmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun için aydının nazarında düzeltip ıslah etmek, mevcut olanı terk edip

değiştirmek, yıkıp atmak için bir vesiledir. Hâlbuki düzelterek ıslah etmek yerine değiştirme yoluna gitmek, tamamen yeni bir şeyi denemek demektir. Bu hâlde ise insanlar, eskiden kazanılmış ve çoğu acı tecrübelerle mal olmuş birçok bilgi ve tecrübeden mahrum kalır, istifade edemez.⁽⁶⁾ Oysa yapılması gereken; herhangi bir şeyde görülen mahzur veya kusurun lüzum-u ta'dili ve ıslahı hissedildiği anda ta'dil ve ıslahına çalışmaktır. Tam da bu noktada neyin korunması, neyin hangi ölçü ve mahiyette değiştirilmesi gerektiği hususuna açıklık kazandırmak önemlidir. Elmalılı Hamdi Efendi'nin yaptığı aşağıdaki değerlendirme bu ihtiyacın hangi eksenlerde konuşulması gerektiğini anlamamıza ciddi katkılar sunuyor:

"İlim adamlarının umumiyetle muhafazakâr oldukları inkâr edilemez. Ve yine bundan dolayı ehl-i ilmin herhangi bir teceddüd ve hârîka dâ'vası karşısında ibtidâen şüpheye düşmesi haklıdır. Fakat bunun böyle olması ale'l-umûm havârîki inkâr ederek saha-i imkânî câmid bir ittrâdın yed-i tahakkümüne teslim etmeyi icab ettirmez... Ehl-i ilim, bütün ittrâdâtı hazfedene ve mâzî ile bütün alâkalarını kesmek isteyen hevâî bir müteceddid olamazsa da terakkîye karşı da doymak bilmeyen bir hurs-ı iştihâ taşır; o muhafazakâr iken aynı zamanda terakkî-perverdir."⁽⁷⁾

Görüldüğü gibi Elmalılı Hamdi Efendi'ye göre bizi biz yapan değerleri korumak ile değişimin tabiiliği arasında bir tercih yapmak zaruret olmadığı gibi "kendî kalmak" ve tarihî toplumsal değişim arasında bir sıkışma yaşamak zorunda da değiliz. Bu ikilemleri aşmada İslamî tecdid geleneğinin mutedil tutumuna tutunmak yeterlidir.⁽⁸⁾

Kaynakça

- 1) Mezkûr tasnifle ilgili olarak bkz.; Fahreddin er-Râzî, Muhammed b. Ömer b. Huseyn, Menâkıbu'l-İmam eş-Şâfiî, thk. Ahmed Hicâzi Sekkâ, Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezher, Kâhire, 1986, 389, Aktaran; Ahmet Uyar, Hadisleri/Sünneti Anlamada Farklı Yaklaşımlar, bilimname V, 2004/2, s. 31.
- 2) Elmalılı M. Hamdi Yazır, "Makâle-i Mühimme", Beyânü'l-Hak, s. 18, 9 Muharrem 1327/31 Ocak 1909.
- 3) Elmalılı M. Hamdi Yazır, "Müslümanlık Mâni-i Terakki Değil, Zâmin-i Terakkîdir", Sebülürreşad, s. 544-545, 27 Zilkade 1341/11 Temmuz 1923.
- 4) Elmalılı Hamdi Yazır, "Metâlib ve Mezâhib Tercümesi, Dibâce, Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1341/M. 1923, s. 16
- 5) Babanzâde Ahmet Naim, "Mukaddime", Paul Janet, Mebdâ-i Felsefe'den Birinci Kitap İlmü'n-Nefs tercümesi, s. 5, İstanbul, Matbaa-yı Amire, 1331.
- 6) Said Halim Paşa, Said Halim Paşa Külliyyati, "Buhran-ı Fikrimiz", Haz: Vahdettin Işık, KeTeBe Yay., s. 125, İstanbul, 2019.
- 7) Elmalılı Hamdi Efendi, "İlhâd Ne Büyük Cehalettir!", Sebülürreşad, S. 628, 7 Cemaziyelevvel 1343 (4 Aralık 1924), s. 49-52.
- 8) Elmalılı Hamdi Efendi, "Teceddüdün Şer'an Lüzümü ve Şerâti", Sebülürreşad, C. 23, S. 574, 28 Rebi'ul-evvel 1342, s. 1,18; Sebülürreşad, C. 23, S. 575, 28 Rebi'ul-evvel 1342, s. 38-39.

* İbn Haldun Üniversitesi Felsefe Bölümü.

İstikamet üzere oluş ve dönüştürücü kuvve(ler)

MEHMET ÖZAY *

İslam dininin, Müslüman tekinin ve toplumunun yaşam pratikleri üzerindeki etkisi istikamet üzere bir yapılaşmadır. Bir başka bağlamda söylemek gerekirse aslına yani insanın yaratılış gayesine rücu ettirerek, fitratına uygun bir bireysel ve toplumsal yapı içerisinde kendini var kılması anlamı taşır. Bu yaklaşım, Müslüman tekinin ve toplumunun insan olmanın gerektirdiği karakteristiklerin yapılaşmasından kaynaklanan bir tür sürekli değişim içerisinde olduğuna gönderme yapar. Bazı bağlamlarda yenilenme de diyebileceğimiz bu değişim, merkezkaç niteliğiyle değil, merkezle sürekli etkileşim hâlinde bir anlayışın hâkim olduğu ve bunun Müslüman tekini sürekli dinamizm içinde tuttuğu bir durumla bağlantılıdır. Bunun böyle olması, insanın hataya düştüğünde, yerinden kalkışı ve doğruluğu yani hatalarından uzaklaşarak doğruya yönelmesi ve istikamet üzere olması, onun Yaratıcısı ile irtibatında bir yenilenme ve bir dirilme olarak tezahür eder. Bu yaklaşım, ideal olmasa da adına İslam toplumu denilen bünyenin içerisinde yaşam süren her bir Müslüman teki

için geçerli, anlamlı bir süreçtir. Bu süreç, İslam toplumu içerisinde yer alan Müslüman teki için geçerli iken, onun bu süreç içerisinde var olmasının rasyonalitesi bağlı bulunduğu dinî-toplumsal yapıyla bağı ve bağlılığıdır. Bu bağlılık; kendinde, gönüllü olmak kadar, toplumsallığın gereği olarak bir tür zorunluluğu da bünyesinde taşır. Gerek kişi gerek içinde yer aldığı toplumsal yapının gelişen yaşam koşulları içerisinde üstlendiği rol ve işlevler, yerine getirmesi beklenen görev ve ödevler, hayatı anlamlı kılacak yapısal unsurlar içerisindeki yeri, bizatihi düzenlilikler zincirine tekabül ederler. Öyle ki, bu bir anlamda öznesi Müslüman teki olan, sürekli bir yapının inşasının kendinde ve zorunlu oluşuyla da bağlantılıdır. Düzenlilikler zinciri olarak da adlandırılabilir bu yapıda kopmaların olmaması için adına yenilenme, yenilenme denilen süreçlerin zaman içerisinde ortaya çıkması da, Müslüman toplumun içerisinde yer aldığı durumla bağlantılıdır. Buraya kadarki açıklamanın, herhangi bir dış bağlamın zorlamasına maruz kalınmadan ve böylesi bir dış zorlamanın gerektirdiği süreçlere ihtiyaç duyulmadan bir İslam toplumunda yenilenme süreçlerinin ortaya konulduğu bir zemine işaret ettiği ortadadır. Bununla birlikte, adına modern denilen ve bazı farklılıklar ve değişimlerle birlikte, hâlen yaşamakta olduğumuz dönemi ortaya çıkaran Batı Avrupa merkezli gelişmelerin neden olduğu, insan-kutsal, insan-insan ve insan-doğa ilişkilerinde derin kırılmalara yol açan bir süreç içerisindeyiz. Bu durum, sadece ilgili Avrupa toplumlarıyla sınırlı olmayan, aksine tedrici olarak kendinde, kasıtlı ve dönem dönem tesadüfi denilebilecek gelişmelerle de içerisinde bir kısım Müslüman toplumların da olduğu farklı toplum ve medeniyet evrenlerine doğru yayıldığı, tarihî verilerle

ortadadır. Söz konusu bu süreçler içerisinde bilimsel gelişmeler, keşifler, devrimler vb. yer alırken, adına sömürgecilik denilen yapı ile farklı coğrafyalara ve toplumlara nüfuzu görülmüştür. Doğrudan ve/ya dolaylı olarak bu nüfuz; sanıldığının aksine, sadece on dokuzuncu yüzyıl ikinci yarısı ve devamıyla değil, aksine çok daha erken dönemlerden itibaren Müslüman toplumların gündemine girmiştir. Batı'da hâkim dinî yapının içine doğduğu mevcut toplumsal sistemler ile yaşadığı uyumsuzluk, nihayetinde bir dönüşüme, ayrışmaya ve kopuşa konu olması kendi iç dinamiklerinin bir eseri ve zorunluluğu olarak zuhur etmiştir. Öte yandan, sömürgecilik ile tedrici olarak Müslüman toplumlar üzerinde benzer bir etkinin oluşturulması kasıtlı bir güçle ve/ya etkileşime açık olmanın getirdiği tedricilikle gündeme taşınırken, Müslüman toplumlarda teşvik edilen, özendirilen benzeri bir değişim olgusunun etkileri bugüne kadar yürürlükte olmaya devam etmiştir. Bu etkinin kasıtlılığı, sömürgeci yapıların bizatihi ortama egemen olmalarından kaynaklanan ve adına sömürge ahlaki dediğim bir sürece tekabül ediyor. Sömürge ahlakının, öteki yani Müslüman birey ve toplum üzerinde bıraktığı tesir, bu birey ve toplumu varoluşunun dayanak noktası olan dini dönüştürmeye sevk etmesiyle dikkat çekmektedir. Artık bu süreç, yukarıda dikkat çekilen İslam toplumuna has istikamet üzere olma durumunu anlama ve anlamlandırmada farklılıklara yol açarak İslam toplumu içinde kendine bir meşruiyet sağlamaktadır. Aradan geçen görece uzun tarihsel döneme bakıldığında İslam toplumlarında bir yıkım olduğu söylenmese de, tastamam bir ikilemin mevcudiyetinin hâkim olduğu ileri sürülebilir.

* İbn Haldun Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

İحياء التراث وتجديد علومه

حمزة البكري *

اقتضت الحكمة الإلهية أن تكون الحياة في هذه الأرض متجددة، فلا يمضي يوم إلا ويخلفه يوم آخر، ولا ينقضي عصر إلا ويلحقه عصر بعده، وهكذا تتعاقب الأجيال مُتطلعة في بعض أفرادها إلى التجديد والتغيير، وراكنة في بعض آخر إلى الثبات والركود.

ثم إن المتطلعين إلى التجديد يختلفون في مفهومه وحدوده ومجالاته وأمور أخرى عديدة متعلقة به، ما بين موشع ومضيق، وقد وقع هذا الاختلاف عبر العصور، إلا أن هذا الاختلاف قد ارتفعت وتيرته واحتد استقطابه في القرنين الأخيرين (التاسع عشر والعشرين) وفي عصرنا الحاضر، تبعاً لانتشار فلسفة الحدأة وما بعد الحدأة، وكان من نتائج ذلك أن التزم الباحثون - انبهاراً منهم بنظريات هذه الفلسفة البراقة أو ألزموا نظراً إلى التبعية الفكرية التي فرضتها هذه الفلسفة العارمة - مع اختلاف مدراسهم واتجاهاتهم وتياراتهم، ألزموا أو ألزموا على أن يبحثوا مسألة التجديد تحت

في التراث الفقهي واللغوي وغيرهما.

ومن هنا يظهر بوضوح أن التراث العلمي في كل حقل معرفي لا يقبل (التجديد بمعنى الانتقائية في قبول بعضه ورفض بعضه الآخر)، ذلك أن هذه الانتقائية تُفقد تلك الأسس التي كانت السبب في جعله تراثاً، وتعيده إلى علوم متفرقة ومعارف متناثرة، فهذا التجديد من شأنه أن يُضيع التراث هويته، وأن يذيبه في أنواع أخرى من التراث مُوازية له، إلا أنه - أعني التراث - مُفتقر في ديمومته وحيويته إلى (التجديد في مسائله وفروعه) بالتنقيح والتحرير والإصلاح، من غير مصادمة للأسس والمنهج، ثم بتعيين المسائل المُستحدثة وتصورها تصوراً سليماً والحكم عليها بأحكام مبنية على هذه الأسس وناشئة عن استصحاب هذا المنهج، وبغير التجديد بهذا المعنى - وهو في الحقيقة تجديد في علوم التراث لا في التراث نفسه - يتوقف التراث عن الاستمرار، وينقلب شيئاً فشيئاً إلى تاريخ.

ثم إن المنهج والأسس في أي تراث أمر يصعب إدراكه في المراحل الأولى من تلقي العلوم، بل لا مبالغة في القول إنه يخفى على كثير ممن طال اشتغاله بالعلم وظن أنه بلغ فيه مراتب المجتهدين، ولا يُدرکه إلا قلة من المتخصصين، فيظهر نادراً في الأوساط العلمية لعدم وفرة من يحسن بيانه وتقديره، ولذا ينبغي (إحياءه) حيناً بعد حين كلما طرأ عليه الضعف في الأذهان، وإليه يُشير كلام العلامة الكوثري حيث قال في «مقالته» ص 94: «التجديد في تخاطب الضد الأول - يعني: الصحابة والتابعين - بمعنى: إعادة الجدوة والقوة إلى الشيء الذي كاد أن يُبليه الزمن»، يعني: أن ما ورد في السنة وأقوال الصحابة من الحث على التجديد ومذحه فإنما يُفسر بهذا المعنى الذي عبّرنا عنه آنفاً بـ(الإحياء).

* كلية العلوم الإسلامية \ جامعة ابن خلدون

RÖPORTAJ

Prof. Dr. Tahsin Görgün

“

Ümmetin içinde içtihad ehliyetine sahip insanların varlığı, farz-ı kifayedir

”

Prof. Dr. Tahsin Görgün

“

İçtihad denildiğinde ne anlamalıyız?

İçtihad; müdellel bir şekilde, genelgeçer bir usule bağlı olarak (buna yöntemli bir şekilde de diyebiliriz) mesele halletme faaliyetidir. İçtihadın keyfiyeti de karşı karşıya kalınan meselelerin keyfiyeti ile doğrudan alakalıdır. Tekil meseleler tekil içtihadlarla halledilirken, tümel/küllî meseleler küllî içtihadlarla halledilir. Benzer bir durum; fertlerin hayatlarında ortaya çıkan meselelerin çözüldüğü içtihadlarla, kurumsal alanda ortaya çıkan meselelerin çözülmesi ile ilgili içtihadlar arasında fark olabilir. Ama aynı şekilde kamusal denilen alanlarla ilgili içtihadlar da, alanın mahiyetine uygun bir şekilde gerçekleşir. Burada içtihadın failinin hüviyeti, mevzusunun mahiyeti ile doğrudan ilgilidir. İçtihad, esas itibarıyla şahsî ise de, duruma göre kurumlar da bu vazifeyi üstlenebilir.

Röportaj: Muhammed Akaydın

Prof. Dr. Tahsin Görgün kimdir?

Lisans eğitimini 1984 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde "Elmalı Hamdi Yazır'ın Görüşleri ve İlim Felsefesi" başlıklı bitirme teziyle tamamladı. Freie Universität Berlin'de "Sprache, andlung und Norm" (Dil, Davranış ve Hüküm) başlıklı tezi ile fıkıh usulü ve felsefe doktorası yaptı. 1995 yılında Türkiye'ye dönerek İSAM'da (İslam Araştırmaları Merkezi) araştırmacı olarak çalışmaya başladı. 2005-2007 yılları arasında Almanya'da Frankfurt Goethe Üniversitesinde ve Viyana Üniversitesinde misafir hoca olarak bulundu. Temel ilgi alanları arasında fıkıh usulü, Osmanlı dönemi ve Meverâünnehir ağırlıklı olmak üzere İslam düşüncesi tarihi, felsefenin dil, bilgi, ahlak, tarih, siyaset, bilim, toplum gibi muhtelif konuları, Kur'an araştırmaları, Osmanlı-Batı ilişkileri ve Osmanlı'nın Batı'ya tesiri, Alman idealist felsefesi ve hermenötik gibi konular yer almaktadır.

Çağın ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak "İctihad" yapacak kimsede bulunması gereken şartlar nelerdir?

Kısaca din ve dünyayı bilmek diyebiliriz. Biraz daha açıklayacak olursak; icthadın ön şartı, karşı karşıya kalınan meselenin mahiyetini bilmektir. Meseleler tabii değildir; verili durumlarda yani bir dünya içinde ortaya çıkarlar. Dolayısı ile neyin ne anlamda mesele olduğunu tespit edebilmek için, nasıl bir dünyada yaşandığının bilinmesi şarttır. Diğer taraftan mesele dediğimizde duruma göre mevcut olan ve sürdürülmesi gereken bir durum söz konusu olabileceği gibi, mevcut olmakla birlikte mevcut hâliyle yeterli olmayan, dolayısı ile geliştirilmesi gereken bir durum da söz konusu olabilir. Bunun ötesinde karşılaşılan ve muhtelif şekillerde aşılması gereken durumlar da mesele olarak karşımıza çıkabilir.

İctihad mekanizması hakkı verilerek icra edildiğinde bugünün sorunlarını/ihtiyaçlarını karşılayabilir mi? Yahut çözemeyeceği hususlar olabilir mi? İctihad, meseleleri halletme faaliyetinin adıdır; dolayısı ile her mesele halletme faaliyeti, tanım gereği icthaddır. Dolayısı ile meseleleri halletmenin yegâne yolu icthaddır. Bu, herkesin icthad yapabileceği veya icthad yapması gerektiği gibi anlaşılmalıdır. Tabii ki herkes müctehid değildir, olamaz da. Aynı şekilde eğer yeni meseleler ortaya çıkmış ve şimdiye kadar ortaya konulmuş olan çözümlerle halledilemiyorsa, o zaman icthad bir vecibe olarak karşımıza çıkar. Şöyle de diyebiliriz: Ümmetin içinde icthad ehliyetine sahip insanların varlığı, farz-ı kifayedir. Dolayısı ile ümmetin icthada ehil insanlar yetiştirilmesi ve kurumlar oluşturması bir vecibedir.

Zaman zaman var olan usul geleneğimizi yetersiz veya demode bulanların alternatif usul teklifleri gündeme gelmektedir. Bu hususta ne söylemek istersiniz?

Klasik fıkıh usulünde alternatif bir mesele halletme yöntemi mevcut değildir; fıkıh usulünün en ciddi alternatifi, sömürgeleşmektir. Sömürgeleşme sürecinde birçok aslı unsurumuz yanında fıkıh usulü de etkisiz bir hâle getirilmiştir. Müslümanlar arasında fıkıh usulünün artık yetersiz ve demode olduğunu düşünenler, sömürge şartlarına teslim olarak, bunun alternatifsiz olduğunu zannedenlerdir. Dolayısı ile sömürge şartlarının zorunlu olmadığını ve aynı zamanda aşılamaz olmadığını farkında olmak, fıkıh usulünün geçerli ve etkin olabileceğini düşünebilmenin ön şartıdır.

Yapısal olarak hayatın kontrol edildiği ve sömürgeleşme çerçevesinde oluşan formel yapıların fertlerin hayatını kuşatarak belirleme iddiasında olduğu şartlarda, ferdi ve ferdin vazgeçilemez olduğu esastan hareket eden fıkıh usulü arasında esaslı bir uyumsuzluk olduğu açıktır. Ancak formel yapılar, sömürge sürecinin bir neticesi olarak değil de, Müslümanların karşı karşıya kaldıkları meselelerin hallinin bir yolu olarak geliştirilmiş olursa, o zaman, ferdi hayatın kendisine dayandığı ilkeler ile formel yapıların esasını teşkil eden ilkeler arasında bulunan özdeşlik sayesinde, herhangi bir uyumsuzluk söz konusu olmayacaktır. Böylesi bir durumda fıkıh usulü terk edilmeyecek, aksine muhafaza edilerek, formel yapıları da ihata edecek şekilde inkişaf ettirilecektir. Böylesi bir inkişaf durumunda fıkıh usulünün sa-

"İctihad, esas itibarıyla şahsî ise de, duruma göre kurumlar da bu vazifeyi üstlenebilir."

dece Müslümanlar için değil, ferdiyeti terk etmek istemeyen bütün insanlar ve toplumlar için, ne kadar önemli ve esaslı imkânları içinde taşıdığını görmek ve göstermek mümkün olacaktır.

Tecdid ve ihya kavramlarının icthadla ilişkisi nedir? Tecdid ve ihya birbirleri ile irtibatlı iki önemli kavramdır. Tecdid, Müslümanların hayatlarında ortaya çıkan yeniliklerin geçmiş birikimle irtibatlandırılarak, bütünüün parçası hâline getirilmeleri anlamına gelmektedir. İhya ise Müslümanların fert ve toplum olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) ile irtibatının muhtelif mertebelerde hissedilir kılınmasıdır. Bu sebeple tecdidin de ihyanın da icthadla derin bir irtibatı bulunmaktadır. Mesela tecdid günümüzde, formel yapılarla ferdi hayat arasındaki irtibatı, biri diğerinin aleyhine bir durum oluşturmayacak şekilde temellendirmek olarak mümkün gözüküyor. İhya ise mesela Müslümanların bir taraftan ferdi olarak hayırseverlik faaliyetlerini yürütürken, diğer taraftan bunu kurumsal faaliyetler hâline getirmeleri yoluyla gerçekleştirilebilir.

"Tecdid, Müslümanların hayatlarında ortaya çıkan yeniliklerin geçmiş birikimle irtibatlandırılarak, bütünüün parçası hâline getirilmeleri anlamına gelmektedir."

Prof. Dr. Tahsin Görgün

”

“Bizim hayatımızda yakîni olandan hareketle zannî olan alanları tanzim etmemiz; sonra bunları bir tertip içerisinde telif etmemiz, medeniyetimizi ihya etmemiz anlamına gelecektir.”

Benzer bir durum ilim alanı ile alakalı olarak söylenebilir: İlim, hem ferdî olarak söz konusu olabileceği gibi kurumsal bir bilgi ve kurumsal bir hafızadan da bahsetmek gerekir. Bu çerçevede ilimle iştiğal etmeyi hem fertlerin hem de kurumların yapması ve bu yolla ümmetin ve aynı zamanda insanlığın karşı karşıya kaldığı meselelerin halli yönünde gayret göstermek tecdid ve ihyanın günümüzde hem mümkün hem de gerekli olduğunu anlamak için gösterilebilecek misallerdir. Bütün bunlar belirli bir usule bağlı ve müdellel bir şekilde yapılırsa, buna içtihad denilir. Dolayısı ile tecdid ve ihya, içtihad olmadan mümkün değildir.

İslam'ın sabiteler kısmına giren yönleri hangileridir? Ve bu yönün tecdid ve ihyayla münasebeti nedir?

İslam'da sabit ve değişkenden bahsetmek uygun bir ifade şekli değildir. Dolayısı ile ben sorudaki ifadeyi değil de, maksadı dikkate alarak şunu söyleyebilirim: İslam dini ve medeniyeti bir bütündür. Ancak bu bütün içinde kesin ve yakîn ifade eden, dolayısı ile bütün zamanlarda bütün mekânlarda herkes için bağlayıcı unsurlar olduğu gibi, zannî olan ve dolayısı ile mahiyetleri gereği yorum gerektiren ve yoruma açık unsurlar vardır. Yakîn ifade eden bağlayıcı unsurlar derken ilk akla gelen husus ise, Sahabe icmanın ger-

çekleştiği, 54 farz gibi mütevâtir konulardır. Dolayısı ile mütevâtir olarak bildiğimiz hususlar, bilgi ile varlığı özdeş olduğu, dolayısı ile yaşanırken zorunlu olarak bilinen ve bilinmesi ile yaşanmasının bir ve aynı şey olduğu hususlardır.

İslam'ın değişkenler kısmı hangi alanları kapsar? Biraz önce ifade ettiğim gibi İslam söz konusu olduğunda “değişken” tabiri uygun bir tabir değildir; bizim klasik dilimiz kat'i ve zannî ayrımını yapmaktadır. Böyle olunca bizde delillerin kat'iliği ve zanniliğine bağlı olarak bir ayrım anlamlıdır. Zannî olan alanın neredeyse sınırı yoktur. Dolayısı ile zannî olan alanın kat'i/yakîni olanla irtibatlandırılarak, kat'i olanı tahkim etmek ve onun inkişafını sağlamak için, bir usule bağlı olarak müdellel bir şekilde düzenlenmesi, dini ilim ve medeniyet haline getirir. Dolayısı ile bizim hayatımızda yakîni olandan hareketle zannî olan alanları tanzim etmemiz; sonra bunları bir tertip içerisinde telif etmemiz, medeniyetimizi ihya etmemiz anlamına gelecektir.

Değişkenlerin tecdidini denince ne anlamalıyız?

Zannî olan alanda içtihad, içtihadı nakz etmez; bu alanda yapılacak bütün mesele çözme gayretlerinin iki esası vardır: İchtihad, içtihadı nakz etmez yani eğer müdellel ve genelgeçer bir usule bağlı olarak bir çözüm teklifi getirilirse, başka bir usule bağlı olarak geliştirilmiş olan başka bir çözüm teklifini engellemez. Ancak bir konunun, bir meselenin halledilmesi ile ilgili birbirinden farklı birden fazla çözüm teklifi varsa ve bu tekliflerin hepsinin aynı anda uygulanması mümkün değilse, o zaman, bu teklifler arasında tercihin nasıl yapılabileceğinin de usulünü geliştirmek gerekir. İkincisi ise zann, yakîn ile zail olmaz. Yani geliştirilecek bütün çözüm tekliflerinin Müslümanlığın mütevâtir zemini ile uyumlu olması, onu muhafaza etmesinin ötesinde tahkim ve takviye ederek inkişaf ettirmesi gereklidir.

Diğer taraftan ihya ve tecdid, biraz önce de ifade ettiğim gibi, sadece zannî olan alanla alakalı değildir; Müslümanlar zaman içerisinde din açısından mütevâtir olan birçok hususta da tecdid ve ihya meselesi ile karşı karşıya kalabilirler. Mesela Allah, birdir ve âlimdir; bu her bir Müslümanın baştan kabul etmesi gereken, dinin “yakîn”leri arasındadır. Ancak burada

kullanılan “bir”lik ve “ilim” ile ilgili meselelerin manalarını, farklı mertebelerde ve farklı şekillerde ifade etmek gerekir. Beş yaşındaki bir çocuğa bunu anlatmanın yolu ile yetişkin bir matematikçi, bir fizikçi veya bir felsefeciye anlatmanın yolu aynı olmadığı gibi; matematiğin, fiziğin ve felsefenin o günkü verilerine de bağlıdır. Benzer bir durum peygamberlik için geçerlidir. Peygamberliğe iman dinin esaslarından, kısaca zarurat-ı diniyye'dendir. Ancak bununla müminlerin irtibatının keyfiyeti zaman zaman tecdid ve ihyayı gerektirebilir.

İslamî ilim merkezleri bu ihtiyacı karşılayacak ilim adamları yetiştirmede neden eksik kalmaktadır?

Bu hususta neler önerirsiniz?

Meselenin esasını din ve dünyayı bilmek teşkil etmektedir. Din derken kastettiğimizi sadece “Kitap ve Sünnet” olarak tahdit etmek yeterli değildir; buna biz bugün kısaca bütün bir İslam medeniyeti birikimi diyebiliriz. Diğer taraftan dünya derken de kastettiğimiz, bugünü dikkate alarak söyleyecek olursak, son iki yüzyılda Batılıların oluşumuna önyak oldukları düzenler ve düzeneklerdir. Bu düzenler ve düzenekler her ne kadar Batı'da ortaya çıkmış olsalar da bugün, bütün bir yerkürede etkin durumdadır. Müslümanların hayatında da bu düzenler ve düzenekler, onlar onu iyi veya kötü olarak görseler de görmeseler de, etkin durumdadırlar. Dünyayı bilmek, bugün içinde yaşadığımız şartların çok farklı cihetlerden bilinmesi anlamına gelmektedir.

Günümüzde Müslümanlar, diğer insanlar gibi, devasa meselelerle karşı karşıyadır ve bu meseleleri halletme hususunda belli bir “yetkimsizlik”, “ehil olmayış” hâlinededirler. Bunun en önemli sebebi, sanki ortaya çıkan ve karşılaşılan meselelerin kaynağının Müslümanlar olmaması; bir yerlerde ortaya çıkan bazı “yapıların” Müslümanları, sebebine tam da vakıf olamadıkları durumlara maruz bırakmaları gibi gözükmektedir. Meseleler ancak Müslümanların, Müslüman olarak hayatlarında bir yer ve mana kazandıktan sonra, bahis mevzusu olabilmektedir. Eğer Müslümanlar, sebeplerini bilemedikleri bir “şey”e maruz kalıyorlarsa, ona ya uymak veya karşı çıkmak zorunda kalırlar. Her ikisi de mesele ile karşılaşmayı engeller. Durumlar, Müslümanların hayatında bir yer almaya başladıktan sonra, Müslümanlar, Müslüman olarak bu durumu bir mesele hâline getirebilirler. Son bir buçuk iki asırda karşı karşıya kaldığımız temel mesele, neyle karşı karşıya olduğumuz hususunda yaşadığımız belirsizlik idi. Bugün bu konuda yüz yıl öncesine göre daha birikimli ve daha tecrübeliyiz.

Kısaca meseleleri çözme gayretlerinin başarılı olmasının ön şartı, meselelerin bizim hayatımızda bulunması ve bunun da bizim hayatımızla doğrudan irtibatlı olmasıdır. Yani halledilemeyen problemlerin esasını, bu problemleri Müslümanların oluşturmamış olması teşkil eder. Ortaya çıkmasına sebep/vesile olmadığımız meseleleri halletmede başarılı olamazsınız. Yani sadece oluşumuna katkıda bulunduğunuz meseleleri halletme konusunda başarılı olabilirsiniz. Problem sizden kaynaklanmıyorsa ama siz ona maruz kalıyorsanız, o zaman, o problemi teşhis etmede ciddi engeller ortaya çıkar; bu engelleri aşmadan, problemi halletme konusunda bir adım atamazsınız.

Günümüzde ilim adamlarımız ve ilim merkezlerimiz; geçmiş, bugünü ve geleceği ile kendi hayatımızı araştırmanın mevzusu hâline getirebilirlerse, çözümleri de buradan hareketle geliştirmek mümkün olacaktır.

@ | www.turgev.org ☎ | 0 212 532 1996

HER ŞEY *TAMAM!* Bİ' SEN EKSİKSİN!

Geleceğine yürürken kalbinden geçen ne varsa, senin için hazırladık.

Çok yönlü gelişimin için atölyeler yaptık, için rahat etsin diye maksimum güvenlik sağladık.
Sen yorulma diye en merkezi yerlere konumlandık, gelecek hayalini tam kalbimize konumladık.

Her şey tamam. Biz seni bekliyoruz!

Modernleşme sürecinde Muhammed İktbal

İslam dünyasının modernleşme sürecine girmesinden itibaren içtihad, taklit ve tecdid kavramları baskın bir şekilde Müslümanların gündemlerinde yer edindi ve bu gündemi konu edinen oldukça zengin bir çağdaş literatür ortaya çıktı. Bu kavramlar, gerek müstakil olarak gerekse muhtelif şahısların eserleri çerçevesinde sıklıkla ele alınıyor.

İslam dünyasının modernleşme hikâyesinde Hint alt kıtasında yaşananlar ve modernleşme sürecinin hemen öncesinde yaşamış olan Şah Veliyyullah Dihlevî sonrasında onun görüşlerini referans aldığı iddia eden kimi müelliflerin içtihad ve taklit kavramı etrafındaki farklılaşmalarına göz atmak ve bu çerçevede özellikle Muhammed İktbal'in içtihad anlayışını değerlendirmek önemli.

Bu konuda, İstanbul Şehir Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Özgür Kavak'ın konuya ilişkin yazdığı makale önemli bir kaynak teşkil ediyor.

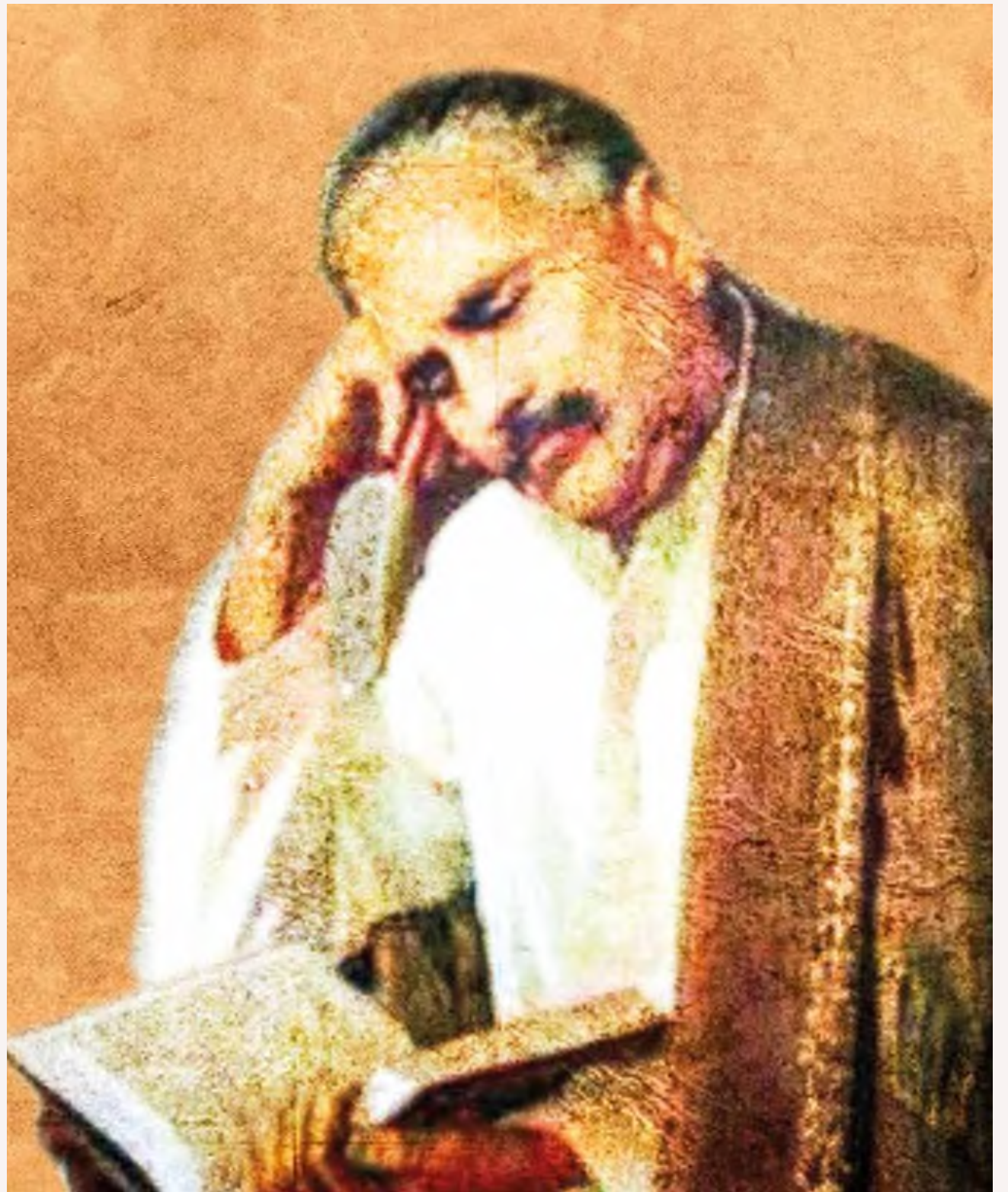
Kavak'a göre; Şah Veliyyullah Dihlevî, çok sayıda eser ve bu eserlerini bizzat okuttuğu, başta Hint alt kıtası olmak üzere İslam dünyasının çeşitli coğrafyalarından gelip onun halkasına katılmış pek çok talebe bırakarak 1762 yılında vefat ettiğinde oğlu Şah Abdulazîz, Medrese-i Rahîmiyye'de müderris olarak onun yerine geçmiştir. Şah Veliyyullah'ın diğer oğullarının da katılımıyla mezkûr medresede devam eden bu faaliyet bir sonraki nesil tarafından da sürdürüldü. Medrese-i Rahîmiyye, 1857'de İngiliz ordusu tarafından yıkılınca bölgedeki ilmi faaliyet de son buldu. Bu tarih, alt kıta Müslümanları için bir dönüm noktasıdır; zira alt kıtadaki İngiliz hâkimiyeti bütünüyle perçinlenmiştir. Bu noktayı dönüm noktası kılan esas âmil ise modernitenin artık bütün veçheleriyle Müslümanlar üzerinde etkili olmaya başlamasıdır.

Hint alt kıtası başta olmak üzere bütün bir İslam dünyasında sömürge hâkimiyeti neticesinde kendini gösteren bu yeni olgu ile birlikte klasik dünya, yerini artık bütünüyle yabancı olduğu bir başka dünyaya devretti.

İçtihad ve taklidin genişleyen sahası
Şah Veliyyullah Dihlevî'nin içtihad ve taklit meselesi ile ilgili olarak dile

Muhammed İktbal

getirdiği düşüncelerinde dikkati çeken önemli bir husus mezkûr kavramlarla ilgili bütün bu tartışmaların fıkıh ilmi sınırları içerisinde kalan ve klasik literatürün konu edindiği meseleler olmasıdır. Dihlevî'nin de dâhil olduğu klasik dönemde salt fıkıhla ilgili görülen ve belli bir anlam çerçevesi içerisinde ele alınan bu iki kavramın, dönüşümü yaşamaya başlayan kişilerin elinde anlam

kaymasına/genişlemesine uğradığı görülür. Anlam genişlemesi kendisini iki açıdan gösterir. Klasik anlayışta "şer'î hüküm" ve "zannî bilgi" ile sınırlı olan içtihad ve taklidin anlam aralığı bu devrede a) fıkıh içi sahasının genişlemesi [ve dolayısıyla özellikle içtihadın dinin katî hükümlerine teşmil edilmesi] ve b) fıkıh sahası dışına taşması [ve ilerleme-geri kalmışlık söyleminde kurgulanması] şeklinde kendini gösteren bir genişleme ile malul olmuştur.

Hint alt kıtasında içtihad ve taklidin anlam aralığında klasik anlayıştan ilk farklılaşmanın, Dihlevî'nin torunu ve alt kıtadaki bir cihat hareketinin liderlerinden olan Şah

Seyyid İsmail eş-Şehîd tarafından dile getirildiği iddia edilmektedir.

Dinamik bir hareket ilkesi olarak içtihad: Muhammed İktbal ve İslam düşüncesinin yeniden inşası

Doç. Kavak'a göre, içtihad kapısının kapalı oluşu tamamen uydurma bir olgudur. Böyle bir durumun ortaya atılması bir yönüyle İslam'daki hukukî düşüncenin donuklaşması diğer yönüyle ise özellikle manevî çöküşlerin yaşandığı dönemlerde büyük mütefekkirleri birer idol hâline getiren entelektüel tembellik sebebiyledir. Hint alt kıtasının modern dönemdeki en önemli düşünürlerinden birisi olan Muhammed İktbal, hukuk ve modern felsefe öğrenimi görmüş; memleketinde felsefe ve İngiliz dili ve edebiyatı öğretim üyeliğiyle bir süre işgal ettikten sonra mesaisini bütünüyle avukatlığa tahsis etmiştir.

Meslekten bir hukukçu olan ve İslam hukukuna hususî bir ilgi duyan düşünürün içtihad anlayışını inceleyen kayda değer bir literatürün varlığından söz edilebilir. Muhammed İktbal'in "The Reconstruction of Religious Thought in Islam" adlı eserinin altıncı bölümünde dile getirdiği düşüncelerinde içtihad ve taklit kavramı ile ilgili olarak klasik anlayıştan farklılaştığı görülür. Buradaki esaslı vurgu düşünür

tarafından, “içtihadın dinamizm, taklidin ise mekanizm ilkesi olarak öne çıkarılması”dır.

Esas vazifesini İslamiyet’i, “bir düşünce sistemi olarak ele almak” şeklinde belirleyen ve “bu husustaki öncüsünün Şah Veliyyullah Dihlevî olduğunu” ifade eden İkbâl, bu vazifesinde içtihada önemli bir yer verir. Zira anılan eserinin altıncı bölümü, “İslâm’ın bünyesi içerisinde hareket prensibi” başlığını taşır. Bu bölümün, İslam hukukuna ait hususları incelemeyi hedeflemekle birlikte esas vurgusu içtihad kavramı üzerinde yoğunlaşır. Burada yer alan düşüncelerinde İkbâl, içtihadın iki farklı anlam aralığına dikkat çekmektedir:

a) Kelimenin sözlük anlamı gayret sarf etmektir. İslam hukuk terminolojisinde kazandığı anlam ise hukukî bir meseleye ilişkin olarak bağımsız bir hükme varabilmek amacıyla gayret sarf etmek anlamına gelmektedir.

b) Ancak kelime, fıkıh mezheplerinin istikrar bulmasından sonra farklı bir anlam daha kazanmıştır. Bu mezheplere müntesip âlimler içtihadın üç farklı seviyesinden söz etmektedirler: 1) Yasamada mutlak otorite anlamına gelen içtihad (bu içtihad sadece/filî olarak mezhep imamlarına has kabul edilmiştir); 2) Belirli bir mezhebin sınırları içerisinde uygulanabilecek olan nisbî otorite ve 3) Mezhep imamları tarafından haklarında bir hüküm verilmemiş muayyen bir konuya tatbik edilecek hukuku belirlemeye ilişkin olan özel otorite.

İkbâl’in inceleme konusu edindiği içtihad, mezhep imamlarına has olarak görülen ve yasmada mutlak otoriteyi ifade eden içtihaddır. Ancak buradaki ifadelerinde dikkati çeken bir husus, onun, içtihadı öncelikle İslam bünyesindeki hareket prensibi olarak gördüğünü ifade etmesidir. Yani İkbâl’in içtihadı bir dinamizm ilkesi olarak öne çıkar.

“Dogmatik uyuklamadan kurtulan yegâne ulus Türklendir”

İkbâl, klasik literatürde “mutlak müstakil içtihad” ya da “içtihad fi’ş-şer” olarak tanımlanan içtihadın terk edilerek mezhepleşmeye sapılmasını mutlak taklitle eş gördüğü anlaşılmaktadır. İçtihadın ara kategorileri ise bir mezhep dâhilinde bulunduğu için İkbâl’in gündeminin dışında kalmaktadır. Burada dikkati çeken bir husus, mevhum taklidin yaygınlık kazanmasının İslam toplumunun durağanlaşması ve hatta hayatiyetini yitirmesi olarak görülmesidir. Zira gelenek içerisinde içtihad hürriyetine sahip olduklarını iddia eden müelliflerden bahis açarken İkbâl, bu kişilerin savunusunu yaptıkları içtihadın karşısına eskimiş, yıpranmış bir hayat tarzını koymaktadır: “İbn Teymiyye ve Süyûtî ile başlayan bu çizgi on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda Vehhâbîlik hareketini ortaya çıkartmıştır. Muhammed b. Abdülvehhâb’ın öncülüğünde şekillenen bu hareket, çağdaş İslam’ın ilk hayat emaresidir. Nitekim bu hareketle ilgili olarak öncelikle not edilmesi gereken şey, bünyesinde barındırdığı özgürlük ruhudur. Bu hareket, her ne kadar muhafazakâr unsurlara sahip olsa da, dört mezhebin katiyet arz etmesine karşı çıkmış ve enerjik bir şekilde özel/kişisel hükme varma hakkını savunmuştur.”

İkbâl’e göre hilafet ve aile hukukuyla ilgili düzenlemeleriyle Müslüman uluslar içinde, dogmatik uyuklamadan kurtulan ve kendi şuuruna ulaşan yegâne ulus Türklendir. Entelektüel özgürlük hakkına vurgu yapan, ideal olandan reel olana geçişi –ki bunun için ciddi bir entelektüel ve ahlakî mücadele vermiştir– sağlayan yegâne ülke Türkiye’dir.

With anti-Muslim laws, Europe enters new dark age

What has become of Europe? New laws targeting Muslims are reminiscent of a time when innocent Jewish children were abducted by masked monks and imprisoned in monasteries to “save” them from the eternal fire of hell. The blind mistrust of religious differences, Europeans are returning to the Middle Ages, when the only model for integration was the forced conversion of the minority religion to the majority.

Take Denmark, where the government has introduced new laws mandating that children living in “ghetto” neighborhoods must spend 25 hours apart from their parents every week. During this time, they’ll be taught “Danish values,” including Christmas and Easter traditions, and receive Danish language classes. By regulating life in these neighborhoods, the government hopes to “Westernize” these children and immerse them in Denmark’s secular culture and society. They see it as protection of the many at the expense of the few. But the harsh penalties for non-compliance suggest intolerance for any form of foreign teaching, religious education and cultural difference. Parents who refuse to cooperate will be fined and their welfare payments halted. The fact that these new rules target low-income, predominantly Muslim enclaves betrays the Danish government’s fear that the existence of insular Muslim communities will facilitate the development of extremist ideologies.

Denmark is not the only country to target its minority populations and religious freedom in this way. Austria and Belgium have proposed limiting kosher meat slaughter, for example, and several countries — including France and Norway — have banned religious head coverings in schools or among civil servants. Germany’s Bavaria and Italy have floated legislation that would require crucifixes to be displayed in public buildings. These types of decisions undermine minority religious communities and have no place in a truly diverse and democratic Europe. Time and time again, history has taught that civil peace and harmony can’t be achieved through repression and forced conversion. Discriminatory policies too quickly descend into totalitarianism — or trigger a damaging backlash. In 15th-century Catholic Spain, the monarchy attempted to “solve” the Jewish question by placing restrictions on Jewish practices, then followed with forced conversion and expulsion. Jewish people were viewed with fear and suspicion as they were not considered Spanish citizens.

By the next century, the assimilated Catholic children and grandchildren of the “Conversos” — those who converted to Roman Catholicism during the 14th and 15th centuries — were much more familiar with the biblical texts than the general Catholic population. They became the standard bearers of the Protestant

reformation, which resulted in the destruction of Catholic hegemony over Europe. Czarist Russia also struggled to “solve” the Jewish problem through repression and discrimination. This propelled a disproportionate number of Jewish intellectuals to join the Bolshevik revolution, which almost succeeded in the destruction of Russian Orthodoxy and culture.

Discriminating policies must end

So what is the right approach? There are certainly times when governments need to act. Hate speech is unacceptable in any civilized society. Violence and hate speech must be combatted, but security concerns cannot be used to justify discrimination against religious minorities. As long as Jews were the sole targets of Islamic terror, Europe’s response was silence and indifference. But following the attacks in Paris, Copenhagen, Brussels, Berlin and Nice, when every European is a potential victim, Europe has woken up to the threat of religious hatred. The problem is that the policies European countries have put in place to fight the threat of religious extremism are themselves highly damaging. After the devastation of World War II, Europe was rebuilt on principles founded in Judeo-Christian philosophy, such as the dignity of human life, decency, respect and support for the traditional family structure. But as governments seek to clamp down on religious differences in the name of security and defense, they are jettisoning these foundations. Europe urgently need to find more effective solutions that do not alienate a group of people based on their religion or country of origin. Islamic extremism is distinct from Islam and this distinction must be made clear at a government level.

By enacting discriminatory laws in the guise of “protection” and social cohesion, Europe is slipping into pre-Renaissance religious intolerance, and aligning itself with the authoritarian regimes of the Middle East. Europe must wake up to the poison of racism and religious discrimination that affects all, regardless of race, religion or citizenship, before it is too late.

Tecdid, ihya ve ıslah kavramlarının zemini olarak "tecdid hadisi"

İHSAN KAHVECİ *

İslam düşüncesinde esas olan; ana kaynaklara, bir başka deyişle Kur'an ve Sünnete bağlı kalmaktır. İslam tarihinde Müslümanların hayat ile olan ilişkilerinde belirleyici olan bu kaynaklara bağlılıklarında zaman zaman gevşeme ya da zayıflama meydana gelmiştir. İslam'a yabancı kültürlerin, dine aykırı anlayış ve uygulamaların Müslüman toplumda etkili olması İslam âlimlerini harekete geçirmiş, bireysel ve toplumsal anlamda sorun oluşturan konularda olumsuzlukları gidermek, insanların dinle olan ilişkilerini tazelemek, inanç ya da uygulamadaki aksaklıkları bertaraf etmek amacıyla sahih dinî düşüncenin tekrar ortaya konulması ve canlandırılması gereği duyulmuştur. İslam toplumunda etkin olan âlim ve idareciler tarafından zaman zaman ortaya çıkan bu tür gevşemelere karşı dinî hassasiyeti üst sevilere çıkarmak, toplumun

sağlıklı bir inanç ve tutum içerisinde seyretmesini sağlamak için önerilen/alınan tedbirler; "tecdid", "ihya", "ıslah" gibi kavramlarla ifade edilmiştir. Bütün bu kavramların İslam'ın başlangıç dönemine varan ilham kaynağı "tecdid hadisi" diye bilinen hadistir: "Allah, bu ümmete her yüz yılda bir dinini tecdid edecek kişi/kişiler gönderecektir."⁽¹⁾ Dilde "yenilemek" anlamına gelen "tecdid", bir işi ya da bir şeyi ciddiyetle ve bir yöntemle yeniden ve aslına uygun biçimde yenileme faaliyetini ifade eder. Tecdidî gerçekleştiren kimseye "müceddid" denir. İhya kelimesi benzer anlamda kullanılmakla birlikte tecdid kadar yaygınlık kazanmamıştır. Dinin tecdidî, "zaman içerisinde zayıflayan dinle irtibatın yeniden güçlendirilmesi" demektir. Yoksa bazı unsurların çıkarılıp bazı unsurların eklenmesiyle dinde değişiklik yapılması ve bu şekilde dinin reforma tabi tutulması değildir.⁽²⁾ "Dinin tecdidî" ifadesinin anlaşılmasına ilişkin farklı fikirler ileri sürülmüştür. Tecdidin ilmî bir görev olduğu, dolayısıyla ulema tarafından yapılması gerektiğini belirtenler olduğu gibi siyasî nitelikli bir görev olması itibarıyla devlet ricalinin uhdesine düşen bir vazife olduğunu belirtenler de vardır. Bir kısım din bilgini de söz konusu hadisin bidatlere karşı mücadele etmek ve sünneti ihya etmek manasını içerdiğini, bu sebeple tecdidin ilmî ve siyasî alanla sınırlı olmayıp hayatın bütün yönlerini kuşatan bir faaliyet olduğu görüşündedir. Tarihî süreç içerisinde dinin tecdidî üzerinde duran İslam bilginleri; tecdidin dinin

muhtevasında değil, Hz. Peygamberin (s.a.v.) tebliğ ettiği dinle insanlar arasındaki irtibatın söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Dinle hayat arasındaki açığın kapatılmasında İmam-ı Rabbânî, sûfi olsa da öncelikle fıkha işaret etmiştir. Şah Veliyyullah ile birlikte tecdidin ıslah tarafı daha fazla ön plana çıkmıştır. Ona göre müceddid, dinî anlayışı her türlü ifrat ve tefritten arındıran muhaddistir. Şah Veliyyullah'tan sonraki süreçte ise tecdid ve ihya daha çok ferdî ve toplumsal hayatın dinle irtibatını güçlendirme gayretini ifade ederken; ıslah, siyasal ve toplumsal kurumlarla alakalı projeleri belirtmek için kullanılmıştır.⁽³⁾ Günümüzden geriye bakıldığında tecdidin, İslam dünyasının sömürge şartlarından kurtularak kendi asaletini bulabilmesi yolundaki gayretlerinin tamamını belirttiği, dil biliminden davet tarzına, siyasî düzenden fıkıh usulüne, düşünceden ahlaka kadar bütün alanlarda yenilenme gayretleri için kullanılan bir terim olduğu söylenebilir.⁽⁴⁾

Kaynakça

- 1) Ebû Dâvûd, Sünen, "Melâhim", 1.
- 2) Görgün, Tahsin, "Tecdîd", DİA., XL, 234.
- 3) Görgün, Tahsin, "Tecdîd", DİA., XL, 237.
- 4) Görgün, Tahsin, "Tecdîd", DİA., XL, 239.

* İbn Haldun Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi.

Bir tecdid modeli olarak manevî danışmanlık ve rehberlik uygulaması

HASAN KAPLAN *

Gelişim/değişim/dönüşüm evrenin en temel yasalarından biridir. Sünnetullah dediğimiz bu evrensel yasa, mikro düzeyden makro düzeye; bireyi, toplumu, kültürü ve medeniyetleri de kuşatır. Bu yasayı en iyi okuyanlardan biri olan İbn Haldun, Mukaddime'sinde sürekli bir yenilenme döngüsüne dikkat çeker. Kısaca insan gibi; toplumlar, kültürler ve medeniyetler de doğar, büyür, gelişir, değişir ve dönüşür. Peki, bu değişim gerçeği din ve dinî kurumlar için ne anlam ifade eder? Bu soruyu bilgisayar ve yazılımı metaforuyla açıklayabiliriz: Toplum ve din arasındaki ilişki, bilgisayarlardaki donanım ve yazılım ilişkisine benzer; donanım ve yazılım güncel ve uyumlu olunca bilgisayar sorunsuz çalışır. Donanım gelişip değiştikçe, yazılım güncellemesi de kaçınılmazdır. İslam, özü itibarıyla diğer semavî dinlere nazaran yeniliğe daha açık bir inanç sistemidir. Zengin

fıkıh kültürümüz bunun örnekleriyle doludur. Ancak geçmişte yaşanan bazı siyasî hadiseler; örneğin Moğol istilası, ardından Haçlı seferleri, özellikle Emperyalist Batı Kolonyalizmi ve modernite gibi süreçler neticesinde bir içe kapanma ve muhafazakâr-savunmacı bir refleks geliştirdiğimiz de bilinen bir gerçektir. Ne yazık ki, İslam dünyasının son yüzyılı bu savunmacı refleksten kurtulma arayışlarıyla geçtiği söylenebilir. Entelektüel enerjimizin çoğunu bu alanda tükettik: Gelenek mi gelecek mi? Asr-ı Saadete mi dönmeliyiz? Yoksa dinde ihya, tecdid veya reform mu yapmalıyız? Son otuz yılda yaşananlar bize geçmişe dönmenin pek de parlak bir sonuç vermediğini öğretir niteliktedir... Şimdi asıl soru şu; Acaba "geleceğe dönebilecek miyiz?" Yenilik ve yenilenme arayışları İslam dünyasında önemli bir "düşünsel" sorun olarak tartışılarsun, biz ülkemizin değişen sosyolojisinin pratikte oldukça önemli bir tecdid ve yenilenmeyi tetiklediğini hatırlatalım. Şöyle ki, her ne kadar bu açıdan henüz dikkat çekmemiş olsa da Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) başta hastaneler olmak üzere; hapisane, sosyal hizmet, Yeşil Ay ve benzeri birimlerde, Din Psikolojisi hocalarının rehberliğinde hayata geçirmeye başladığı "Manevî Danışmanlık ve Rehberlik" uygulaması aslında tarihe not düşülmesi gereken manidar bir tecdid ve güncelleme örneği sayılabilir. Tabii ki Diyanet İşleri Başkanlığının bu projeye dinde güncelleme yapmak gibi bir niyetle başladığını söyleyemeyiz ama yapılan şey tipik bir

din hizmeti güncellemesidir. Çünkü geleneksel din anlayışı ve cami eksenli klasik din hizmetlerinin değişen toplumsal ihtiyaçlara cevap veremediği aşikârdır. Bir başka ifadeyle DİB, eski yazılımın yeni bilgisayarda verimli olmadığını hatta sık sık donduğunun farkındadır. Dolayısıyla, Diyanet teşkilatı uzun yıllardır etkili bir din hizmeti nasıl verilir arayışı içindedir. İşte Manevî Danışmanlık ve Rehberlik uygulaması bu arayışların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kısaca özetlersek, teorik ve teolojik çerçevesi, Din Psikolojisi uzmanlarının özverili çalışmalarıyla çizilen, uygulaması multidisipliner bir uzmanlık eğitiminden geçmiş deneyimli Diyanet personeline gerçekleştirilen, gelenek ve geleceğin başarılı bir şekilde birleştirildiği Manevî Danışmanlık ve Rehberlik uygulaması, ezanın Türkçe okunması veya kadınların namaz kıldırması gibi uçuk, sosyolojik bir gerekçesi olmayıp dışarıdan dayatılan sunî bir ajanda değil, gerçek bir toplumsal karşılığı olan önemli bir projedir. Dinde güncelleme arayışlarının en azından bu türden bir toplumsal karşılığı olmalıdır. Toplumdaki yerleşik din ve din hizmetleri anlayışını değiştiren bu teşebbüs; aynı zamanda ülkemizdeki yenilik, tecdid veya güncelleme tartışmaları için ezberleri bozacak bir model niteliği taşımaktadır. Her ne kadar bazı çevrelerde şüphe ve tereddütlere yol açmış olsa da bu projeye din, modern toplumda sorunun değil çözümün bir parçası olabilecektir.

* İbn Haldun Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi.

Dinde reform istemiyorum

İslam dini, Allah'ın dinidir. Allah, yanlış yapmaz. İslam'ın doğru yorumunda yanlış ve eksik yoktur. Kullar, İslam'ı kendi rey ve hevalarıyla değiştiremezler, yenilik ve reform yapamazlar. Böyle şeyler dini oyuncak etmektir. Küfre götürür.

Reforma muhtaç olan İslam değildir; reformculardır, dinde yenilik ve değişim isteyenlerdir.

Doğru, aslına uygun İslam, hangi İslam'dır? Fırka-i Nâciye olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat İslamıdır.

Bozuk, dall ve mudil olan fırkaların hiçbiri gerçek İslam değildir.

Okuryazar bir Müslüman olarak bütün reformları, değişimleri, yenilikleri reddediyorum.

İslam, çağa uydurulamaz; çağın, İslam'a uydurulması gerekir.

Fazlurrahman'ın tarihsellik fırkası bozuk bir fırkadır, reddediyorum. Mezhepsizliği reddediyorum. Teflik-i mezahibi reddediyorum. İslam feminizmini reddediyorum. Sünnet düşmanlığını reddediyorum.

"Peygamber bir postacı idi. İslam'ı tebliğ etti, işi bitti!" fırkasını reddediyorum. Peygamber (s.a.v.) vefat etmiştir ama ruhaniyeti kıyamete kadar ümmetinin üzerinde sayeban olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'e mahlûk diyen, Allah'ın sıfatlarını inkâr eden, Sünnilere düşman muamelesi yapan sapık mezhebi de ret ve protesto ediyorum.

Hazret-i Osman Zinnureyn efendimize iftira edenleri reddediyorum. Kendilerine hürmet edilmesi farz olan Ashab-ı Güzin efendilerimizi (radıyallahu anhüm ecmain) tahkir edenleri reddediyorum.

Şeriatsız ve fıkhısız, suya sabuna dokunmaz, kâfirlerin işine gelen light ve ılımlı bir İslam çıkartmak isteyenleri reddediyorum. Müslümanları sekülerleştirmek ve yabancılaştırmak isteyen sinsi reddediyorum. Sadece onları değil, zahirde dindar ve sofu görünen bütün din sömürücülerini, yarı mühtedileri reddediyorum. Din temsilcisi olmadıkları, ilmi icazetleri bulunmadığı hâlde İslam ve ümmet adına konuşan bütün cahilleri reddediyorum. Dinî konuları mınıcıklayanları reddediyorum. Ciddi ve mukaddes din konularını magazin mevzuu yapan terbiyesizleri reddediyorum. Bütün sahte mücahitleri reddediyorum.

Dinî konuları hafife alanların küfre düşmelerinden korkuyorum.

İlmî ehliyetleri ve icazetleri olmadığı hâlde Kur'an'ı kendi rey ve hevalarıyla tefsire yeltenen ciddiyetsizleri reddediyorum. Cahil ve saf Müslümanları aldatarak, soyarak, yolarak, zatlari için para ve mal toplayan, din yoluyla zengin olan bütün sahtekâr dolandırıcıları reddediyorum. İşlerine gelmeyen mütevatir, manen mütevaîr, sahih hadisleri inkâr eden münkirleri reddediyorum.

Bu zamanda; itikatta iki imam, fıkhıta dört imam tanıyorum.

İslam'da cihad fi sebilillah olduğunu kabul ediyorum; terörü reddediyorum. İslam'da din ve dünya ayrımı olmadığını çok iyi biliyorum ama bütün aktivist cereyanları reddediyorum. Müslümanları şirkle suçlayan, tekfir eden Vehhâbilik fırkasını reddediyorum.

Kur'an'ın üç yüz muhkem ayetinin tarihsel olduğunu, bugün hükümleri olmadığını iddia edenleri, İslam'ın dışına çıkmakla suçluyorum.

Kur'an'da "İnneddine indallahil İslam" buyurulmuşken; üç hak İbrahimî din vardır, üçünün mensupları da cennetlik diyenleri reddediyorum. Ne kadar Kemalist ilahiyatçı varsa, hepsini ceffelkalem reddediyorum.

Hiçbir yerli oryantalistin İslam ve ümmet hakkında konuşmaya hakkı olmadığını açıkça beyan ediyorum.

Din hakkında sadece ve sadece icazetli rasih, muhlis, âbid, ulema ve fukaha, bir de kâmil müridler konuşabilir.

Allah-u Teâlâ'nın bütün mümin kullarının tek bir ümmet olduğuna inanıyorum ve iman etmiş herkesin ümmet çatısı ve gölgesi altında toplanmasını arzu ediyorum.

Bu ümmetin başında râşid, âlim, fakih, âbid, zâhid, ehliyetli, müdebbir, kiyasetli, müeyyed, duhattan bir imam bulunmasını ve bütün müminlerin bu zata biat ve itaat etmesini istiyorum.

Ümmet işlerinin ehil ve mutemen kimselerle istişare edilerek görülmesini istiyorum.

Cahillerin, ehliyetsizlerin, nakısların, nef-i emmâre esirlerinin, abede-i denanirin, süfelanın İslam temsilciliği yapmalarını, din ve ümmet işlerine karışmalarını kesinlikle istemiyorum.

İttihad-ı İslam istiyorum.

Müminler arasında sıkı iman kardeşliği bağları olmasını istiyorum.

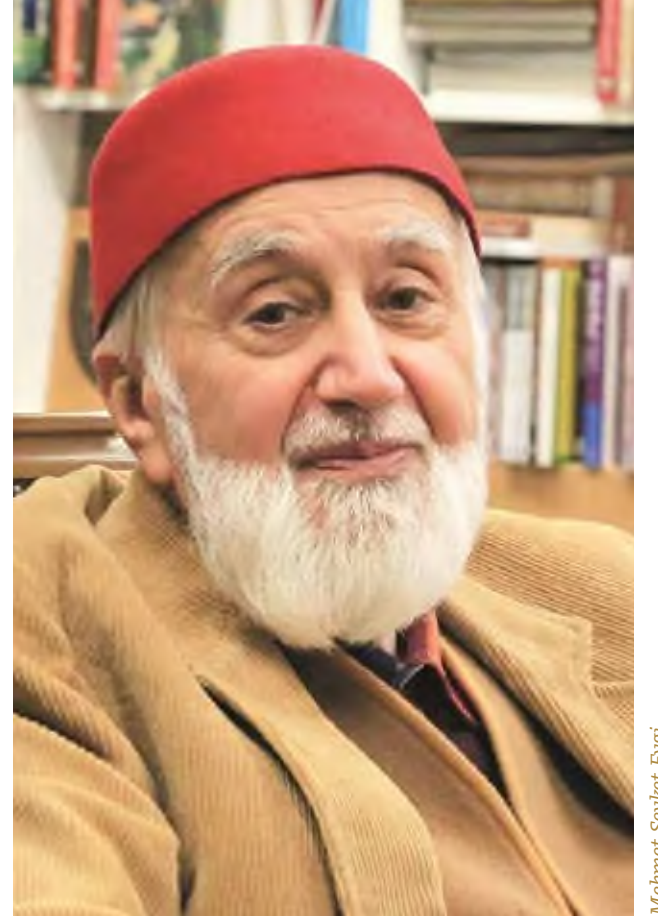
Tesanüd ve yardımlaşma istiyorum.

Ehil olanların fiilen, ilmi olanların lisanen, bütün müminlerin kalben emr-i maruf ve nehy-i münker yapmalarını istiyorum.

Müslümanlar arasında hisbe teşkilatı olmasını istiyorum.

Kur'an'ın, Sünnetin, fıkhın, ahlakın, hikmetin ışığında Müslümanlara nasihat edilmesini istiyorum.

Müslümanların bütün iyi, maruf, güzel konu ve sahalarında dünya birincisi olmasını istiyorum.

Mehmet Şevket Eygi

İslam kadın ve kızlarının haysiyetlerinin korunmasını, onlara saygı gösterilmesini, onların da saygıya layık olmak için çalışmasını istiyorum.

Müslüman toplum içinde İslam'ın fütüvvet ahlakının hâkim olmasını istiyorum.

İslam komünleri, mahalleleri kurulmasını ve buralarda insanların güvenlik, huzur ve asayiş içinde yaşamalarını istiyorum.

İlk planda camilerin, vakit namazlarında, bilhassa sabah ezanından sonra, cuma namazlarında olduğu gibi dolmasını, kısa zamanda halkın en az yüzde doksanının musalli olmasını istiyorum.

Camilere âlim, fakih, icazetli, karizmatik, yüksek kültürlü, zâhid, zülcenaheyn, nasihatleri ve sohbetleri müessir hademe-i hayrat (din görevlileri) tayin edilmesini istiyorum.

Lise ve üniversitede okuyan bütün gençlerimizin küçük beyefendiler olmasını istiyorum.

Genç kızlarımızın küçük hanımefendiler olmasını istiyorum.

Müslüman halkın Japon halkından daha temiz, kibar, nazik, disiplinli, görgülü olmasını istiyorum.

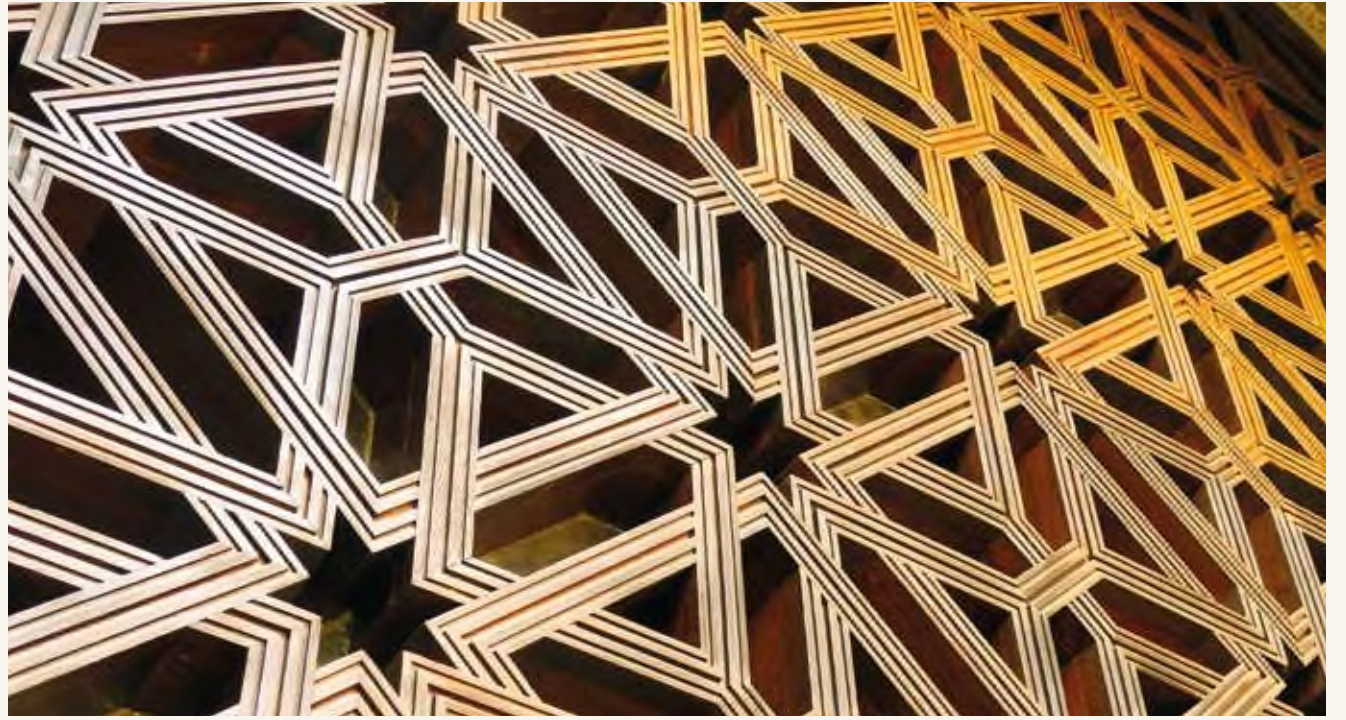
Müslümanların dünyada en fazla kitap okuyan halk olmasını ve okunan kitapların faydalı, nurlandırıcı, manen yükseltici, kurtarıcı, mutlu kılıcı eserler olmasını istiyorum.

Velhasıl iyi, maruf, güzel şeyler istiyorum; münker, kötü, çirkin şeyler istemiyorum. İtirazı olan var mı?

Not: Bu makaleyi hangi sıfatla yazdım? Ümmet-i Muhammed'den, okuryazar bir Müslüman sıfatıyla, bütün ehl-i sünnet ulemasının görüşlerinin ışığında kaleme aldım.

NOT: Bu yazı; merhum Mehmet Şevket Eygi tarafından kaleme alınmış, 26 Temmuz 2018 tarihinde Millî Gazete'de yayımlanmıştır.

Çağdaş İslam düşüncesinin öncülerinden Reşîd Rızâ

Reşîd Rızâ; dinî ilimlerin yeniden canlandırılması, toplumda etkin ve saygın bir konuma gelmesi için Cemâleddin Afgânî ve Muhammed Abduh'un çabalarını sürdürmeye çalışan İslam düşüncesinin öncülerinden bir ıslahatçı olarak bilinir.

Dinî düşüncede Selefî akılcılık olarak nitelenebilecek yönteminde İslamî ilimlerin yeniden ihyası, dinin mezhep bağımlılığından kurtarılması ve günün problemlerine cevap verecek şekilde yorumlanması başlıca hedeflerinden olmuştur. Çalışmaları incelendiğinde onun hem gelenekten kaynaklanan metodolojiye sahip çıktığı hem de çağın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak içtihad anlayışına ve yeniliğe büyük önem verdiği görülür. Bu sebeple temel inanç ve ibadet esasları dışındaki konularda akli ve ilmî izahlara girmekten kaçınmamış, hâkim ilim anlayışını aynen devam ettirmek isteyen medrese mensuplarını eleştirmiştir. Bununla birlikte İslamî ilimleri tamamen devre dışı bırakmak isteyen Batı yanlısı aydınlarla da her ortamda mücadele etmiştir.

"*El-Vahyü'l-Muhammedî*" adlı eserinde Kur'an-ı Kerim'e dayalı bir inanç metodolojisi üzerinde duran Reşîd Rızâ, Gazzâlî gibi kelâm ilminin İslam inançlarını koruma fonksiyonuna işaret eder ve ihtiyaç bulunmadığı dönemlerde teorik tartışmalara yoğunlaşmanın doğru olmadığını söyler. Kur'an'ın başlıca hedeflerini on maddede toplayan Reşîd Rızâ; bunları dinin temel rükünlerini ortaya koymak, nübüvvetle insanlara ilahî mesajı iletmek, fitratı açıklayıp taklitten korumak, toplumun ıslah ve mutluluğunu kolaylaştırmak, idarî konularda yol göstermek, malî meselelerde hakkaniyeti öne çıkarmak, kadınlara ve bütün insanlara haklarının verilmesini sağlamak ve köleliğin kaldırılmasına öncülük etmek şeklinde sıralar.

Birinci hedef olarak zikrettiği dinin temel rükünlerini de Allah'a iman, ahiret inancı ve bunlara uygun iyi davranışlar şeklinde özetler. Bütün bu esasların gerçek anlamda özümsemesi için insanların vahye ve ilahî rehberliğe ihtiyaç duyduğunu, Kur'an'ın bu esasları anlamaları hususunda insanlara yeni bir motivasyon kazandırdığını ve onun evrensel çağrısının tazeliğini her zaman koruduğunu

Reşîd Rızâ

belirtir. Reşîd Rızâ'ya göre; İslam'ın fitrî bir din olması, ayrıca dünya ve ahiret mutluluğunu hedeflemesi onun her çağda insanlara hitap etmesini kolaylaştırmıştır, günümüzde de hatırlatıcı olmaya devam etmektedir.

Ancak Allah'ın varlık âleminin işleyişi için koyduğu tabiat kanunları ile insan hayatının işleyişi için gönderdiği din kanunlarının birbirleriyle uyumlu yürümesini sağlamak amacıyla dinî prensiplerin dinamik hayatın ihtiyaçlarını çözebilecek bir usule bağlanmasını zaruri görür; aksi takdirde bu esasların zamanla yöneticiler tarafından terk edileceği uyarısında bulunur. Zira tabiat kanunlarının işlenmesi; insanın iradesine bırakılmamış, buna karşılık din kanunlarının hayata geçirilmesi isteğe bağlanmıştır. Eğer irade bu yönde kullanılmazsa din hayattan uzaklaşır ve denge kısa sürede ortadan kalkar.

Fıkıhta içtihadın işletilip mevcut sorunlara çözüm getirilmesinin önünde hiçbir engelin bulunmadığını düşünen Reşîd Rızâ, müctehidde aranan vasıflara sahip ilim adamlarını yetiştirmenin zor olmadığını ve mutlak taklidin İslâm'a uymadığını söyler. İbadetlerle helal ve haramların kaynağının naslar olduğunu ve bunların değişmezliğini vurgularken muamelata dair hükümlerin ayrıntılarında zaman ve şartların değişmesiyle temel ilkeler ışığında âlimlerin içtihadıyla yeniliklerin yapılmasını mümkün görür. Nasların açık hükümlerine dayalı değişmezlerle müctehidlerin yorumları üzerine kurulu değişebilirler arasındaki ayrıma sıkça vurgu yapar ve bu ayırım sayesinde İslam'ın hem asliyetini muhafaza etme hem de hayatın akışıyla irtibat içinde bulunma gücünü elde ettiğini belirtir. Bu doğrultuda özellikle muamelat konularında kıyas yerine maslahat prensibine yer verilmesi gerektiğini öne sürer. Reşîd Rızâ, değişen meselelere çözüm bulma noktasında Müslümanların tek mezhebe bağlı kalmalarını uygun görmez, Allah'a daha iyi kulluk etme amacıyla diğer mezheplerin çözüm ve fetvalarına da başvurulabileceğini ifade eder.

Yenilikçi hareketin içinde yer aldı
Reşîd Rızâ; 19. yüzyıldan itibaren İslam dünyasında dinî düşüncede gelişmeye başlayan yenilikçi

hareketin içinde yer almış, Müslümanları bugünkü durumundan kurtaracak, ancak İslamî inanç ve değerlere zarar vermeyecek bir modernleşmenin gerekliliğini bütün hayatı boyunca savunmuştur. Fert ve toplum hayatının geliştirilmesinin temeli olarak gördüğü dinî ve ahlakî prensiplerin insanlar arasında yerleşmesi için en önemli vasıtanın eğitim ve kurumlaşma olduğunu düşünen Reşîd Rızâ'ya göre Müslüman toplum içtihad ruhunu ve dolayısıyla dinamizmini kaybettiği için mezhepler arası ihtilaflara büyük önem atfedilmiş, ulema bütün enerjisini dinen önemsiz olan ayrıntılara ve iç tartışmalara harcamıştır.

Bu yapının süratle değişmesi, Gazzâlî ve İbn Teymiyye gibi İslam düşüncesine yön veren müceddidlerin yetişmesi, böylece Müslümanların medeniyet yarışında tekrar söz sahibi olması gerekir. Bunun için geleneğe saplanıp kalmayan, Batı hayranlığına da kapılmayan ve toplumun menfaatlerini gözetken seçkin âlimlere ihtiyaç vardır. Reşîd Rızâ, taklitçi ulemayı Müslümanları mezhep görüşleri etrafında kamplara ayırmak ve despot yöneticilerin yanında yer alarak toplumdaki katılım ruhunun körelmesine yol açmakla, Batı yanlısı kimseleri de herhangi bir sorgulama ve değerlendirme yapmadan Avrupalılara körü körüne bağlanmak, onların düşüncesinin derinliklerini araştırmak yerine yüzeysel kültürlerine ilgi duymakla itham eder.

Bu bakış açısı doğrultusunda Batı'yı ve Doğu'yu karşılaştırıp değerlendiren Reşîd Rızâ, Avrupa'nın ilmî ve teknolojik gelişmişliği yanında İslam dünyasının inanç ve ahlaka bağlılığı üzerinde durur. Dinin özünün çağdaş teknolojiyle ve bilimsel kurumlarla bir probleminin olmadığını belirterek İslam'da Hristiyan kilise uygulamalarının yol açtığı tarzda bir din-ilim çatışmasının bulunmadığını, Müslümanların tarih boyunca bilime ve gelişime açık olduğunu söyler.

Hilafete ve Müslümanların birlik içinde siyasi varlıklarının korunmasına büyük önem veren Reşîd Rızâ, bu açıdan başlangıçta Osmanlı yönetiminin devam etmesinin ümmetin yararına olduğu görüşünü benimsemiştir. Nitekim prensipte saltanata karşı olmakla birlikte hilafetin ve Müslümanların bütünlüğünün Osmanlı idaresi sayesinde muhafaza edildiğini kabul eder, dolayısıyla onlara uyulmasını bir zorunluluk olarak görür.

Kur'an metni ve teolojik beka meselesi

.....
ÜZEYİR OK *

Tarih her döneminde Kur'an metninin yorumu, insanların ihtiyaçlarına göre kendi kendini güncellettir. Aksi takdirde gençler; artık kendilerine hitap etmeyen ve durağanlaşan, statik hâle gelen ve mantık dışı görülen anlayış ve inançlardan hızla uzaklaşırlar ve kendilerine yakın hissettikleri başka bir din/ideolojilere doğru yol almaya başlarlar.

Kutsal metinler; ona inananlar, onu evrensel gördüğü için ya da sadece metnin içinde evrensellik iddiası yer aldığı için evrensel değillerdir. Bu metinler, "objektif bir vahiy" düşüncesinin ötesinde, onları tarih sahnesine süren aracı insanların (peygamberlerin) (ki kendilerinin çıkışını çoğu kez yüce bir varlığa atfederler), kendi içinde buldukları topluluğu ıslah etme ve ahlaki bakımdan iyileştirmeye güdülenmiş olması anlamında nesnel bir evrenselliğe sahiptir. Yani her topluluk içinde ahlaki açıdan bağlayıcı olan metni temsil edici bir manevî önderin çıkması tarihî bir gerçekliktir. Bu anlayış, Kur'an metninin, tanrının kelimesi kelimesine (verbatim) sözü müdür değil midir ya da "Kur'an neden ve nasıl Hz. Osman (a.s.) döneminde Mushaf hâline geldi?" gibi tartışmaları aşarak bir adım ileriye taşımış olur. Bu gerçeklik, bilimsel bilginin de konusu olur. Zira vahyin (yüce varlıkla irtibat) en azından şu anki yaygın anlaşılışı, bilimin değil sadece inancın konusudur.

Eskiden Kur'an'ı parça parça alıntılarla okumak yerine bütüncül okumanın, resme yukarıdan bakmanın önemine değinilirdi. Aslında daha iyi bir yöntem, bütünlükle parçalar arasında gidip gelmenin daha iyi bir yorum bilimsel (hermeneutics) ürün vereceğini düşünüyorum. Benzer biçimde Kur'an'a hem rasyonel ve hem de sezgisel (intuitive) olarak hazır olmak gerekmektedir. Kur'an, kendini sadece ona ön yargıyla bakmayan ve duygusal hazır oluşu yakalayan insanlara derin anlamlarını açar.

Kur'an, bir metin olarak orada bir Mushaf'a yazılmış hâlde nesnel bir gerçekliğe sahiptir. Kimsenin metinle oynama şansı yoktur. Ancak insanlar Kur'an'ı, kendi bireysel farklılıklarına (kişilik özellikleri, cinsiyet, genetik özellikleri vb.) ve sosyal ortamları ile kültürel bağlamlarına göre algırlar. Bu yüzden ki Müslüman toplumların tarihleri incelendiğinde aynı dine mensup olmalarına rağmen aklı öncelikli gören Mu'tezile ekolu; dini söylemleri (önceki nesilden aktarılan metni) öncelikli gören Hanbeli veya Selefi ekolu; akli yorum ile tarihten nakledilen metni birlikte ele alan Hanefi/Maturidi/Şafii ekolu; katı, kesin ve keskin inanç sınırları çizen Harici ekolu; iç dünyanın terbiyesi ve tezkiyesine düşkün olan tasavvuf ekolleri ve toplumları geliştirmiştir. Bunların devamı hâlâ günümüzde yer almaktadır. Metin aynı olmasına rağmen bu farklılıkların olması insanların kişilik, genetik, biyolojik ve sosyokültürel farklılıklarından kaynaklanmış olabileceği aşikârdır. Bu yüzden metnin yorumunun "tek doğru vardır"

düşüncesiyle teke indirmeye çalışmaları, Kur'an'ın zenginliğini daraltmak ve insan çeşitliliğini inkâr etmek anlamına gelir.

Kutsal metin, hikmet dolu hâliyle insanlara ihtiyaç duymadan kendini koruyagelmıştır. Yani insanın ihtiyaçlarına hitap ettiği için insanlar onu kendi hayatları için anlamlı bulmuşlardır. Sen, sadece ihtiyacını söyle ve Kur'an'ın seni okumasına izin ver. O, zaten insanların beğenisini kazanmasaydı yüzyıllarca bu kadar kitleleri peşinden sürükleyemezdi. Belki Kur'an'ı güzel yaşayan insanların davranışları onu

model olarak anlamaya aracı olmuş olabilir. Kısaca, çağlar boyu insanların ihtiyaçları ve ihtiyaç düzeyleri değişmektedir. Dolayısıyla metnin kendisinin değil yorumunun bu ihtiyaçlara göre değişmesinin ve güncellenmesinin metinle çelişen bir yönü olmayacaktır.

Kur'an, hep ona sahip çıkanların olmuştur yoksa Kur'an adına metnin bir yorumunun veya kendisinin dayatıldığı insanların değil. Çünkü onun hikmeti kendindedir. Kur'an adına konuşmak, onu kendi tekelindeymiş gibi davranarak avukathına soyunmak, Kur'an'ın nurunun görülmesine engel olan bir perdenin oluşmasına yol açar.

Kur'an metni ilk nazil olduğu andaki gibi dinamik anlaşılmalıdır. dogmatik, dayatmacı ve hatta baskıcı olmaya dönüştürülmesi riski bulunmaktadır. Yine dönemlerin kendi koşulları, coğrafi ve sosyokültürel koşul ve ihtiyaçlarının değişmesiyle yorumlarının değişmesi gerektiği anlaşılmalıdır. Müminlerin düşünsel ve yaşamsal akamete karşılaşma riskleri büyük olacaktır. En önemlisi müminlerin yorum tekelciliğini dayatması bitmedikçe toplumsal birlik duygusunun korunmasını beklemek hayalcilik olacaktır.

Din eğitiminde öğreticilerin, kendi yorumunu dayatmadan, insanların Kur'an'ı yukarıdaki tarzlardan hangisinde olmasını istiyorsa o konuda öylece anlayabilmesi için kolaylaştırıcı (facilitator) bir aracı olması gerekir. İnsanların doğal farklı yorumlarından korkmamak gerekir. Belki öğretici hayranlık uyandıran bir örnek yaşamla yol gösterebilir. İstek ve arzu öğrenciden gelince metin, onun kalbine daha kolay yol bulur. İnsanların Kur'an'ı nasıl anlayacakları ve de hangi konuları öne çıkaracakları sosyokültürel ve kişilik özelliklerinin sonucu olarak belirlenecektir. Bunların çeşitliliğine tolerans göstermek zenginliği artırır. Sosyal bölünmeleri azaltır. Böylece, insana yüce varlığın yaklaştığı gibi dayatmasız ve sadece haber verici olmakla kalma örneği gösterilmiş olur.

* İbn Haldun Üniversitesi Psikoloji Bölümü.

Can we update Islam?

.....
YUNUS EMRE TOZAL *

Everything starts with a little story. When I was a small child, I used to talk to my father about Islam. My father was a religious culture and moral knowledge teacher, and he informed my brothers and me about Islam quite meticulously. At the age of 11, I went to the Quran Memorization Course after finishing primary school. When the course was over, I became a what is known as "hafiz". Hafiz - literally meaning "guardian" or "memorizer", depending on the context - is a term used by Muslims for someone who knows the Quran inside and out by heart. After the Quranic education, my research on Islam intensified. I was wondering what kind of religion Islam is when, out of the blue, something changed in the world: "9/11 Attacks." Those who wanted to harm Islam showed themselves as Muslims with the 9/11 attacks.

It naturally prompted questions that put Islam and Terrorism together. Does Islam support terrorism? Does Islam allow innocent people to be killed? John Louis Esposito, Founder and director of the Prince Alwaleed Center for Muslim - Christian Understanding at Georgetown University, sought the answer to these questions in his book (*What Everyone Needs to Know About Islam*): "Why is Islam so violent? Does the Quran approve terrorism and suicide bombing?" Islam, of course, does not support terrorism. Islam does not allow the killing of innocent people. Moreover, Islam never supports terrorist acts.

My story goes on; I read books about Islam and watched movies. I learned what kind of religion Islam is. Islam is a religion of peace and regarded as one of the three major Abrahamic faiths along with Judaism and Christianity. I was

impressed by a series I watched, reinforcing this belief: *Ashab e Kahf (Mardan Anjolos, IMDB: 1997)*. It depicts the story of the Seven Sleepers (*Surah al-Kahf*) in accordance with the Islamic view. In the lexical meaning, *Ashab e Kahf* refers to the seven young believers who escaped the persecution of the heathen Dakianus and took refuge in the cave during the Roman period. I recommend to those who are curious to read the story and watch the film. Now, let me tell you about the scene that impressed me. In episode 7 of the series, believers of Prophet Jesus who were hiding their faith because of the fear of being killed reveal their beliefs with the arrival of the Roman Empire. Among the noblest people of the Empire, they cry out the truth in the Bible: "Whatever you have said in the dark will be heard in the light, and what you have whispered behind closed doors will be proclaimed from the housetops." (*Luke 12:3, for a similar verse, see: Matthew 10:27*). And they continued: "There is no God in this world other than the creator of heaven and earth. On the God of Abraham, the God of Noah, the God of Moses, the God of David and Solomon, and the God of Christ and the God of the last prophet the praised one whose arrival the world is waiting."

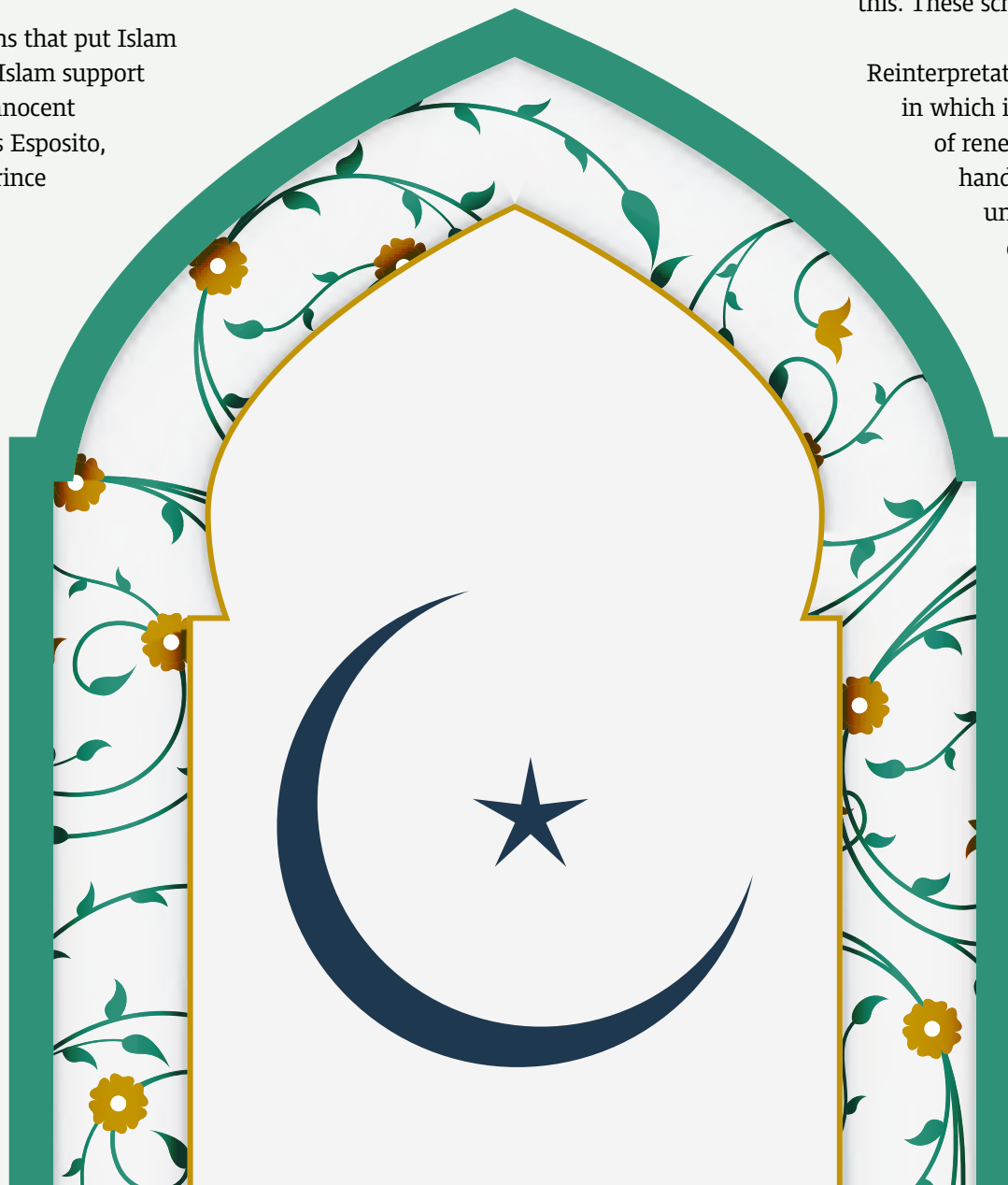
That's why I told this story; Islam is a divine religion, just like Judaism and Christianity. You can also understand this by reading the Qur'an.

Moreover, Islam is the last divine religion. Throughout history, the prophets called humanity to salvation in their own time. But Muhammad is the last prophet until the Day of Judgment, an essential feature that distinguishes him from other prophets. Therefore, the call of Islam is age-long; it does not belong only to one period. The Book of the Quran has not been modified. Allah states that the Qur'an will be preserved until the Day of Judgment and cannot be changed: "Indeed, it is We who sent down the Qur'an, and indeed, We will be its guardian (*Surah Al-Hijr 15:9*)." Islam retains its original form. The message of Islam is loud and clear, to spread goodness. Islam provides peace, and it is a religion of love.

Regarding the question in the title, Islam cannot be updated. Still, it always needs reinterpretation (*tecdit*) because Islam is the last divine religion that has come to all people until the doomsday. The orders and prohibitions of Islam do not belong to any specific age. As for the reinterpretation (*tecdit*), it represents one of the necessary cultural and intellectual fields that reflect efforts of the contemporary researchers in Islamic thought. The institution of revelation shows that Islam is not static but dynamic, it encompasses and embraces every century, the verses of the Qur'an and the sayings of the prophet Muhammad appeal to all ages, and they can be reinterpreted with a divine perspective in each age. In fact, religious scholars do this. These scholars are called mujaddid.

Reinterpretation is a crucial need. In the centuries in which it was commissioned, the institution of renewal liberated Islam from severe handicaps. In our century, Muslims have undergone social, moral, and political crises. That's why I give the example of the 9/11 Attack. Islam has nothing to do with terrorism. The best religious scholars can explain this. Islam's view of the world is universal, so Islam includes universal values. The orders and prohibitions we read in the Qur'an can be applied in every age. The Quran also calls on people to think. That means if you think about it, you can learn the truth. More precisely, if the Qur'an were a history book, it would have to be updated in every age. The Qur'an is not a book of history, but a book of building humanity and the world. Moreover, Quran calls upon people to think and tells them how to spread goodness to the earth. It tells us how to be an excellent servant to the one God.

* Editor.

The social system and morality of Islam

An important Hadith of the Prophet is that religion is not what one formally or ritualistically practices but how one deals with others. It is therefore not sufficient to be pious without performing deeds which demonstrate one's beliefs. It is reported that the Prophet once entered a mosque and saw at prayer a venerable old man with a long white beard. He was told that the man was in the mosque all day long, worshipping and dispensing the words of Allah to others. The Prophet then asked how he earned his living and was told that a merchant, not known for his piety, supported him. The Prophet remarked that of the two, the merchant was indeed the more worthy.

Every Muslim is the recipient, guardian, and executor of God's will on earth; his responsibilities are all encompassing. A Muslim's duty to act in defense of what is right is as much part of his faith as is his duty to oppose wrong. The Prophet once said, *"If someone among you sees wrong he must right it by his hand if he can (deed, conduct, action). If he cannot, then by his tongue (speak up, verbally oppose); if he cannot, then by his gaze (silent expression of disapproval); and if he cannot, then in his heart. The last is the minimum expression of his conviction (faith, courage)."*

Preservation of social order depends on each member

The preservation of a social order depends on each and every member of that society freely adhering to the same moral principles and practices. Islam, founded on individual and collective morality and responsibility, introduced a social revolution in the context in which it was first revealed. Collective morality is expressed in the Qur'an in such terms as equality, justice, fairness, brotherhood, mercy, compassion, solidarity, and freedom of choice. Leaders are responsible for the application of these principles and are accountable to God and man for their administration. It is reported that a man went to Umar, the second khalifa, to talk to him. It was nighttime, and a candle burned on Umar's desk. Umar asked the man if what he wanted to discuss was personal. The man said that it was,

and Umar extinguished the candle so as not burn public funds for a private purpose. Leaders in Islam, whether heads of state or heads of family or private enterprise, have a higher burden or responsibility than others.

There is a relation in Islam between individual responsibility and the rights and privileges derived from membership in the community. Individual obligations must be met before one can claim a portion from the community of which he is part. Each member of a society must fulfill his own obligations and rely on others to fulfill theirs before that society can acquire the necessary reservoir of social rights and privileges which can then be shared by all. The notions of brotherhood and solidarity not only impose upon the community the duty to care for its members, but also require each person to use his initiative to carry out individual and social responsibilities according to his ability.

Equality

The equality of all Muslims is emphasized repeatedly throughout the Qur'an. It is because of that concept that Islam under the Sunni tradition does not have an ordained clergy. There is a direct relationship between every man and Allah, and there can be no intermediary. This particular closeness between the individual and God is paramount in belief as well as in practice. The search for justice is one of the continuing quests of humankind. It is the quest that is prescribed by the Qur'an for every Muslim. Social and individual justice are evolving concepts which depend largely upon a variety of external considerations. Above all, Islam seeks to inculcate within every Muslim the need to seek justice and to apply it to himself as well as to others. Because Muslims believe that God is the beginning and the end of everything, all is preordained by Qadar (*divine will*). Qadar does not imply inaction, but, rather, acceptance. It requires the strength to change what can be changed and the fortitude to accept what cannot.

Individual responsibility is a cornerstone of Islam. Every Muslim is accountable to his Creator for what

he himself does or fails to do—as well as for others for whom he may be accountable—and for things that he has control over. As in Western legal codes, individual responsibility is predicated on the intent and motive of the actor in light of his ability to do good and to avoid evil or harm to others. Thus Islam believes in free will, and to the extent that this exists a person is responsible for its exercise in the framework of Islamic morality. But the relativity of human justice is not to be confused with the absoluteness of divine justice whose application every Muslim expects without fail on judgment day. Because of the Muslim's belief in accountability in the hereafter, his oath is valid evidence in any judicial or extra-judicial process.

Forbearance and forgiveness

A Muslim is accountable for what he does and what he fails to do in accordance with not only the letter but also the spirit of the law. However, even though Islam imposes a number of very rigid requirements and appears formalistic and inflexible, one of the basic premises of the relationship among Muslims, and between Muslims and others, is derived from one of the basic premises of the relationship between a Muslim and his Creator, namely, forbearance and forgiveness.

In one of the Prophet's Hadiths it is stated that a person could do such evil during his lifetime that there might be between him and the doors to hell only one step and then he could repent and ask for God's forgiveness and do one good deed and enter heaven. By the same token, a person may during his life do so much good as to be one step removed from heaven and then do one evil deed that would be sufficient to earn him hell. The meaning of the Hadith is to emphasize that, even though a person may do good throughout his life, he should never be absolutely certain that the good he has done all along is sufficient to carry him through; he should not forget that one bad deed could overcome all the good ones. Conversely, a person who has done evil all his life may repent even at the last moment and with one good deed earn paradise.

Yapay zekâ, uydurulmuş bir dine dönüşecek mi?

Yapay zekâ ve din ilişkisine yönelik Türkçe literatürde ilk bilimsel makalelerden biri olan "Yapay Zekâ, Toplum ve Dinin Geleceği" başlıklı makale, Ankara Üniversitesi Din Sosyolojisi Ana Bilim dalında doktorasını tamamlayan Hasan Kafalı tarafından kaleme alındı.

Makale; "Yapay zekâ teknolojisinin 'dinî' temelleri bulunuyor mu?", "Robotlarla görünürlüğü artan yapay zekâ teknolojisi, dinî hayatı nasıl etkileyecek?", "Yapay zekâ, uydurulmuş bir dine dönüşecek mi?", "Dinî kurumlar, yapay zekâ konusunda neler yapmalı?" gibi sorulara cevap veriyor.

Yapay zekâ dini: Geleneksel din kurumu hakkında zihinsel kırılma

Günlük hayatta teknolojik uygulamalar nedeniyle, yapay zekânın etrafımızı sardığını bildiren Dr. Hasan Kafalı, yazdığı makalede yapay zekânın gelişimindeki dinî, tarihî ve felsefî temelleri ortaya koymaya çalışıyor. Kafalı, Batı'da ortaya çıkarak yapay zekâ ile tanrıya ulaşılacağını iddia eden teknoloji temelli bir din ortaya çıktığını hatırlattı.

Yapay zekâ nedeniyle, teknolojinin sosyal hayattaki dolaylı etkisinin artık doğrudan etkiye dönüşeceğini ifade eden Kafalı, "Bu süreçte dinlerin görünürlüklerini yitirecekleri iddiaları gazete haberlerinde kendine yer bulabilmektedir. Yakın zamanda çıkan yapay zekâ dininin kurulduğu şeklindeki haberler mevcut gelişmelerle geleneksel din kurumunun bağdaştırılması noktasında zihinsel kırılmalar yaşandığını göstermektedir." ifadelerini kullanıyor.

Yapay zekâ teknolojisinin arka planında dinî sebepler mi var?

Yapay zekânın geliştirilmesi düşüncesinin arkasında dinî saiklerin var olduğunu veya insanlığın dinî yaşantıları ile doğrudan bir bağlantısının bulunduğunu iddia eden Dr. Kafalı, bununla birlikte yapay zekânın sonuçlarının dine uygun olup olmayacağını veya dinin öngördüğü gibi bir mutluluk getirip getirmeyeceğinin şimdilik belirsiz olduğunu belirtiyor.

Yapay zekâ uygulamaları insanları dine yönlendirebilir mi?

Dr. Kafalı, bu soruyu şöyle yanıtlıyor: "İnsancıl iletişim ihtiyacının giderilmesi noktasında en kötü iletişimin bile bir robotun sağlayacağı iletişimden daha insanî olacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu aşamada insanî olanın doğallığını arama adına toplumun dinî olana yöneleceğini öngörebiliriz. Makinelerin her ihtiyaca cevap verdiği bir dünyada insanî bir gülümseme, teselli, teşvik, şefkat arayışı ortaya çıkacaktır. Bunun yerinin dinî ortamlar olacağı öngörülebilir. Makineleşmeden kaçış yönünde dinî ortamlar, insanoğlunun en önemli sığınağı

olacak gibi görünmektedir. Tüm doğallığıyla bir ibadet mekânında buluşan ve yapaylığın olmadığı bir toplulukta duygu ve samimiyetlerini paylaşan insanoğlu, dinin sunduğu kadim olanaklardan istifade etmeye devam edecektir. Teknolojinin getirdiği sanallığın ve yapaylığın bireyleri dinî mekânlara daha çok yönlendireceği, bireysel ve toplumsal olarak dinî yaşayışların niteliğinin ve yoğunluğunun artabileceği düşünülebilecek öngörülerden biridir."

Yapay zekâ dindarlığı

"Yapay zekânın dindarlık üzerinde dolaylı veya doğrudan bir etkisinin olabileceğini öngörebiliriz." diyen Dr. Kafalı, "Günümüzde dindarlığı etkileyen bağımsız değişkenler arasında yaş, cinsiyet, eğitim, sosyoekonomik durumlar gibi değişkenler gösterilmektedir. Bu değişkenler, dindarlığın derecesini etkilediği gibi boyutlarını da etkileyebilmektedir. Teknolojinin ileri derecede hayatımıza girmesinin ve yapay zekânın kullanım durumuna göre dindarlık düzeyini ve boyutlarını etkileyebileceği öngörülebilir. Teknoloji ve yapay zekânın hayata giriş derecesine göre inanç ve ibadet pratiklerinde görülebilecek farklılıklar ve bunlara dinî alanda din adamlarının yaklaşımları yeni mezhep, akım, cemaat türü grup ve toplulukların oluşmasına sebebiyet verebilir." ifadelerini kullanıyor.

Yapay zekâ, fıkıh literatürüne yeni yaklaşımlar mı getirecek?

"Günümüzde bilim kurgu filmlerinde gördüğümüz ve teknoloji dergilerinde geliştirilmesine yönelik haberlerini okuduğumuz beyne hafıza çipi yerleştirilmesi, bilgilerin gözlüklere yansıtılması gibi yeniliklerin hayatımıza girmesi yakın görünmektedir." diyen Dr. Kafalı, "Bu şekilde namazda kıraat yapılmasının yani Kur'an'dan bir parça okunmasının hükmüne yönelik kabuller yeni farklılaşmalara neden olabilir. Aynı şekilde vücudun tansiyon, şeker, dolaşım gibi fonksiyon ve hissiyat düzeylerine yönelik teknolojik yeniliklerin ve yapay zekâ uygulamalarının, örneğin oruç tutan birinin açık hissetmesine engel olmasına yönelik dinî düzenlemelere gösterilecek yaklaşımlar bu muhtemel farklılaşmalar arasında düşünülebilir. Bu konularda hüküm verebilmek için dinî kurumların konuyu takip etmeleri zorunluluğu bulunmaktadır. Her alanda olduğu gibi bu alanda da dinin istismar konusu olabileceği akla getirilmelidir. Bunun önüne geçmek için eş zamanlı bir takip ve tepki sisteminin kurulması, dinin korunması ve gerektiğinde yardımına başvurulması açısından önemlidir."

olduğunu hatırlatıyor.

"Dinin bu sorunlara çözüm üretebileceği göz önünde bulundurularak ilgili kurumlarla iş birliğine gidilmelidir"

Dr. Kafalı'ya göre, "Dinî kurumlar tarafından da dinin yapay zekânın getireceği yenilikler ve ortaya çıkarabileceği sorunlara karşı uygun cevaplar ve çözümler ortaya konmalı, din dili güncellenerek toplumun hizmetine sunulmalıdır. Aksi hâlde dinin güncelliğini kaybetmesi ve tarihî bir kurum olarak algılanması tehlikesi baş gösterebilir. Aydınlanma dönemi olarak adlandırılan dönemin sonlarında görülen pozitivizm iddialarının ve düşünce yapısının tekrar ortaya çıkmasına mahal vermemek için din adamlarının ve dinî kurumların yoğun çalışmalarına ihtiyaç vardır."

Samimi dindarlar yapay zekâdan neyi bekler?

"Kötü söz söylediğinde, inancına aykırı konuştuğunda veya yazdığında uyaran bir programa sahip olmak her samimi dindarın isteyeceği bir şeydir. Aynı şekilde bir Hristiyan, Pazar günü ayinini hazırlanmasını, uzun süredir ziyarete gitmediği ailesini ziyarete gitmesini veya yaklaşan paskalya için hazırlık yapmasını hatırlatan bir uygulama yapılması seçeneğine sahip olmalıdır." diyen Dr. Kafalı, "Bu isteklerin teknoloji üreticilerinin hayat görüşlerinin teknoloji müşterilerine dayatılmaması adına önem arz ettiği hatırlanmalıdır. Görünen odur ki teknolojinin yönlendirdiğinin dışında bir yaşam tarzı var olamayacaktır. Bu zorlama içeren tek tipli yapay zekâ modellemeleri kullanıcıya kurulum aşamasında dinî tercihini soran bir aşama ile aşılabılır. Böyle bir tercih hakkı tanımanın insanlığın kadim mirası olan ve her bunalım döneminde insanlığın sığınağı olan dinlerin toplumsal hafızadan silinmesine engel olacağı düşünülebilir." tavsiyesinde bulunuyor.

Din ve değerlerin yapay zekâ çağından etkilenmemesi için...

Dr. Hasan Kafalı son olarak, "Din ve değerlerin yapay zekâ çağından etkilenmemesi adına önerilebilecek bir diğer öneri din ve değerler adına kaygı duyan kurum, üniversite ve örgütlerin böyle yapay zekâ uygulamaları yapılmasına öncülük etmeleridir. Batı'da birçok kilise üniversitesinin varlığı bilinmektedir. Yine İslam dünyasında binlerce üniversite vardır ve on binlerce araştırmacı buralarda modern bilimi takip etmektedir. Bu araştırmacılar hem teknolojiyi yakalamak adına hem de dinî değerlerini yaşatmak adına bu tür çalışmalara yönelmelidir." uyarısında bulunuyor.

Dinde reform ya da yenilenme hareketleri

MAHMUT ASLAN *

Karizmanın rutinleşmesi tabiri Max Weber tarafından ortaya atılmıştır ve bir dinî liderin ölümünün ardından onun karizmasının da son bulacağından, ilk mesajdan uzaklaşma ve yozlaşmanın geleceğini anlatır. Ruhban sınıf, kendilerinin ve mevcut siyasî iktidarın çıkarlarına uygun değişiklikler yaparak liderin orijinal dinî mesajının tam aksi inanç ve uygulamaları yerleştireceklerdir. Ta ki yeni bir dinî lider gelip de yozlaşmaya son verene kadar bu böyle sürüp gidecektir. Yaratan ile yaratılanlar arasında aracısız ve samimi bir iletişime dayalı ibadet, hak, adalet, ahlak, dürüstlük, fedakârlık, sevgi ve benzeri erdemlere dayalı bir hayatın kurulmasında öncülük etmesi beklenen dinler; karizmanın rutinleşmesi sonucu kitleler üzerinde bir iktidar aracı hâline gelir, yönetimlerin halkı kontrol etme mekanizmasına dönerler.

Peygamberlerin mesajlarıyla Hz. İbrahim'den (a.s.) beri süregelen Yahudilik, Hz. İsa (a.s.) zamanında öylesine yozlaşmıştır ki Beyt-ul-Makdis'te dinî eşya ve kurban hayvanlarının ticareti yapılmaktadır. Elimizdeki İncillerde İsa'nın (a.s.) bu kişileri ibadethaneden kovduğunu okuyoruz. İsa (a.s.), şekli ibadetler ile ruhunu yitiren ve ticarileşen Ferisi ve Saduki Yahudiliğine karşı bir dinde yenilenme hareketini temsil eder. Reformcu İsa'nın (a.s.) ardılı olma iddiasındaki papalar ve Kilise teşkilatı ise aradan geçen yüzyıllar sonra ticarileşmiş ve işi inananlarına endüljans satmaya kadar varmıştır. Bir Alman papazı ve Wittenberg Üniversitesinde Ahlakî İlahiyat Profesörü olan Martin Luther, 1517 yılında Kilise'nin kapısına ünlü 95 tezini asarak Hristiyanlıktaki reform hareketini başlatmıştır.

Reform hareketlerinin ortak noktaları şunlardır;

- Dinî ibadetlerde şekilciliği azaltmak
- Kuralcılığın yerine ahlaklılığı ikame etmek
- Allah ile kul arasındaki aracı kurum ve şahısların egemenliğine son vermek
- Dinin siyasî iktidarın iktidarını meşrulaştırma aracı olmasının önüne geçmek
- Dinin ilk kaynaklarına ve kurucusunun ilk mesajlarına geri dönmek
- Evrensel ahlak ilkeleri ile dinî hayatın uyumlu hâle getirilmesini sağlamak.

Bu ortak özelliklere kuşkusuz daha birçokları da eklenebilir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Miladî 600'lü yılların Hicaz bölgesindeki Mekke şehrinde Allah'tan aldığı vahiylerle uygun olarak yaptıkları da bir reformdur. Bunlardan sadece birkaçını sayacak olursak;

- Arap çoktanrıcularının bir ticarî panayırı hâlinde olan Hac ibadetini, Hz. İbrahim (a.s.) zamanındaki aslına döndürmesi ve ticaretten arındırması
- Yahudi din bilginlerinin ve Hristiyan papazlarının Allah adına söz söyleme tekeli kırması ve iman edip salih amel işleyen herkesin kurtulacağını ilan etmesi
- Arap'ın Arap olmayana, beyazın siyaha bir üstünlüğü olmadığını ilan etmesi
- Zekât ibadeti ile sosyal adaletin temellerini atması
- İbadetleri hurafe ve şekilcilikten arındırması
- Toplumda hak, adalet ve hukuku yerleştirmesini sayabiliriz.

Eğer birisi çıkar da bugün Hac ve Umre ticaretinin olmadığını, falanca efendi hazretlerinin Allah adına söz söylemediğini, bazı Müslümanların ırk, ulus ve zenginlik üzerinden diğerleri üzerinde üstünlük iddia etmediğini, İslam toplumlarında sosyal adaletin sağlandığını, hurafe ve şekilciliğin artık kalmadığını ve İslam toplumlarında hak, adalet ve hukukun üstünlüğünün geçerli olduğunu iddia ediyorsa elbette hiçbir yenilenmeye de gerek yoktur.

* *İbn Haldun Üniversitesi İşletme Bölümü.*

Sinemayı ayakta tutan şey: Tecdid

ABDULHAMİT GÜLER *

Gelişim/değişim/dönüşüm evrenin en temel Hayat kendini yeniliyor. İnsan; hayatı, hayatta tutuyor. Hayat, insanı yaşatıyor fakat yaşayış omuz omuza devam ediyor. Ne hayat insana âmir ne de insan hayata galip. İktidar mücadelesi söz konusu olamaz. Olmamalı. Gelin görün ki var. Modern insan, "Tanrı" olarak tanımladığı ve adını koyamadığı olgu ile arasındaki mesafeyi açabilme adına iktidarı ele geçirmeye çalışıyor.

Peki, bunu nasıl yapıyor? Mücadele alanı ne? Araç çeşitliliği açısından modern insanın (postmodernizmin de etkisiyle) eli güçlü. Her türlü teknolojik gelişmeyi mühimmat olarak kullanıyor. Elbette sinema da onlardan biri. En güçlüsü mü, tartışılır. Ancak en güçlülerinden biri olduğuna şüphe yok.

-Uzmanlık alanım olmamakla beraber- şahsî kanaatim, "dinde reform" söylemi ve çabası İslam ile kurgulanamayacak bir başlık. Ancak Müslümanların hâlini gördükçe, "tehlikenin farkında mısınız" demeden edemiyorum. Tehlike; Müslümanların, dinlerinin özünün farkında olmamaları... Yeni nesil, teknoloji ve sosyal medyanın eliyle bu, tehlike altında... Ama eski nesil için de farklı zaviyeden tehlike söz konusu. "Yeniliğe direnme" şeklinde özetleyebileceğimiz husus, savunma mekanizması şeklinde işliyor. Netice, taassup elbette... Hayatın her alanında olan yenile/n/me (tecdid), Müslümanların da algı ve yaşayışlarında düzenli şekilde yer almalı. İslam'da değil, Müslümanlarda yani... Her alan dediğimize göre sanatta da tecdid kuralları işlemeli. Zira söz söyleme, ifade etme yöntemi olan sanat, insanoğlu değiştikçe kendini dönüştürecektir. Zorundadır. Hatta yenileme öyle boyutlarda vuku buldu/ buluyor/bulacak ki, öncesini tamamen inkâr ve silme söylemi yerleşecek. Sanat tarihi boyunca şahit olduğumuz şeylerdi bunlar. Sinema tarihinde de her kuram/akım/anlayış, yeni bir şey söylerken inkâr ettiği şeyleri de sıraladı. Ve elbette bugüne kadar en çok inkâra maruz kalan Hollywood oldu. Hollywood'u, sinemada tecdidin etki noktası olarak nitelese de yanlış söylemiş olmayız sanırım. Ülkemizde ve dünyada sinema emekçilerinin zorlandığı hususlardan biri yenile/n/me... Özellikle teknolojinin baş döndürücü gelişimi ve hayatı da

bu hızda değiştirmesine ayak uyduramayanların sayısı hiç de az değil. Söz gelimi; sinemada ışık kullanımı, artık eski Hollywood (ya da Yeşilçam) alışkanlıklarıyla yürüyemez hâle geldi. Çünkü teknik cihazların ışık hassasiyeti yükseldi. Artık hiç ışık kullanmadan da film yapabilirsiniz. Ama hâlâ eski alışkanlıklarla ışık kullanmaya çalışınca, yapay ve duygusuz filmler ortaya çıkıyor. Sinemada yenile/n/me alanlarından biri de gösterim alanları olacak. Özellikle 10 yıl sonra sinemaların varlığı ya da formatı değişmiş olacak. Salonlar, dijital platformlara taşınacak. Belki 20 yıl sonra hologram sistemi benzeri bir teknoloji ile herkes evinde sinema izleyecek. Aynı anda arkadaşlarıyla filme gidecek (bilgisayar oyunlarındaki online odalar gibi). Hâliyle, bu dönüşüme şimdiden hazırlık yapılmazsa, sinemacısından izleyicisine kadar büyük bir şaşkınlığın içinde sorgulamaya düşeceğiz.

Demem o ki; sinemada tecdid çok önemli bir mesele... Hayatın önünde kimse duramaz. Hayat ise insansız yapamaz. Hayatı tanımladığımızın ve yönlendirdiğimizin farkına varırsak, hayatın sürprizlerine de hazır oluruz. Hâlâ sinemanın sanat olup olmadığını ya da gerekliliğini tartışan reformistlerden beriyim... Tecdid adımlarının ise yanındayım.

* *Yazar, senarist, yönetmen.*

Muhammed Mustafa el-Azamî

HAYATI - FİKİRLERİ - KATKILARI

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ

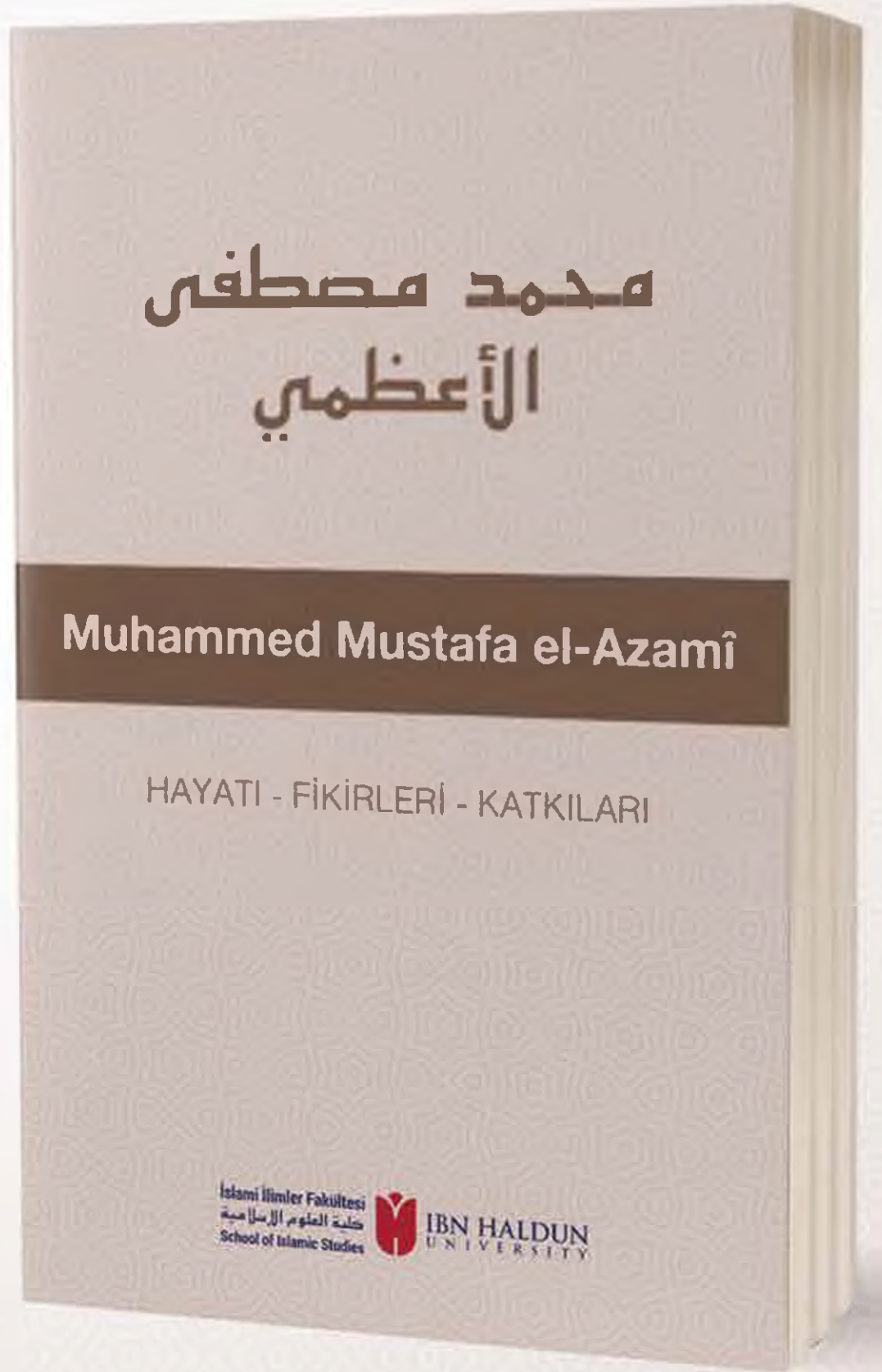
YAYINLARI

“Fikri Bağımsızlık”

Hindistan'dan başlayıp İslâm coğrafyasının diğer ülkelerine, oradan Batıya uzanan ilim yolculuğunda pek çok ciddi çalışmaya imza atan, araştırmalarında klasik usulle modern metodolojiyi harmanlamakla beraber hadis ilimleri ve Kur'an tarihine dair derinlikli birikimiyle oryantalist fikirleri analiz eden Mustafa el-Azamî, 20 Aralık 2017'de vefat etmiştir. İbn Haldun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, hatırasını yâd etmek üzere vefatının birinci yıldönümünde uluslararası bir sempozyum düzenleme kararı almıştır. İlk devir hadis edebiyatının oluşumu, isnâdın menşei ve hadis tenkit metodolojisi gibi konular el-Azamî'nin temel ilgi alanını oluşturmaktadır. Bu itibarla el-Azamî, bazı Batılı araştırmacıların geliştirdiği ve temelde isnâd sisteminin geçersizliği iddiasını içeren tezlere yönelik yazdığı ilmi reddiyelerle tanınmaktadır. Onun modern dönem hadis araştırmalarına yeni bir soluk getiren *On Schacht's Origins and Studies in Early Hadith Literature* gibi çalışmaları Batılı İslâm araştırmacılarının temel başvuru kaynakları arasına girmeyi başarmıştır.

Uzun yıllar Batı üniversitelerinde görev yapan ve oryantalist zihin dünyasını yakından tanıyan el-Azamî, Kur'an'ın mushaf haline gelişiyle de yakından ilgilenmiştir. Kur'an'ın mushaflaşma sürecini *Kitab-ı Mukaddes'in* oluşum serüveniyle mukayeseli olarak ele alması el-Azamî'nin özgün yönlerinden bir diğerini oluşturmaktadır.

“Uluslararası Mustafa el-Azamî Sempozyumu (Hayatı, Fikirleri ve Katkıları)” başlığıyla düzenlenen bu sempozyumda Mustafa el-Azamî, vefatının birinci sene-i devriyesinde konunun yerel ve uluslararası uzmanı akademisyenler tarafından ele alınacaktır.

672 Sayfa · 16 x 23 cm · Karton Kapak

YAKINDA

Reform psikolojisi ve edebiyata etkisi

HAYRETTİN TAYLAN *

Latince; "bir şeye yeniden şekil verme" anlamına gelen reformare ve reformatio kelimelerinden türeyen reform ve reformasyon kavramları, özellikle 16. yüzyılda Katolik kilisesini eleştirmek ve Kitab-ı Mukaddes'i temel almak suretiyle Hristiyanlığın aslına dönülmesini savunan harekete verilen isimdir. (TDV İslam Ansiklopedisinin 34. cildi, 530-533)

Batı'da manevî ve ahlakî düzenin belirleyicisi olan Hristiyanlığın sosyal, siyasal, ekonomik baskısı; yenileşmeyi ve moderniteyi doğurmuştur. Modern dindarlık söylemleriyle dinin özüne, halkın sosyal algılarına yönelik çalışmalar devam etti. Bu öze yönelik değişimleri başlatanlarla ilgili derin sosyopsikolojik çıkmaz vardır. Batı'da derin güçler dediğimiz "iktisadî gizemlilerin" sosyal ve siyasal mühendisliği var. Reformlar, Rönesans, Fransız İhtilali, Sosyalizm vs. gibi tüm siyasî, edebî, sosyal izimler bu derin iktisadî güçlerin mühendisliğidir. Kilise çevresinde ve Sinagog çevresinde oluşan endüstriyel güç, yıllardır dünyayı farklı yönetiyor. Savaşlardan çok, bu algısal savaşların endüstri savaşının kazancını yaşadılar. Reform da yine bu güçlerin siyasal ve sosyal mühendisliğidir.

"12. yüzyılın sonunda Petrus Valdis, dini telkin ve vaazın bütünüyle Kitab-ı Mukaddes'e dayalı olması gerektiğini ileri sürmüş, 13. yüzyıl başında yeni kurulan Fransiskan ve Dominiken tarikatları, reform hareketlerini kilise hiyerarşisi ve manastır nizamlarına nispetle halka daha yakın bir manevî hayat formu sunan oluşumlar şeklinde takdim etmiştir." (TDV İslam Ansiklopedisinin 34. cildi, 530-533)

Martin Luther'in yazılarında, Alman Protestanlığının değişimi vardır. Martin Luther'i destekleyen iktisadî güce baktığımızda, bugüne kadar gelen o derin endüstri gücü ve mühendisliğini görürüz. Hiçbir algı liderinin tek başına yapabileceği bir süreçte olamaz. Arka plandaki siyasal güç ve endüstriyel bağ olmadan dinde, kültürel anlamda yenilik yapmak mümkün müdür? Amaç evrilmiştir. Kilisenin egemenliğindeki sosyal, siyasî, endüstriyel güç yer değiştirmiştir.

Reform hareketinin mülkiyet sorunu karşısındaki tutumundaki psikosiyasî edimleri görmezden gelemeyiz. Luther ve Calvin'in mülkiyet tezinde yaşadıkları sosyal, ekonomik ve kültürel ortamın

etkisi ve baskısı belirgindir. Bu bilinçli baskılar; ılımlı, yeni bir şekle reforma edilmesi gerekti.

Roma ile Alman mülkiyetlerin zayıflaması, parçalanışlar, zayıf yönetim gibi birçok siyasî ve sosyal erki içinde barındıran sosyoçağ yenileşmeyi mecbur kıldı.

"Luther'in iktisadî fikirlerinde Orta Çağ görüşüne bağlı kaldığını gösteren diğer bir örnek, çiftçi ihtilallerini ayıpladığı, şiddetle faizciliği yermesinde ortaya çıkmaktadır. Onun anlayışına göre, faiz kurumu yalnızca ilahî hukuka değil, aynı zamanda insanlar arasında bulunması gerekli sevgi ve yardım duygularına da aykırıdır. Bundan başka Luther, faizciliğin toplum düzeni bakımından da zararlı olduğunu belirtmekten geri kalmamıştır." (Paul Louis Lehmann)

"Calvin, mülkiyet sorununu iki ayrı dönem bakımından ele alıp incelemiştir. İlkel dönemde insanların mesut olduğunu, malların serbest şekilde el değiştirdiğini, insanların ya hibe veya hakkaniyete uygun bir değişme yoluyla ihtiyaç duydukları malları sağladıklarını ve bu sistemin bütün insanlara bolluk içinde yaşama şansını verdiğini kabul etmiştir." (André Charles Biéler)

Reformların temel amacı, iktisadî gücün nüfuzu üzerine oldu. Fransız İhtilali, reformların, Rönesans'ın arka planında temel erkler endüstriyeli

besledi. Her değişim; çağın sosyoontolojik ajandasını serdi. Sosyoçağla, sosyopsikolojik bağın denkleminde toplumun temel dinamiklerini de tetikledi. Değişim; bireysel hayata, topluma, medeniyete, sanata sirayet etti. Yeni kavramlar, yeni söz dizimleri, yeni mecazlar, yeni anlamlandırmalar hatta yeni sosyolojik terimler ortaya çıktı. Batı, reformların sancısını yaşadığı süreçte, sanatta, edebiyatta da aynı bunalımı yaşadı. Reformlar, bunalımlardan arınmayı amaçladı. Dahası öyle lanse edildi. Derin araştırmalar gösterdi ki yeni bir endüstriyel güç odağı oluşturuldu. Sanat ve edebiyat da bu gücün tekâmülüne teslim edildi. Fransız İhtilalini yapan aydınlar kim? Onları maddî anlamda destekleyenler kim? Onların ürettiği yeni kavramlar nelerdir? Milliyetçilik, hürriyet, özgürlük, adalet, eşitlik gibi toplumun temel hassasları üstüne kurulu kavramlar, edebiyatı ve sanatı yüz değiştirdi.

Fransız İhtilali, Rönesans, Reformlar sonrası, edebiyatın çizgisi değişti. Bu değişim sadece Batı'da kalmadı. İhtilalin gayrimeşru kavramları, toplumları değiştirdiği gibi gayrimeşru bir edebiyat doğurdu. Doğu'nun rahminden, Batılı ihtilal edebî çocuklar doğdu. Doğan eserlerin poetik ve teorik atlasında

farklı renkler gördük. Edebî akımların; aydınlanma, Fransız İhtilali sonrasına denk geliş tesadüf değildir. Derin olaylar beraberinde psikososyal derinliği olan mecralar yaratır. Aydınlanma ve İhtilal sonrasında peşi sıra çıkan edebî ekoller, yeni sanatsal gruplar, yeni sanat tarzları ve bunları savunan temsilcileriyle de edebiyat da değişti.

Reform, ihtilal, aydınlanma, edebiyatın temel dinamiklerini değiştirdi. Sanatın formlarından tutun da tematik şemasına kadar derin çizgilerle değişim gösterdi. Bireyci, değişimci, endüstriyel güdülenmeyi amaçlayan bir edebiyat çıktı. Gelenek, ikinci plana itildi. Modernizmle geleneği onarma çabaları da yetmedi. Klasik eserler ve onların yazarları da bir nevi bu endüstrinin içindeydi.

Batı'da böyle olurken, bizdeki Batı edebiyatı sancılı ve keskin çizgilerle başladı. Sosyal antropolojisi olmayan yeni bir edebiyat devri başladı.

Tanzimat'la başladığımız, Batı etkisindeki Türk edebiyatının sosyolojik karşılığı vardır. Fakat edebî dönem, medeniyet ve kültürden beslenir. Sosyal metodolojisi olmayan bir dönemden bahsediyoruz.

Medeniyetin sosyal antropolojisi vardır. Batı medeniyeti, bizde bu süreci tamamlamadan üstüne edebiyat inşa etmeye çalıştı. Yüzyılı kapsayan bir süreç gerekir. Dil morfolojisi, sosyal antropolojisini tamamlayan, medeniyet kimliği taşımış bir süreç gerekiyordu. Fransız okullarında yetiştirilip Fransa'ya gönderilip eğitilen, kendi toplumuna, sanatına düşman edilerek adaptasyon ve çeviri eserler yazarak Batı edebiyatı oluşur mu? Mustafa Reşit Paşa kim? Encümen-ı Danış nedir? İttihat-ı Terrakî çizgisi nedir? İhtilalin hocalarıyla bizim hocalar aynı olunca, edebiyatımızın gittiği nitel çizginin rengini öğrenmiş oluyoruz.

Reformlar, yenileşme bizde yüz değişen ama zayıf bir edebî dönem getirdi. Tanzimat edebiyatı, Servet-i Fünun, Fecr-i Âti, Millî Edebiyat, Cumhuriyet dönemin ortalarına kadar dil, teknik, estetik ve sanat gücü açısından zayıf ürünlerle oluştu. Edebiyat, küresel endüstrinin siyasal güdümüne verildi. Edebî çizgimiz, milliyetçilik, İslamcılık, solculuk gibi üç merkeze kaydı. Tüm dergiler, tüm eserler, yazarlar bu üç çizginin ekseninde kaldı. Sosyal antropolojisi oluşmamış Batı medeniyeti, Batı'da sosyal metodolojisini tamamlamadan bizde kökleşip eser vermesi beklenemezdi. Bunca yıldır, Fuzulî, Yunus Emre çıkmamasının nedeni açıktır. Yunus Emre, üst medeniyetin ürünüdür. Bin yıllık medeniyetin temel dinamikleri, üst yazarları doğurur.

Reform bizde, kutuplaştırılmış bir edebiyat bıraktı. Kutuplaştırılmış, teorik ve tematik bakımından zayıf bir edebiyat.

* Şair, yazar, eğitimci.

Açık Medeniyet Söyleşilerinin ilki Giresun'da gerçekleşti

Açık Medeniyet Gazetesi tarafından organize edilen "Açık Medeniyet Söyleşileri"nin ilki Giresun Belediyesinin ev sahipliğinde "Sahne dar, kimde kültürel iktidar?" başlığıyla gerçekleşti.

Giresun Belediyesi Vahit Sütlaş Sahnesinde düzenlenen söyleşiye kültür sanat dünyasından birçok gazeteci, yazar ve yönetmen konuşmacı olarak katıldı.

"Sahne dar, kimde kültürel iktidar?" başlıklı söyleşiye İbn Haldun Üniversitesi İletişim Bölüm Başkanı Hakkı Öcal, Yazar Senarist Yönetmen Abdulhamit Güler, Dünya Karikatüristler Birliği Başkanı Ahmet Altay, Yeni Şafak Gazetesi Ekler ve Kültür Sanat Yayın Yönetmeni Ayşe Olgun, Gazeteci Bedir Acar, Yakaza Tiyatrosu Genel Sanat Yönetmeni Birol Cürgül, Anadolu Ajansı Kültür Sanat Editörü Bünyamin Yılmaz, Gazeteci Yazar Gülcan Tezcan, TRT 2 Kreatif Direktörü Mustafa Taşçı, Sanat Eleştirmeni Samed Karagöz ve Açık Medeniyet Gazetesi Yayın Koordinatörü Muhammed Akaydın katıldı.

Söyleşinin açılış konuşmasını aynı zamanda söyleşinin katılımcılarından biri olan Giresun Belediye Başkan Yardımcısı Abdurrahman Demirel yaptı. Demirel yapmış olduğu konuşmada, "Giresun çok renkli bir şehir. Birbirine temas eden çok farklı yapılar ve düşünceler var. Bu yapılar arasında aslında iç içe ve sıcaklık ilişkisi de var. Bu şehirde çok güzel işler yapacağız. Kültür, sanat ve tarih alanında birçok yenilikçi ve geçmişimizi günümüze taşıyacağımız yeni çalışmalar yapacağız. Bu akşam şehrimizde güçlü yazarlar, gazeteciler ve yönetmenleri ağırlamaktan oldukça memnuniyet duyar ve mutluluğumuzu belirtmek isterim. Güzel bir söyleşi olacağına inanıyor, şimdiden hepimize teşekkür ediyorum." dedi.

İbn Haldun Üniversitesi İletişim Bölüm Başkanı Hakkı Öcal,

Hakkı Öcal

"Bu akşam güzel bir söyleşi için buraya geldik. Açık Medeniyet, medeniyet dendiği zaman bugün aklımıza gelen Batı medeniyetinin karşısındaki anlayıştır. Yani Batı medeniyetinden yana değilseniz, Doğu medeniyetinden yanasınız. İbn Haldun, yaklaşık bin yıl önce dünya görüşünü çizdiği bilim felsefesinde bize açık medeniyeti anlatıyor. Dönen toplum şemasını tavsiye ediyor. Güzel bir gece olacak. Konuşacağız, tartışacağız. Fikirlerimizi ve görüşlerimizi paylaşacağız. Sorularınızı cevaplayacağız." şeklinde konuştu.

Anadolu Ajansı Kültür Sanat Editörü Bünyamin Yılmaz, "Kültürel İktidar meseleleri bir tarafı gençleri, bir tarafı eğitimi ilgilendiriyor yani hayatımızın bir parçası olan bir şeyden bahsediyoruz. Bizler, kültür sanat habercileri olarak ve herkesin bildiği bir alanda bulunuyoruz. Bu vesile ile işin biraz daha kültürüne vakıf olmak ve derinine inmek gerekiyordu. Bu vesile ile bugün Giresun'a geldik ve bir şeyin farkına vardık aslında: Hepimiz internet sayesinde istediğimiz ülkeye gidebiliyoruz, istediğimiz kültüre ulaşabiliyoruz, ortak nelerimiz var onlara bakabiliyoruz, etkileşimimiz çok daha fazla arttı. Mevlana'nın da dediği gibi, 'Dün dün de kaldı cancağzım, şimdi yeni şeyler söylemek lazım!'... Bu söyleyeceğimiz şey ise geneli evrensele bağlayan önemli bir bağ, işte bu yüzden Giresun'dayız." şeklinde konuştu.

Gazeteci Bedir Acar, "Hem Anadolu'dan İstanbul'un beslenmesi hem de İstanbul'dan Anadolu'nun beslenmesi çok önemli... Ne yazık ki medyada, kültür iktidarı bugün söz konusu değil. Adı bile anlamaz diyebilirim. Birçok gazetenin kültür sanat alanında çok fakir kaldıklarını düşünüyorum. Aynı zamanda televizyonlarımız da kültür sanat alanında geri kalmış durumdadır. Cumhurbaşkanımızın da dediği gibi, 'Kültür ve eğitimde çok geri kaldık'... Kimsenin üstüne alındığını düşünmüyorum ancak İbn Haldun Üniversitesi üstüne

alınıyor ve bu konuda önemli faaliyetlere imza atıyor. Kazak yönetmenin sözüydü, 'Sinema, atom bombasından daha etkilidir!' Atom bombasının yaralarını sarabilirsiniz ama bir insanı, kültüründen yakaladığımız zaman onun acısı birkaç kuşak daha devam eder." ifadelerini kullandı.

Yeni Şafak Gazetesi Ekler ve Kültür Sanat Yayın Yönetmeni Ayşe Olgun, "Hafıza ve mekânın ne kadar önemli bir şey olduğunu görünce kitaplardan yola çıkıp Bâb-ı Âli üzerine çalışmaya başladım. Şöyle düşündüm, Buradan ben geleceğe ne bırakabilirim? Haber yapmanın ötesinde insanlardan, bir sonraki kuşağa ne bırakabilirim? Burada yaptığım çalışmalarda gördüğüm şu; bizim hafızamız sürekli kesintiye uğramış. Kesintilere uğradığı içinde bir sonraki kuşaklara çok bir şey aktaramamışız. Dergiler; fikirlerin, düşüncelerin oluşması için buluşulan yerlerdir. Farklı fikirler tartışıldıkça bir yere varyorsunuz." dedi.

Gazeteci Yazar Gülcan Tezcan, "İklimi oluşturan kimse, onun sözü geçiyor. İklim dediğimiz şey nedir? Edebiyat dünyasıyla, medyasıyla, kurumlarıyla, topyekûn toplumuyla, kitleyle oluşan bir şeydir kültürel iktidar. Bunun siyasal iktidarla bir bağı olduğunu düşünmüyorum. Çok basit olarak önümüzde bir harekât var; can verdiğimiz, kan verdiğimiz bir operasyon var fakat ortadan ikiye ayrılmış gibi susuldu. Susaman diyenler sustu... Çok yakın, 2016'ya bakalım, kaç şehir merkezinde patlama oldu, insanlar öldü, terör saldırısı oldu, PKK üstlendi... Türkiye'deki sanatçılar isim vermeden 'kim yaptıysa Allah cezasını versin' deyip geçiyorlar. Ama canları istediği bir konu olduğunda herkes yazıyor, bunlar da olacak tabii ama bir terör saldırısında sadece başsağlığı dileniyorsa, canları istediği konuda 'ülkeyi başlarına yıkarız' modunda ve tavrıyla deniyorsa bu başkadır. 15 Temmuz da keza öyle... Birtakım konular vardır ki; sanatçısıyla, sağlıkçısıyla, eğitimcisiyle, medyasıyla, gazetecisiyle topyekûn herkesin aynı sesi vermesi gerekir, tek yürek olması gerekir... Sanat dünyamız böyle değil..." şeklinde konuştu.

Sanat Eleştirmeni Samed Karagöz, "Kültürel iktidar dediğimiz şey aslında kültür endüstrisinde kimin daha fazla sözünün geçtiği ile alakalıdır. Burada sözün daha fazla geçmesiyle

alakalı olan şey, iyi bir planlamanın olmasıdır. Hiçbir şey tesadüfe bırakılmayıp, planlama üzerine işlerin ortaya çıkarılmasıdır. Türkiye'de bu planlama daha çok kurumsallaşmasını tamamlamış yerlerde görülüyor. Bugün yurt dışına baktığımızda, mesela İngiltere'de, Tate Modern isimli çağdaş sanat galerisi/müzesi 2022, 2023 hatta 2024'te yapacağı bazı sergilerin planlamasını yapıyor şu an. Türkiye'de ise çoğunlukla, en iyi ihtimalle bir ay kala planlanıyor bunlar." dedi.

Yazar Senarist Yönetmen Abdulhamit Güler, "Kültürel iktidar nedir? Bunu aslında çok somut söylemek lazım: İlk olarak tarihin baktığımızda kültür, devlet desteği olmadan gelişmemiştir. İkinci olarak Burjuva desteği olmadan kesinlikle gelişemez, hele ki sinema gibi kolektif bir sanat dalı, özellikle Hollywood filmleri... Bir şeyin altını çizmek lazım ki

biz, Hollywood'la yarışamayız. Adamlar, 150 milyon dolara bir tek film yapılıyor. Bizim Türkiye'de 2018'de toplam bilet satışının karşılığı aşağı yukarı 150 milyon dolar. Netflix'in bugün 150 milyon abonesi var. Bu ne demek? Bir içerik üretip, o içeriği Netflix'e attığında 150 milyon kişiye ulaşma olasılığı var. Türkiye'de en çok izlenen film, bugüne kadar 7 milyon izlendi." ifadelerini kullandı.

Yakaza Tiyatrosu Genel Sanat Yönetmeni Birol Cürgül, "Bundan 15 yıl önce sinemalarda Türk sineması yoktu. Yok diye de tartışıldı. Aynı şu an bizim kültürel iktidarı tartıştığımız gibi. Açık Medeniyet gazetesinin burada bu konuyu ele alması önemli bir şey. Biz çünkü birçok şeyi konuşmuyoruz, tartışmıyoruz ve hep görmezden geliyoruz. Bir şeyleri konuştukça, tartıştıkça, o artık varlık düzeyine çıkmaya başlıyor. 1933 yılında ortaya çıkan

oyunumuz, 'Lüküs Hayat', hâlen daha oynamaya devam etmektedir. "Lüküs Hayat"tan başka bizim etiket yapabileceğimiz başka bir oyunumuz neden yok?" şeklinde konuştu.

TRT 2 Kreatif Direktörü Mustafa Taşçı, "İKSV bizim için neden bu kadar önemli? Neden bu kadar yaygın? Kurumsallaşması, 16 Bienal yapmış olması, otuz yıllık bir süreç... İstikrarlı bir şekilde aynı şeyi söylüyorsunuz. Kimlik de böyle bir şeydir. Bazen bir hata yaparsınız ama o hatayı istikrarlı bir şekilde yaptıkça o düzgün bir kimliğe dönüşebilir. İKSV'yi de o anlamda takdir ediyorum." dedi.

Dünya Karikatüristler Birliği Başkanı Ahmet Altay, "Kendi alanıma özel söyleyeyim: ben sadece çizgi alanında iş yapıyorum ve kriterleri ben koyuyorum. Dünyada çizgi kriterlerini dünya çizerler birliği olarak biz koyuyoruz. Başkalarının kriterleri altında biz iş yapmıyoruz. Az konuşacağız ve çok üreteceğiz. Bir hafıza ortaya koyacağız. Burada herkes kendine özgü iş üretiyor. Ve her birisi kendi alanında değerli insanlar ama tek kaldığımızda bir değer ifade etmiyoruz, hepimiz bir araya geldiğimizde bir değer ifade ediyoruz." şeklinde konuştu.

Söyleşi arasında Aykut Kuşkaya tarafından kısa bir müzik dinletisi de yapıldı. Birbirinden güzel eserleri seslendiren Kuşkaya'ya konuşmacılar ve salonda bulunan misafirler de zaman zaman ezgilere eşlik ettiler.

Âlim ve âlem

SÜMEYYE KUŞAKÇI *

Tuna kıyısında bir soğuk şehirde, yaralı ama ülkesine sevdalı çocuklardık. Bir gün o çıkageldi ve bize kaynağından Karadeniz'e Tuna'nın yolculuğunu anlattı. Kıyısında gezenleri, Türk'ün gönlündeki yerini...

Ezan sesine hasret yüreklerimize balkan nehirlerini taşıdı çağıl çağıl. Bir kıyısından diğerine Neretva'nın süsü Mostar'ı, Vişegrad'ın altın kemeri Drina'yı çizdi ufkumuza.

Mozart'ın şehri Salzburg'a giderken, bütün bir Avrupa milletlerinin hikâyesini dinledik ondan. Hiç sıkılmadık peynirlerin ve geyiklerin şenlendirdiği bu muhabbetten.

İçimizde derin bir sızı olarak büyüttüğümüz Şehr-i İstanbul'da yaşamak bir sanattı onun için. Topkapı Sarayının kapılarında tek tek geçtik rehberliğinde. Bâbu's-Saade'de Besmele çekip,

Bâbu's-Selam'da Kelime-i Tevhid'le yola çıkanların, nasıl zaferden zafere koştuklarını dinledik. Ve nasıl Bâb-ı Hümayun'dan geri döndüklerini "Zafer ancak Allah'tandır" diyerek.

İstanbul'un incisi Boğaz'da, Boğaz'ın mavi sularında, dikkat kesildik süfli, fevkani, mükellef ve keşani konaklara. Camiler ki çeşit çeşitli hikâyeleri... Bânisi padişahlar, paşalar ya da hanım sultanlar olanlar... En çok Mihrimah'ı sevdim ben, Üsküdar'ın kıyısına nazlı bir kız edasıyla oturmuş, gelene geçene sessizce el sallayan, avlusuna gireni bambaşka diyarlara, namaza duranı miracına götüren Mihrimah Sultan Camini... Çiçekler de anlam kazandı onun anlattıklarıyla. Hüda-i nabit nedir bildik. Çiğdemler, menevşeler, kardelenler ama en çok erguvanlar düştü gönlümüze...

Kudüs ve Hicaz bitmeyen bir sevdadaydı onda.

Nasara'yı, el-Halil'i, Zeytin Dağı'nı, Celile'yi ve Beyt-ul Lahim'i anlatırken havarilerin arasına karışıyor, İsa Peygambere bu denli yakın olmanın heyecanıyla coşuyorduk. Medine'deki Amberiyye Camii, Mekke'deki Ecyad Kalesi rüyalarımıza giriyordu.

Modern bir dervişi hoca. Derslerine başlarken tekkelerin girişlerine asılan şu beyti hatırlatmayı ihmal etmezdi:

"Âşık isen can baş üzre gel berü Müfsit isen bak kapıdan dön gerü"

O anlattıkça ilminin zenginliğinde kaybolduğumuz doğrudu. Ama bizi çekip çıkarırdı her seferinde. Tarihten bugüne köprü kurar; gönlümüze erenlerin imanını, elimize âlimlerin çerağını bırakıp, sırtımızı sıvazlayıp çekilirdi kenara.

Âlem adamdı... Koca bir âlem... Âlemi serdi ayaklarımızın önüne. Şahidiz ki; ilminin zekâtını verdi ziyadesiyle. Akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim sahibi olun derken, hâl diliyle de en güzel örneğini sergiledi.

Son demde onu Fırat ve Dicle kıyısında görür olmuştuk. Fırat'ın ve Dicle'nin kuzularını çakallara kaptırmamak için çalışıyordu bu kez. Malazgirt'i, Ahlat'ı sevdirdiyordu gençlere. Emr-i hak vaki olmasa, Tuna'dan Dicle'ye, Nil'den Fırat'a köprüler kuracaktı şüphesiz.

Gerçek hocalar ölümleriyle bile ders verebilirler. Ümmetin çocukları için çabalarken verdi son nefesini. Ömrünü hangi işlerle geçirirsen, ölümü de öyle bulursun dedi adeta. Demiş midir acaba?

"İşte geldik gidiyoruz, şen olasin dünya..."

...

"Âlim'in ölümü âlemin ölümü gibidir." Bazı sözler zamanı gelmeden anlaşılıyor. Bu hadisin künhüne vakıf olmak için, Ahmet Haluk Dursun Hocanın vefat haberini işitem gerekmiş.

* İbn Haldun Üniversitesi İşletme Bölümü.

Kendi dilinden 10 başlıkta Erol Erdoğan *

1 Köyüm

1969 yılında Sinop'ta doğdum. Babam, "Burası köy yeri, o mübarek isme ağzımdan kötü söz çıkarsa ayıp olur!" diyerek, babaannemin "Adını Muhammed verelim" teklifini geri çevirmiş, adım Erol olmuş. Dört kardeşiz. Kalabalık bir ailede büyüdüm.

2 Okullarım

İlkokulu köyümde okudum. İlkokulda, Öğretmen Okulu mezunu iki öğretmenim oldu; Hüseyin ve Osman öğretmenler. Çok iyidiler. Diyebilirim ki, ilkokul eğitimimle ortaokulu ders çalışmadan bitirdim. İlkokuldan sonra İstanbul'a gelerek Erenköy'de hafızlık yaptım. 1989'da İstanbul İmam Hatip Lisesinden, 1994'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldum, Sakarya Sosyolojide master yaptım. Aynı bölümde doktora başladım; siyaset, iş, evlilik gibi nedenlerle ders dönemimi bitirmeme rağmen devam ettiremedim.

3 Semtlerim

İstanbul'daki ilk semtlerim Hasköy, Erenköy, Fatih ve Beykoz oldu. İstanbul'a güzel kapılardan girdim diye düşünüyorum. Sonraki yıllarda bunlara Üsküdar, Zeytinburnu, Çekmeköy, Küçükçekmece, Sultanbeyli eklendi. Şairin, "Bir sengine yek pâre acem mülkü fedadır" dediği gibi İstanbul'un her semti güzel olsa da Üsküdar, Beykoz ve Fatih'i çok seviyorum. Tabii Sinop ve Boyabat her daim başköşede... Yaşadığım yerde deniz olmalı, dağ ve orman olmalı, ağaç ve kediler olmalı, her zaman dostlar olmalı.

4 Gazetelerim

Boyabat'taki bayide bizim için ayrılan yedi günlük gazete köydeki evimize toptan gelirdi. 1970'lerden bahsediyorum. Yenidevir, Millî Gazete, Tercüman ilkokulda iken tanıştığım üç gazete. Dergiler de gelirdi; Sebil, Şura, Haksess'i hatırlıyorum. Çocukluğumuzun gazetesi Millî Gazete'de 2000'li yıllarda, Çatısız Okul köşesinde eğitim yazılarım yayımlandı. Radikal, Yeni Şafak, Yeni Birlik'te de yazı ve analizlerim çıktı. Açık Medeniyet'i de listeye ilave etmeliyim.

5 Dergilerim

Lisedeki duvar gazetesi ve derleme dergi çalışmalarını kenara bırakırsam ilk dergim Nida İlahiyat Dergisi idi. Sonrasında Yeni Dünya, Şehrengiz ve Mavikuş'un çıkış ekiplerinde yer aldım. Salih Zengin ile Mavikuş'ta birlikteydik. Türkiye'nin ilk web edebiyat dergisi bengisu.net'e destek verdim, dergiyi Alaattin Apaydın'la uzun süre birlikte hazırladık. İSMEK El Sanatları ve SPD Sosyal Politikalar Dergisinin kuruluşunda bulundum. İSMEK El Sanatları hâlen çıkıyor, umarım devam eder. En son Minika Çocuk ve Minika Go dergilerinin çıkışında bulundum; dergiler, Turkuvaz Medya'da Salih Zengin'in yönetmenliğinde çıkmaya devam ediyor. TOHUM, Fikimâme, Kültür Ajanda, Ayvakti, Sebilürreşad, CF, Tütün gibi dergilerde yazılarım yayımlandı, bazılarının danışma veya yayın kurullarında bulundum. Televizyon, gazete, dijital platform ve haber ajanslarının çoğalmasa iletişimin artışına işaretler, fikrin değil! Fikir, düşünce, felsefe, edebiyat dergi ve kitapla ilgilidir. Dergiler kapanıyorsa durumu ciddiye almalıyız.

6 Siyasetim

1990'ların sonunda kendimi siyasette buldum. FP İstanbul İl Yönetim Kurulu Üyeliği ve İl Sekreterliği yaptım. Fazilet'in kapanışıyla Saadet ve AK Parti kuruluşlarına yakından şahitlik ettim. Sonrasında Numan Kurtulmuş'lu dönemlerde Saadet Partisinde İstanbul'da il başkan yardımcılığı ve il başkanlığı yaptım, HAS Partinin kurucuları arasında yer aldım, kapanıncaya kadar genel başkan yardımcılığı yaptım. Şimdilerde "Siyasette aktif misin?" diye soranlara, "Evet, aktif izleyicim" diyorum.

7 Kedilerim

2013'te İz Yayıncılık'tan çıkan "İnsan Mevsimi" kitabımda, kedilerle ilgili yazıların yer aldığı "Kedi" başlıklı bir bölüm vardı. O dönem, "Hocam, sizin gibi ciddi bir adamın kitabında bu bölümün olması hoş değil!" şeklinde tuhaf eleştiriler aldım. Ancak ülkemizde hayvan sevgisinde hızlı mesafe alındı. Ben artık bu noktada bir dengenin, bir mutedil duruşun gerekliliğine inanıyorum. Çevremdekiler onlarca kedi beslediğini düşünüyor, öyle değil oysa. Sokaktaki her kediyi sevgimi gösteriyorum sadece. Kedilerle ilgili prensiplerimi sizinle de paylaşayım. Kedileri doğasından koparmadan sahipleniyorum. Hiçbir hayvanı oyuncağım, maskaram, malım mülküm saymıyorum. Zor ama olabildiğince yapay besinlerden uzak tutuyorum. Çevremdekilerin hayvan duyarlılığını artırmaya gayret ediyorum.

8 Kitaplarım

İlk göz ağrım "İnsan Mevsimi", 2013'de yayımlandı. 2016'da "Oruç Mevsimi", 2017'de "Günbegün" yayımlandı. Bu kitaplar, İz Yayıncılık'tan çıktı. KB desteğiyle "Oyun Sözü" adlı, kitap ve on bölüm belgeselden oluşan bir çalışmam da oldu. Bir de beş kitapçıktan oluşan çocuklara yönelik "Oyun" kitabım var, o da İstanbul Kitapçısı tarafından yayımlandı. İnşallah yakında "Saklambosi" çıkacak. Sonra da gençleri nasıl anladığımıza dair büyüklere ayna tutmayı amaçladığım bir kitap geliyor.

9 Gençlerim

Seminer, konferans, imza günlerinde gençlerle sıkça buluşurum. Onlara bütüncül (icmâli) bakış açısına sahip olmalarını öneriyorum. Bunun için çok yönlü ve multidisiplinerlik şart. Onlara şunları da öneriyorum: Fizik bedenleri için sağlık ve spor; ruhları için sanat ve seyahat; akılları için bilim ve eğitim; kalpleri için sevgi ve ibadet. "Gençler iyi yolda, büyükler kendilerine çekidüzen versin!" cümlem de gençlik mottomdur.

10 Meşgalem

Çocuk, gençlik, eğitim ve kültür politikalarına yoğunlaştım. Bu alanlardaki değişimi takip etmeye çalışıyorum. İç politikayı da takip ediyorum. Hâlen ARGETUS Araştırmanın danışmanlığını yapıyorum. Minika Çocuk ve Minika Go dergilerine katkı vermeye gayret ediyorum. Sık olmamak şartıyla televizyonların canlı yayın davetlerine katılıyorum. Yazıya, seyahate, sohbete, kitaba, yürüyüşe, düşünmeye, dinlenmeye, aileme, dostlarıma özel vakitler ayırıyorum. Gökyüzünü nerede daha iyi görebilsem oraya yöneliyorum.

* Kamuoyu Araştırmacısı, İlahiyatçı, Sosyolog.

KISA KISA

Turan Kışlakçı *

Çocukluk kahramanınız?

Hz. Ali (a.s.)

Ne sizi heyecanlandırır?

Yeni bir kitap yeni bir bilgi

Heyecanınızı ne öldürür?

Sıradanlık, monotonluk

Başarı nedir?

Özgüven, istikrar, irade

Sizce üniversite?

Basamak, anahtar

Talebe deyince...

Bilgiye talip

Gazeteci olmasaydınız ne olurdunuz?

Ressam

Sizi sarsan kitap?

Çürümenin Kitabı (Emil Michel Cioran) ve Yaralı Bilinç (Daryush Shayegan)

Hangi romanda olmak isterdiniz?

Semerkant (Amin Maalouf)

Hangi şüirin şairi olmak isterdiniz?

Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedir? (Fuzuli)

Mutlaka görmemiz gereken film?

Piyanist (Yönetmen: Roman Polanski)

En sevdiğiniz kelime?

Rakık

Hangi şehir?

İstanbul

Bir müzik enstrümanı?

Ud ve Kanun

Bize bir şarkı önerin?

Feryadı isyanım

En sevdiğiniz atasözü?

İyilik yap denize at, balık bilmezse Hâlık bilir

Hangi renk?

Mavi

Neye rağmen ne?

Sükûta rağmen bilgi

En önemli kusurunuz?

Sevdiklerime vakit ayıramamak

Nasıl ölmek isterdiniz?

Allah'a en yakın olduğum secde hâlinde

* Katar Kültür Bakan Müşşerarı

açık medeniyet 3 yaşında...

3. yılına giren gazeteniz Açık Medeniyet'i bayilerden, Migros ve D&R gibi seçkin mağazalardan temin edebilirsiniz. Dileyen okurlarımız, Açık Medeniyet'e abone olarak geçmiş sayıları da talep edebilir.

Dondurmanın
En İyi Dostu

Soslu

Narlı

MADO
GERÇEK LEZZETLER
www.mado.com.tr

BİZ SİZİ TANIYORUZ

Biz sizi, her zorluğa meydan okuyuşunuzdan, şartlar ne olursa olsun
dik duruşunuzdan ve birlikte çok güzel oluşunuzdan tanıyoruz.
Biz size inanıyoruz, sizi her zaman destekliyoruz.

Çünkü biz Halkın Bankası'yız.

Barış Pınarı Harekâtında gün gün neler yaşandı?

Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde bir terör koridoru oluşturulmasının önlenmesi için başlattığı "Barış Pınarı Harekâtı", önce Ankara ile Washington arasında varılan mutabakata göre operasyona 120 saat ara verilmesi ve ardından Türkiye ile Rusya arasında terör örgütü YPG'nin sınır bölgesinden çekilmesine yönelik imzalanan mutabakat ile nihayetlendi. Peki, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın sosyal medyadan yaptığı açıklama ile başlayan harekâta gün gün neler yaşandı? İşte 9 günlük operasyonun özeti:

Operasyona adım adım

Türkiye'nin Suriye'nin 30 kilometre derinliğinde güvenli bölge oluşturmak için ABD'yle yürüttüğü görüşmelerden sonra söz konusu harekâta adım adım gidildi. Ancak harekât henüz başlamadan ABD Başkanı Trump'tan çelişkili açıklamalar gelmeye başladı.

6 Ekim / 6 Ekim Pazar akşamı, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Trump bir telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Buna göre ABD askeri, Türkiye ile uzlaşılan bölgeden çekilecekti. Karar ABD'de tepki aldı ve Türkiye'ye dönük yaptırımlar süreci başladı.

7 Ekim / Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD askerlerinin bölgeden çekilmeye başladığını açıkladı. Bu açıklamadan birkaç saat sonra Trump, art arda yaptığı sosyal medya paylaşımlarında, "ABD, Suriye'de DAESH ile savaşmak için gerekenden uzun kaldı. Kürtler bizimle birlikte savaştı ama onlara çok büyük paralar ve silahlar gönderildi. Türkiye'yle on yıllardır savaşıyorlar ama artık bu saçma sonsuz savaştan çekilme vaktimiz geldi." dedi. Ancak ABD Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları, Trump'ın Türkiye'nin operasyonuna destek vermeyeceğini duyurdu.

8 Ekim / Trump'ın çelişkili açıklamaları operasyona bir gün kala devam etti. Trump, "Suriye'den ayrılma sürecinde olabiliriz ama hiçbir şekilde, özel bir halk olan ve müthiş savaşçılar olan Kürtleri terk etmedik. Aynı şekilde NATO ve ticaret ortağı olan Türkiye ile ilişkimiz çok iyi oldu. Kürtlere maddî destek ve silah yardımı yapıyoruz!" dedi.

Operasyon başlıyor

9 Ekim / Cumhurbaşkanı Erdoğan, saatler 16.00'yi gösterdiğinde sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımında, "Türk Silahlı Kuvvetlerimiz, Suriye Millî Ordusuyla birlikte Suriye'nin

kuzeyinde PKK/YPG ve DEAŞ terör örgütlerine karşı Barış Pınarı Harekâtını başlatmıştır" açıklamasıyla operasyonun başladığını duyurdu. İlk geçiş yapılan bölgeler Rasulayn ve Tel Abyad çevresindeki köyler oldu.

10 Ekim / Trump'ın çelişkili açıklamaları devam etti. Trump, üç seçeneğimiz var: Ya ordumuzu göndermek ya Türkiye'yi yaptırımlarla vurmak ya da Türkler ve Kürtler arasında arabulucu olmak" dedi.

11 Ekim / NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Türkiye'yi ziyaret etti. Öte yandan, TSK ve SMO; Rasulayn'ın Tel Halef, Halave, Asfar Neccar, Kışto ve aşağı Kışto köyü ile Tel Abyad'ın El Yabse, Tel Fander, Müşeyrfe, Dedat, Bir Âşık, Berzan, Cüdeyde, Gısas ve Hamidiye'nin de aralarında olduğu 18 köyde kontrolü sağladı.

12 Ekim / Harekâtın üçüncü gününde Rasulayn kent merkezi TSK-SMO kontrolüne girdi. Millî Savunma Bakanlığı, "Resulayn meskûn mahalli kontrol altına alındı" açıklaması yaptı. Rasulayn bölgesinde 30-35 km. derinliğe inildi ve stratejik M-4 karayolu da kontrol altına alındı.

Suriye ordusu geliyor

13 Ekim / TSK destekli Suriye Millî Ordusu, Tel Abyad'a girdi. Operasyon sürerken YPG ile Şam yönetimi arasında bir anlaşma yapıldığı ve Suriye ordusunun, YPG kontrolündeki Ayn el-Arab ve Menbiç'e doğru yola çıktığı açıklandı. BM Güvenlik Konseyinde Türkiye'nin harekâtının kınanması için verilen önergeyi veto eden Rusya ise, Suriye ordusunun Ayn el-Arab ve Menbiç bölgelerine ilerleyişine askerî destek sağladı.

14 Ekim / Suriye ordusu sabaha karşı Rasulayn'ın 35 kilometre güneydoğusunda bulunan Tel Temir'e ve YPG kontrolündeki Rakka'nın kuzeyinde yer alan Ayn İsa kasabasına da girdi. AB ise dışişleri bakanları düzeyinde yaptığı toplantıda Türkiye'ye operasyonu durdurma çağrısı yaptı. Fransa, Almanya ve İngiltere Türkiye'ye ambargo kararı aldı.

15 Ekim / ABD, harekât nedeniyle Türkiye'ye yaptırım kararı aldı. Üç bakan ve iki bakanlık yaptırım listesine alındı, çelikte gümrük vergisi yüzde 50'ye yükseltildi, 100 milyar dolarlık ticaret anlaşması için yürütülen görüşmeler de durduruldu. Rusya, Şam yönetimi birliklerinin ise Menbiç'in tamamında kontrolü ele geçirdiğini açıkladı. Suriye Millî Ordusu ise, Menbiç'in kuzeyinde konuşlandı.

Trump'ın "skandal" mektubu

16 Ekim / Trump'ın 9 Ekim'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'a gönderdiği diplomatik nezaketten uzak bir mektup ortaya çıktı.

Operasyona 120 saatlik ara

17 Ekim / ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence ve Dışişleri Bakanı Mike Pompeo apar topar Türkiye'ye geldi. Cumhurbaşkanı Erdoğan sadece Pence'i kabul etti ve iki saate yakın süren toplantıda varılan uzlaşmayı, önce Amerikan Başkan Yardımcısı Pence, sonra Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu açıkladı. İki ülke arasında 13 maddeden oluşan bir mutabakat imzalandı. Mutabakata göre terör unsurlarının, ABD refakatında, 120 saat içinde Barış Pınarı Harekâtı bölgesinden 35 kilometre güneye çekileceği açıklandı.

22 Ekim / ABD ile varılan mutabakat uyarınca saat 22.00 itibarıyla terör örgütünün tüm silahlarıyla birlikte Barış Pınarı Harekât bölgesinden çekilmesi gerçekleşti.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in davetlisi olarak bir günlük çalışma ziyareti için Soçi'ye gitti. 6 saat süren görüşmelerin ardından varılan mutabakat ile Türkiye'nin Suriye sınırı boyunca bir terör koridoru oluşturulmasını engelleme amacı hayata geçirildi. Mutabakatın en önemli maddesi, Barış Pınarı Harekât bölgesi dışında kalan bölgelerdeki YPG unsurlarının sınırdan 30 kilometre güneye çekilmesini ve 10 kilometrelik derinlikte Rus ve Türk birliklerinin devriye yapmasını içeriyor.■

